This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

WIDENER LIBRARY
HX DTL6 X

AC 8278.97.5

Harvard College Library.

FROM THE BEQUEST OF

CHARLES SUMNER, LL.D.,

OF BOSTON.

(Class of 1830.)

"For books relating to Politics and Fine Arts."

21 Feb., 1900.

TRANSVAALSCHE HERINNERINGEN

TRANSVAALSCHE HERINNERINGEN

TRANSVAALSCHE HERINNERINGEN

1876-1896

DOOR

DR. E. J. P. JORISSEN.

AMSTERDAM-PRETORIA. — J. H. DE BUSSY. — 1897.

AC8278.975
F.5728

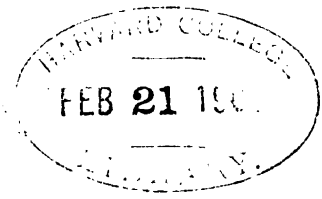

Summer fund

Een woord vooraf.

Toen ik het vorig jaar naar Europa vertrok, werd mij door vrienden en verwanten gevraagd eenige aanteekeningen te maken over mijn loopbaan in de Transvaal.

't Liefst van alles zou ik een historisch overzicht hebben gegeven van de laatste vijf en twintig jaren. Voor de Zuid-Afrikaansche Republiek is dit tijdvak 't gewichtigste.

Maar om historie te schrijven moet men, behalve de bekwaamheid, rust en tijd hebben.

Nòch het een, nòch het ander is mijn deel. Ik kan slechts persoonlijke herinneringen te boek stellen. Voor den geschiedschrijver der toekomst zullen deze, naar ik hoop, van eenige waarde zijn.

Mijne herinneringen zijn geheel persoonlijke. Ik heb getracht onpartijdig, maar tevens zeer openhartig, terug te geven den indruk door zaken en personen op mij gemaakt.

Mij werd de eer aangedaan, dat hooggeplaatste en belangstellende vrienden van de Transvaal, de drukproeven van mijn boek lazen. Aan de meeste hunner opmerkingen heb ik recht laten wedervaren, op ééne groote uitzondering na.

Het heeft zeer veel moeite gekost, niet nu, maar jaren geleden reeds, om een redelijke verklaring te vinden van de houding der Transvaalsche burgers in 1877. *De lezer vindt mijne verklaring hier. Het besef van een „vaderland" wast slechts langzaam, en*

tenzij dit alle hoofden en harten vervult, blijft het eigenbelang, of wat men daarvoor houdt, regeeren. Ik blijf mijne verklaring handhaven als de meest redelijke en tevens de meest vriendschappelijke.

In 1884 *zijn reeds enkele feiten, thans den lezer aangeboden, onder den titel „Vredesonderhandelingen op Langenek", in 't licht gegeven. Dit werkje is sedert jaren uitverkocht; ik heb dus geen bezwaar gevonden, deze gebeurtenissen opnieuw in deze mijne herinneringen het publiek aan te bieden.*

Wanneer misschien later, bij goedgunstig bestel, een nieuwe druk noodig is, hoop ik nog hier en daar iets bij te voegen, vooral over de geschiedenis der laatste twee jaren.

8 Februari 1897.

De Schrijver.

I.

1876—1879.

Thomas François Burgers, oud-leerling der Utrechtsche Academie, Predikant te Hanover in de Kaapkolonie, was in het begin van het jaar 1872 door de volkskeuze, met zeer groote meerderheid tot president der Zuid-Afrikaansche Republiek gekozen, in de plaats van Marthinus Wessel Pretorius.

Zijne verkiezing beteekende hervorming, vooruitgang. Men zag in den nieuw-benoemde een man, geneigd en bekwaam, om die leuze te verwezenlijken. En toen hij in Juni 1872 den eed aan het volk aflegde en als Staatspresident optrad, tintelde een gloed van hoop in aller gemoederen, men verwachtte groote dingen van den nieuwen President.

Niemand meer en sterker dan de President zelf.

Twee zaken vatte hij in het oog, als de eerste voorwaarden voor de ontwikkeling van zijn volk: goede opvoeding, door een goed schoolwezen; vrijmaking van den handel uit den dwang der Engelsche zeehavens, door het bouwen eener spoorbaan, die over de Portugeesche bezitting een goede en onafhankelijke zeehaven moest vinden te Lourenço-Marques, aan de Delagoabaai gelegen.

Burgers doorzag, dat hij voor beide zaken bekwame personen en kapitaal noodig had. Zijne opleiding in Nederland had hem geleerd, waar die te zoeken.

Dientengevolge liet hij zich in eene buitengewone zitting van den Volksraad, ik geloof in October 1874, afvaardigen voor eene reis naar Europa. Dit Volksraads-besluit, van

een kleinen, bijna onbekenden staat, in Zuid-Afrika, heeft op mijn levenslot een beslissenden invloed uitgeoefend.

Het was een wederkeerige vriend van Burgers en mij, die mij met hem in aanraking bracht.

In Juli 1875 ontving ik een brief van Dr. (nu Professor) H. Snellen uit Utrecht, die mij van het bezoek des Presidenten der Zuid-Afrikaansche Republiek verhaalde; van zijne aantrekkelijke persoonlijkheid, en voorts van zijne begeerte, om eenige begaafde Nederlanders aan zijn land te verbinden. Snellen had mij genoemd, wetende dat ik zeer dikwijls reeds emigratieplannen had gekoesterd. Hij had mij aanbevolen, als geschikt, om als Superintendent van Onderwijs op te treden.

Deze brief leidde mij tot direkte correspondentie met Burgers, die bij mij ten sterkste aandrong, om mij aan zijn land te verbinden.

Ontevreden met mijne toenmalige positie, zag ik verlangend uit naar eene betrekking, waarin ik mijne wetenschappelijke ontwikkeling beter kon te pas brengen, en veellicht voor mijne vier zonen den weg voor een aangenamer toekomst vinden. Weldra maakte Mr. Burgers kennis met vele kundige mannen, en hij deed voor het Superintendentschap van Onderwijs eene keuze uit mannen van het vak; hij stelde den heer W. J. van Gorkom daartoe aan, en bood mij eene betrekking aan als docent in de oude talen aan het Gymnasium, dat intusschen nog moest worden opgericht, op een salaris van £ 400.

Ik mag hierbij voegen, dat ik aangetrokken werd door een gevoel van sympathie, voor een Hollandsche republiek, gesticht door afstammelingen van Oud-Holland, en dat er iets wakker in mij werd, om mede te werken aan de opkomst en den bloei van die Oud-Hollandsche spruit. Er doemde iets voor mijn geestesoog op van een schoone toekomst, in een edelen werkkring.

En zeker, Burgers was de man om zulk een gevoel op te wekken, zoo niet tot geestdrift op te voeren. Een magnetische inspiratie ging van hem uit. Hijzelf gevoelde diep en warm. Allen die met hem in Europa in aanraking kwamen, zullen hetzelfde getuigen. Er ging eene betoovering van hem uit die aan Richard Hol de aangrijpende melodie, en aan Catharina van Rees de schoone woorden ontlokte, nu in het Transvaalsche volkslied belichaamd.

Te Breukelen, op de buitenplaats van den heer Roland Holst, had ik een zeer langdurig en beslissend onderhoud. Mijne levensondervinding leerde mij dat ik, van het eerste oogenblik af onzer verbintenis, mij de vrijheid moest voorbehouden om, desgeraden, eenen anderen werkkring te zoeken, als mij in het professoraat aan een nog niet opgerichte school was beschoren.

Ik verklaarde President Burgers duidelijk dat ik die betrekking had aangenomen, alleen omdat er een vast salaris aan verbonden was. „Natuurlijk, zei hij, en ik heb het U aangeboden om U voor mijn volk te winnen". (Hij had de gewoonte van *zijn* volk, van *zijn* land te spreken). „In deze of elke andere betrekking; indien gij eene betere verlangt, zal ik U daartoe de hand leenen, maar ik wil U hebben om mijn land te dienen. Dien dat met uwe capaciteiten, help de Republiek groot en sterk maken, en ik ben tevreden."

Wij gaven elkander de hand, en ik bezegelde daarmede mijne belofte, te doen wat hij van mij verlangde.

In November 1875 verlieten wij Nederland. Ik nam, met uitzondering van mijn oudsten zoon, die zijn rechtsgeleerde studiën in Groningen voortzette, mijn geheele gezin, uit vrouw, drie zoons en twee dochters bestaande, mede; en na eene, althans voor mij zeer genoegelijke zeereis kwamen wij over Kaapstad en Port-Elisabeth, tusschen Kerstmis en

Nieuwjaar te Durban aan. Vandaar bewogen wij ons met al de snelheid van een ossenwagen naar Pretoria om daar Maandagmorgen, 6 Februari 1876 onze tenten, in den letterlijken zin van het woord, op te slaan. 1)

Met geheel andere plannen, als waarmede ik het moederland had verlaten, kwam ik in de residentie van mijn nieuw vaderland aan.

De ontmoeting met den Transvaalschen Consul in Kaapstad, den heer J. Marquard, was de oorzaak dezer verandering, die beslissend is geweest voor mijne carrière.

Het is een groot genoegen uit mijne herinnering mij opnieuw het beeld van den heer Marquard voor den geest te roepen. Hij was een statige figuur, die aan het hoofd van een zeer talrijk gezin, in Walestraat, een der wijde, ruime en schoone huizen bewoonde, waarvan Kaapstad overvloeit, alle berekend voor het klimaat, des zomers koel, des winters warm.

Het onverstand van de Engelschen, die overal hunne Londensche gewoonten overbrengen, heeft hen de stad doen verlaten, om meest in ellendige kotten, pompeus „Cottages" genoemd, ergens buiten te wonen, vanwaar ze dagelijks voor hunne zaken naar de stad sporen, zooals zij van Clapham, Highgate enz. naar de City trekken. Het gevolg is, dat zij hunne gezinnen aan een vervelend, slaperig bestaan buiten overlaten, in de stad een clubleven leiden, en de werkelijk prachtige, oud-kaapsche huizen, uit den bloeitijd der Oost-Indische Compagnie, aan de Maleiers overlaten. Zoover ik weet is er nog maar één dergelijk huis, door een telg der oude aristocratische families bewoond; ik bedoel het huis in de Strandstraat, waar Mevrouw de weduwe Koopmans, geboren de Wet, verblijf houdt.

1) Ik heb die reis beschreven in een reeks van brieven in de Provinciale Groninger courant (1876).

Johan Marquard was een type van het oude ras der werkelijk aristocratische Kapenaars, eenvoudig van manieren, met iets afgemetens, maar gastvrij, beleefd en hulpvaardig. Hij had veel gelezen en stond op de hoogte der Europeesche ontwikkeling. Met warme belangstelling had hij de groote beweging op theologisch gebied gevolgd, die van 1850—1870 alle landen van het beschaafde Europa doortrilde, en groote idealen van diepe religieusiteit met hartstochtelijke liefde voor wetenschap in het leven riep, waarbij aan het menschelijk denken en gevoelen een onbegrensde gezichtseinder werd voorgespiegeld. Hij en zijn broeder Leopold, een zeer wetenschappelijk man, hadden de geschriften van onze beste Nederlandsche denkers gelezen, en hunne denkbeelden in merg en bloed opgenomen. Met innemende openhartigheid gaf hij mij al spoedig te kennen, dat ik mij op een dwaalweg bevond; hij had ook mijne geschriften gelezen, en hield zich overtuigd, dat iemand van mijne philosophische of theologische denkwijze, zich niet met zaken van onderwijs mocht inlaten, zoo ik ten minste niet de zwakke plant, door Burgers met zooveel zorg gekweekt, aan den vijandelijken geest van kerkelijke twisten en veroordeelingszucht wilde blootstellen.

Zoowel om Burgers' wil, als om de zaak van het onderwijs in de Transvaal, moest ik mij van elke bemoeiing met schoolzaken onthouden.

„Wat dan?" was mijne natuurlijke vraag.

„Ik zal U een beteren weg wijzen. Toevallig is hier ter stede aangekomen de heer Buchanan. Hij is Staats-prokureur in de Transvaal geweest, maar is nu op weg naar den Vrijstaat, waar hij een betrekking als rechter in het Hooggerechtshof heeft aangenomen. Gij moet zijn opvolger worden."

Ik was geen jurist. Mocht ik al door mijn journalistischen arbeid eenige kennis gekregen hebben van Staatsrecht en

Staathuishoudkunde, het Burgerlijk recht en het Strafrecht waren voor mij geheimen.

Marquard vond daarin geen bezwaar. Ik had vóór de aankomst van Burgers nog tijd genoeg om mij in die vakken in te werken; ik kon dan voor de rechtsgeleerde Commissie te Pretoria mijn examen als prokureur doen; hij zou er Burgers over schrijven, en mij in kennis stellen met Buchanan, die mij verder praktischen raad zou kunnen geven.

Dat gebeurde, en het gevolg was, dat ik mij in Kaapstad de drie juridische boeken aanschafte, waarop het recht in de Transvaal is gebaseerd: van der Linden, van Leeuwen en Hugo de Groot.

Ik durf mijzelf den lof geven, dat ik onderweg en na onze aankomst te Pretoria gewerkt heb, zoo ernstig en zoo hard, als ik in den besten tijd van mijn studentenleven te Utrecht nauwelijks beter had kunnen doen. De wetenschappelijke studie was voor een oud-student niet onoverkomelijk. Mijn toenmaals jeugdige vriend F. Kapteijn liet zich door mij gaarne gebruiken als repetitor. Hij overhoorde mij als ware ik een schooljongen uit mijne excerpten, zoo lang en zoo dikwijls, tot alles er muurvast in zat. Ik was 46 jaar (geboren 10 Juni 1829), in goede gezondheid en in het volle bezit van geestesgaven die ik van moeder Natuur mildelijk had ontvangen, of liever die ik geërfd had van een hoogstbekwamen en geleerden vader, maar vooral van eene uitstekende moeder, wier wedergade ik slechts zelden heb gezien. Spoedig ondervond ik dat, niettegenstaande mijne studie in de wetenschappelijke theorie van het Recht en mijne dagelijks aangroeiende kennis van de Lokale Wetgeving, waarvan ik zulk eene degelijke studie maakte, dat ik nog in hetzelfde jaar in staat was, aan den Volksraad voor te leggen het plan eener systematische verzameling der wetten, — door de ongunst der tijden nooit in het

licht verschenen, — spoedig ondervond ik dat, zou ik werkelijk in rechtmatigheid bij den Staatspresident aanspraak durven maken op eene benoeming tot staatsprokureur, mij de gelegenheid moest gegeven worden voor praktische oefening.

In den publieken aanklager van Pretoria, den heer E. Roth, ook een Nederlander van geboorte, vond ik een kundig en hulpvaardig raadsman. Met hem betrad ik den weg, waarop crimineele en civiele acties worden gevoerd. In dien goeden ouden tijd was er bijna niets anders als de rechtspraak der landdrosten. Een Hooggerechtshof daagde alléén op, wanneer 5 of 6 zaken voorkwamen. Dan werden drie landdrosten als rechters aangesteld, en bij afzonderlijke proklamatie een Hooggerechtshof bepaald. De eerste zitting van een dergelijk hof heb ik in September 1876, na mijne benoeming tot staatsprokureur, bijgewoond. In den tusschentijd was ik een getrouw bezoeker van de zittingen van het landdrosthof; luisterende naar de meer hartstochtelijke dan wel juridische pleidooien van de prokureurs: Stephanus Meintjes, Maurits de Vries, Jan Preller; en soms naar de zeer gevatte van den heer N. Swart, den toenmaligen staatssecretaris, die na het vertrek van den staatsprokureur Buchanan, tijdelijk diens ambt waarnam.

Swart hielp mij nog beter, hoewel onbewust van mijne plannen, die ik natuurlijk niet ontijdig aan de groote wereld meedeelde. — Ik beklaagde mij er eens bij hem over, dat ik eigenlijk nutteloos mijn salaris verdiende, en zeer gaarne wat werk wilde doen, zoolang als de nieuwe schoolplannen nog niet tot uitvoering kwamen, wat onmogelijk was, zoolang de heer Burgers niet was teruggekeerd.

„Dat is aan geen doove gezegd," zei hij, „ik heb het werkelijk te druk; de werkzaamheden van het Staatsprokureursambt zijn mij te veel; ga gij voor mij naar dat

kantoor, doe mijn werk, gij vindt er een praktischen en zeer bekwamen secretaris in den heer Genis, die u in al de geheimen zal inwijden; gij behoeft u dan niets meer te verwijten; gij verdient uw traktement eerlijk en wel".

Niets kon mij natuurlijk aangenamer zijn. Op ongezochte wijze was ik ter plaatse, waar ik begeerde te wezen, en leerde den gang kennen dien het Openbaar ministerie volgt in de prosecutie van het misdrijf. Daar leerde ik wat er van een chef in dat departement wordt geëischt.

In April 1876 kwam President Burgers terug. Het was een opgewonden ontvangst die hem ten deel viel. Overstelpend de welsprekendheid, waarmede hij de begroetingen der sympathieke menigte ontving, en groot zijn eigene vreugde, dat hij in Nederland, behalve warme sympathie, ook geld had gekregen, om althans een aanvang te kunnen maken met zijne spoorwegplannen. — Het schenen gouden dagen, vol beloften voor de toekomst, en een feestmaal, hem door de ingezetenen van Pretoria aangeboden, moest hem wel doen denken, dat het om hem heen louter sympathie en harmonie was.

Een paar dagen na zijn aankomst bezocht ik hem, en vond bij hem aanstonds de warmste ondersteuning voor mijne plannen.

Ik deed daarop voor de Rechtsgeleerde Commissie (bestaande uit de heeren Stephanus Meintjes, M. de Vries, J. Preller, Isaak Munnik van P. C. Stroom en Nikolaas Swart, waarnemend Staatsprokureur) mijn examen; werd na kennisgeving aan de regeering van den goeden uitslag door deze toegelaten als prokureur, en kort daarna, 9 Juni 1876, tot Staatsprokureur aangesteld.

Deze benoeming droeg de volle goedkeuring van den Volksraad weg, die haar zonder aarzeling bekrachtigde. Een der leden, de heer J. Taljaard, een welbekende, merkwaardige figuur in de geschiedenis van ons wetgevend lichaam,

gaf bij die gelegenheid, met zijne gewone vrijmoedigheid van spreken te kennen: dat ik naar zijne meening daar op mijne plaats was, maar niet in de school.

Volledigheidshalve vermeld ik hier, dat de toenmalige prokureur, ofschoon feitelijk het werk van een advocaat doende, nooit dien titel voerde. Toen, één jaar na mijne benoeming, het Hooggerechtshof optrad, in overeenstemming met de in Februari 1877 aangenomen nieuwe grondwet, was de Republiek, helaas, geannexeerd. De heer J. G. Kotzé was nog door Burgers tot Hoofdrechter benoemd, maar kwam eerst na den 12den April, den fatalen dag, in Pretoria aan, en niet vóór Mei werd een nieuwe juridische orde van zaken ingevoerd.

Voor den Engelsch gevormden jurist bestond er theoretisch een onoverkomelijke klove tusschen prokureurs en advocaten: „members of the side bar and the bar". Het stond alzoo hachelijk voor de prokureurs, en het gevaar hing hen boven het hoofd, door kersversch uit Engeland geïmporteerde advocaten uit hunne kostwinning te worden gestooten. Gelukkig triumpheerde het gezond verstand.

Het nieuwe Hof verleende aan de gevestigde prokureurs, die bewijzen konden feitelijk, hoewel zonder den naam, de taak van advocaat vervuld te hebben, den rang van advocaten.

Maar laat mij terugkeeren tot Juni 1876.

Met ingenomenheid ging ik aan het werk, dat veelzijdig, en dikwijls voor een nieuweling, verrassend was. In de ordonnantie van 1864—1866 vond ik zeer nauwkeurig mijn taak als hoofd van het Openbaar Ministerie omschreven. — Niemand zal die omschrijving eene enge kunnen noemen.

De leiding der prosecutie is aan den Staatsprokureur toevertrouwd, zij rust geheel in zijn handen, het geheele land door; alle publieke vervolgers staan onder zijn toezicht en ontvangen van hem hunne instructies. Hijzelf staat onder niemand. Deze groote verantwoordelijkheid dwingt tot zeer groote omzichtigheid.

Mijn ambt had evenwel nog andere kanten. Natuurlijk waar de Staat in civiel-rechtelijke zaken als partij optrad, hetzij eischend of verweerend, was ik ex-officio zijn raadsman en pleitbezorger. Gewoonlijk liet ik mij een der prokureurs toevoegen. Ik herinner mij nog met genoegen de samenwerking met den advocaat Buskes, in de ontwarring van de Mc. Corkindale zaak. Een Schot van dien naam had jaren te voren, onder het presidentschap van M. W. Pretorius, een contract met de regeering aangegaan, waarbij deze hem twee honderd plaatsen gaf, en hij zich verbond die binnen een bepaalden tijd door emigranten te doen bevolken.

Een landgenoot van ons, de heer Stuart, had een tiental jaren vóór hem hetzelfde plan gehad en trachten uit te voeren, maar zonder baat. Ook Mc. Corkindale, een man van buitengewone energie, slaagde niet, of slechts gebrekkig. Weliswaar vormde hij in Engeland een paar maatschappijen, maar met te weinig kapitaal. Hij bracht enkele Schotten uit, doopte den verkregen grond „Nieuw-Schotland", gaf aan een meertje daarin den naam van Pretorius' d'chter: „Lake Christie", maar kon zijn taak niet doorzetten. Nieuwe onderhandelingen met Regeering en Volksraad brachten onophoudelijk wijzigingen in het oorspronkelijk contract: wijzigingen, het eene jaar door den Volksraad toegestaan, om een volgend jaar weder herroepen te worden. De wakkere Schot had intusschen zijn leven verloren. Hij had een open oog voor de toekomst van de Transvaal; hij begreep al het gewicht van een zeehaven aan de Delagoa-

baai, en in zijn ijver om dat terrein zelfstandig te leeren kennen was hij van de kust overgestoken naar het eiland Inyak, om er, helaas, door moeraskoortsen te worden weggesleept.

De beheerders van zijn boedel deden voortdurend pogingen om met de regeering eene doelmatige schikking te treffen. Ongelukkig had de Volksraad, toen P. J. Joubert waarnemend Staatspresident was, gedurende de reis van Burgers naar Europa, een besluit genomen, om den boedel van Mc. Corkindale in rechten voor vernietiging van het contract aan te spreken.

Burgers droeg mij op deze zaak te onderzoeken, en een advies op te stellen, dat de regeering in staat zou stellen om te beslissen, of ze tot eene schikking dan wel tot een proces zou overgaan. Het eenparig oordeel van advocaat Buskes en mijzelf, na onderzoek, was, dat het beter zou zijn, als goede termen te vinden waren, het eerste te doen.

Een zeer uitvoerig advies van mij gaf der regeering vrijmoedigheid, om tot dien stap over te gaan. Een nieuwe overeenkomst werd gemaakt, en namens de regeering door den heer Kruger en mij, van de andere zijde door de heeren Preller en Evans, boedelberedderaars van Mc. Corkindale, geteekend. De Volksraad keurde de handelwijze der regeering, die eene zeer onverwachte bate van £ 14000 met andere voordeelen in de schatkist bracht, goed. Deze schikking heeft weliswaar de toenmalige partijen voor verdere acties bewaard, maar den boedel van Mc. Corkindale niet uit het Hof gehouden. Het gaat daarmede als met den befaamden boedel van Jarndyce. Nog altoos leven en teren daarop prokureurs en likwidateuren. En dat nu al bijna 30 jaar lang!

Niet onaangenaam was verder de verplichting aan mijn

ambt verbonden, in duizend en één zaken of zaakjes de Regeering bij te staan. Ik kwam hierdoor bijna dagelijks in aanraking met den Staats-president en den Uitvoerenden Raad, en leerde de leiders der Republiek van nabij kennen. Soms was een gelukwensch aan den president der Vereenigde Staten wenschelijk, b.v.b. op 4 Juli 1876. Soms moest eene nieuwe krijgswet opgetrokken worden; de behoefte deed zich onverwachts gevoelen, en mijnheer de Staatsprokureur werd verzocht, op zijn allerlaatst het concept daarvoor overmorgen klaar te hebben. Men vond het voor zichzelf al bijzonder redelijk, dat men hem zóólang den tijd gaf.

Inderdaad heb ik de krijgswet van 1876 ontworpen, die in de najaars-zitting van dat jaar nog door den Volksraad werd aangenomen.

Op het terrein van wetgeving is ook nog van mijne hand de nieuwe grondwet in het begin van 1877 tot Wet verheven.

Een ander maal, het was geloof ik in de maand September van het jaar 1876, achtte Burgers het raadzaam den dreigenden storm der kerkelijke partijen tegen zijne plannen van onderwijs te voorkomen, en duidelijk te laten uitkomen, dat zijne denkbeelden geheel en al voor vrij onderwijs waren, door elke kerkelijke richting desverkiezend te geven. Een Volksraadsbesluit bracht dit in woorden; het korte, schijnbaar onnoozele besluit laat voor den oningewijde zeker niet vermoeden, dat het zijn geboorte vond in het streven van Burgers om Kruger tevreden te stellen. 1)

---

1) Volksraadsbesluit 11 en 12 September 1876.

Art. 17. «De Volksraad besluit, op voorstel van ZHed. art. 21 van de «Grondwet, als reeds is vastgesteld bij Volksraadsbesluit van 1 Juni 1870, «art. 151 te verduidelijken en vast te stellen als volgt: Het volk begeerig «zijnde met eerbiediging van iedere Godsdienstige overtuiging, de meest

Een en ander maal is de naam van Kruger door mij ter neder geschreven, en natuurlijk.

Paul Kruger was in 1876 niet de man, dien de historie heeft leeren kennen, maar hij was Lid van den Uitvoerenden Raad; hij was geweest Commandant-Generaal en hij was de vertegenwoordiger van de Dopperpartij. Niemand kon destijds in hem den man vermoeden, dien wij later hebben leeren kennen. Zijne ambtgenooten in den Uitvoerenden Raad, de heeren Chr. Joubert en Isaak Holsthausen, maakten meer den indruk van bekwaamheid, en namen meer aandeel in de beraadslagingen dan hij. Paul Kruger werd ontzien. Burgers hield er van, als de kans daartoe kwam, hem een of andere verantwoordelijke Commissie op te dragen.

Van den heer P. Joubert behoef ik niet te spreken. Gelijk de groote keizer der Romeinen: Diocletianus, plaats makend voor een ander, zich diep gekwetst voelde, en op zijn landgoed zich terugtrok en koolen plantte, zóó Piet Joubert. Toen de Staatspresident Burgers uit Europa was teruggekeerd, werd het hem in Pretoria te benauwd. Hij schudde het stof van zijne voeten en trok zich op zijne plaats terug. Men heeft hem twee jaren lang niet in het publiek leven gezien, althans niet in het openbaar.

Mijne eerste ontmoeting met Paul Kruger is merkwaardig genoeg om hier te beschrijven.

« mogelijke vrijheid van godsdienst aan de burgers te verzekeren, be-
« paalt: dat voor altoos de meest onbelemmerde vrijheid aan iederen
« burger of inwoner van de Republiek zal verleend worden voor de uit-
« oefening van zijnen godsdienst; en dat het aan allen vrij staat om
« dien naar eigene overtuiging uit te oefenen, en daartoe kerken en
« scholen te stichten, zoolang dezelve bestaanbaar zijn met de zedelijk-
« heid, de goede orde en de veiligheid van den Staat".

Met den heer Swart was ik op een goeden morgen, na de bureau-uren (het moet in Maart 1876 geweest zijn), naar diens woning gegaan, om een bittertje te drinken. Op eens komt de heer Kruger van Rustenburg binnen. Wij worden aan elkander voorgesteld en op zijn gewone plompe manier vaart hij mij aan met de vraag: „Wat is jou geloof?"

(Ik) „Ik heb geen plan om U dat te zeggen".

(Hij) „Maar weet je dan niet dat een Christen ten allen tijde bereid moet zijn om rekenschap van zijn geloof af te leggen?"

(Ik) „Zeker, aan wie het recht heeft die rekenschap te vragen".

(Hij) „Heb ik dan niet dat recht?"

(Ik) „Neen, ik vraag U immers niet naar uw geloof?"

Daarbij bleef het. Swart trachtte mij te beduiden, dat ik onpolitiek had gehandeld. Het tegendeel bleek mij eenige maanden later. De heer Kruger en ik hadden elkander sinds herhaaldelijk in Volksraad en Uitvoerenden Raad ontmoet. In September 1876 moest ik als Staatsprokureur in Rustenburg zijn. Op een Zaterdagavond ging ik Kruger en familie, die bij hunne kerk waren uitgespannen, opzoeken. Toen hij mij zag, wendde hij zich tot zijne vrouw, wees op mij, en zeide: „Daar is nu de man die mij niet wilde zeggen wat hij geloofde."

Er was geen zweem van bitterheid in zijn toon; het was duidelijk, mijn antwoord had hem getroffen.

De heer Paul Kruger was en is een man van diepe religieusiteit, en wat vanzelf spreekt bij iemand, wien elke wetenschappelijke Europeesche opvoeding ontbreekt, voor wien de Bijbel de eenige bron is, èn van kennis èn van godsdienstige

begrippen, ongeveer van dezelfde levensbeschouwing, als die den protestanten uit de dagen der 16e eeuw aankleefde.

Voor hem draait de zon om de aarde. Het oude volk van God vindt in hem, in zijn geslacht, in zijn stamgenooten, de geordineerde voortzetting, waarbij het Nieuwe Verbond geleidelijk het Oude aanvult.

Er zijn diepten van dweperij in zijn gemoed die hem, naar men zegt, toen hij nog een zeer jong man was, in de eenzaamheid dreven, gelijk een der oude Hebreeuwsche profeten, of wel gelijk de kluizenaars der 2e eeuw, naar de woestijn, vastende en biddende.

Gelukkig in zijn geloof, laat hij anderen vrij anders te denken, is op zijne wijze zeer verdraagzaam, maar verlangt alleen dat men hem niet store.

Wij waren tezamen op reis naar Europa; toevallig en tegen zijne gewoonte, laat in den avond, was hij nog boven op het dek van de Dunrobbin Castle. De verblindend schoone sterrenhemel, bijna in elken rimpel der zacht bewogen zee weertintelend, voerde den heer Bok en mij als vanzelf tot eene wisseling van gedachten over het groote systeem der wereld, zoo aangrijpend haar koepel boven ons welvend. Ik gaf wat ik wist, en wij vormden het heelal van de kleine stof- of gasdeeltjes in zonnen, die hare planeten van zich afstootten en in eeuwigen wentelkring om zichzelven medesleepten, in het eindelooze ruim. Ons gesprek was opgewekt en ernstig geweest. Kruger had er geen deel aan genomen; ik had niet eens opgemerkt, dat hij er naar geluisterd had. Op eens viel hij mij in de rede en zei: „Hou op Dr. Jorissen, als gij gelijk hebt dan kan ik mijn bijbel wel over boord gooien".

Zijn helder doorzicht gaf hem in een oogenblik het inzicht, waar de kloof gaapt tusschen Oud en Nieuw.

Natuurlijk hield ik op; ik was niet naar Zuid-Afrika

gekomen om mijne wereldbeschouwing op te dringen aan anderen, die in een tegenovergestelde wereldbeschouwing even gelukkig waren, als ik in de mijne.

Nooit heeft het besef van ons diepgaand verschil op dit punt des „geloofs" Kruger in zijn vertrouwen op mij geschokt.

In de eerste zes maanden na mijn aanstelling heb ik dat vertrouwen gewonnen van hem en van vele andere der voornaamste Boeren.

Tusschen Burgers en mij ontsprong een gevoel van vriendschap dat ons, toen de politieke horizont betrok, enger aan elkander verbond. Voor mijne herinnering is en blijft hij een der aantrekkelijkste figuren die ik heb ontmoet. Hij betooverde zijne omgeving, in het vuur zijner geestdrift werd hij als een ziener en trok anderen in den stroom zijner visioenen voort. Hij was het geheel eens met den grooten Schiller: „Schnell muss das Werk empfunden sein." Voor hem was ongelukkig „Empfindung" en „Voltooiing" één. Het „langsam füget sich der Stein zum Stein" hield hij voor eene wijsheid van halfslachtigen of onverschilligen. Hij leefde eerst als hij met vollen stoom kon werken, en vroeg er niet naar of de veiligheidskleppen in orde waren. Tegenwerking nam voor hem spoedig de kleuren van vijandschap of jalouzie aan. Het gevoel dat niet allen en ieder met hem medegingen, dat hij niet gedragen werd door sympathie, liefst een blinde, die slaafs hem volgde of voortstuwde, bracht een gevoel van loomheid over hem dat verlammend op zijn geestkracht werkte. Het is, geloof ik, onjuist, als men zegt, dat hij zijn tijd zoover vooruit was, en daarom viel. Naar mijn oordeel was gebrek aan vasthoudendheid, aan geduld, aan iets wat men in Holland „koppigheid"

noemt, meer dan iets anders, de bron zijner teleurstellingen en van zijne totale mislukking. Hetzelfde wat hij gewild heeft, is sedert tot stand gebracht, maar met echt staatsmans-beleid.

Ik ben nu genaderd aan de tragedie onzer historie, den ondergang der eerste Republiek, lafhartig door de regeering van Hare Majesteit de Koningin van Groot-Brittanië en Ierland vermoord.

Medewerking, men versta mij wel, eene passive medewerking, vond de Britsche regeering vooreerst in de treurige geneigdheid van den Afrikaner, om Engeland het recht te geven, zich met alles te bemoeien, en overal in Zuid-Afrika als een soort van censor op te treden. Tot op den huidigen dag vindt de Afrikaner er niets aanstootelijks in, dat Engeland een land annexeert, b.v. omdat dat land door eene tijdelijke geldverlegenheid zijne ambtenaren niet betaalt. Dat was een der voorwendsels, leugenachtig trouwens, die van Britsche zijde gebruikt zijn, om de annexatie van de Transvaal goed te maken. De Britsche overheersching van de Kaapkolonie heeft een gevoel verwekt, dat kleine onafhankelijke staten alléén mogen bestaan, zoolang zij zich goed gedragen; falen zij hierin, dan grijpt volgens „natuurrecht" de hoogere macht in, die hier op aarde de wereldsche dingen regelt en den vrijpas van zelfstandigheid uitreikt. Zoo verklaarde een leenheer bij wangedrag een leen vervallen. Zoo voor een Afrikaner geeft Engeland zijn wil te kennen.

In de biographie van Sir Bartle Frère, komt eene mededeeling voor, die treffend de treurige geneigdheid van den Kapenaar in het licht stelt om den Engelschman als een hooger wezen te eerbiedigen. En zeer duidelijk blijkt daar tevens hoe de Engelschman den Kapenaar in zijn ziel diep minacht.

Burgers had kort na de annexatie Transvaal verlaten,

en zette zich in de omstreken van Kaapstad neder. De verjaardag der Engelsche koningin naderde en de ex-president werd door den Hoogen Commissaris, Sir Bartle Frère, tot bijwoning van het bal, door hem gegeven, uitgenoodigd. Zijne Excellentie vond goed daarvan het volgend verhaal te geven: „Mr. Burgers was op het bal en danste, als ware hij niet een ex-president, noch een ex-predikant. Hij is een merkwaardig en zeker een zeer begaafd man, eene groote aantrekkingskracht gaat van hem uit, maar ik voel mij in hem teleurgesteld. Voor mij is er meer in hem van een charlatan dan van een poëet, zooals ik verwacht had".

Sir Bartle Frère drijft kennelijk den spot met dien danser, gewezen president eener zelfstandige republiek. Hij gevoelt er niets van, dat hier eene prostitutie is, ofschoon natuurlijk van zijn Britsch standpunt hijzelf die prostitutie gezocht en bedoeld had.

En hoe gevoelde Burgers?

Uit een brief van Shepstone aan Sir Bartle Frère blijkt, dat Burgers geheel en al overmeesterd was door de zoogenaamde openhartigheid van Sir Bartle Frère. „In een brief van 3 Juli 1877 vertelt Burgers, hoe hij op uw bal is geweest, en spreekt met geestdrift over uw persoon, men gevoelt, zegt hij, dat men zulk een man kan vertrouwen en dat men met zoo iemand kan samenwerken". 1)

De betreurenswaardige tweedracht onder de boeren verzwakte hun weerstandsvermogen. Tegenspoed heeft hun eendracht geleerd; maar in 1877 bestond er eigenlijk gezegd geen Transvaalsche natie, alleen een verzameling van Hollandsch sprekende boeren, over eene oppervlakte als Frankrijk

---

1) Zie: «the Transvaal trouble how it arose, being an extract from the biography of the late Sir Bartle Frère, by John Martineau». London: John Murray, pag. 5.

verspreid, met een Engelsch gezinde bevolking van winkeliers en Kaapsche praktizijns in de dorpen.

Politiek loste zich op in ambtsbejag.

Zoo was ongelukkig de historie der laatste 20 jaren aan de annexatie voorafgegaan. Op de onzalige tweedracht die voor een korten tijd aan een kleine republiek van Lijdenburg het ontstaan had gegeven, was eene verzoening gevolgd, en dientengevolge Pretoria als de zetel der regeering gevestigd en eene grondwet aangenomen. Maar weinig jaren daarna brak een nieuwe twist tusschen M. W. Pretorius en Paul Kruger uit; een heftige burgeroorlog ontbrandde in de jaren 1863 tot 1866. Men kwam tot eene schikking, en Mr. M. W. Pretorius werd herkozen tot Staats-president, en Paul Kruger tot Commandant-Generaal benoemd.

De naweeën van dien twist deden zich in 1877 gevoelen. Tegenover de Britsche aanmatiging was eene volstrekte samenwerking van alle Transvalers gewenscht, en die ontbrak. Thomas Burgers was vier jaar Staatspresident geweest, en de tijd voor zijne herkiezing brak aan. Toen heeft Paul Kruger 't geraden geacht, tegenover Burgers als kandidaat voor het presidentschap op te treden. En dat wel juist op het oogenblik, toen Sir Theophilus Shepstone het land was binnengetrokken, met het doel om de republiek te annexeeren.

Ik geef getrouw terug de denkwijze der beschaafde bevolking van dat jaar, als ik ter neder schrijf: „liever dan de kandidatuur van Kruger te zien slagen, willen wij geannexeerd worden".

De eenige verontschuldiging die ik kan bijbrengen, of laten gelden, is het totaal gemis van vaderlandsliefde. Misschien moet ik verder gaan en verklaren, dat er in 1877 nog geen vaderland voor de Transvalers bestond. De Boer woonde op zijn eigen plaats, vrij van alle aanraking met regeering: een koning op zijn eigen terrein. In zijn

rust gestoord en gedwongen om zich met politieke zaken in te laten, waren 't niet de belangen van het land of van den staat, maar die van zijne vrienden, zijne kliek of zijne kerk, die hij ter harte nam. Eerst na, en zeker door de annexatie is het besef van burgers van één land te zijn bij de Boeren wakker geworden.

De tegenspoed heeft hen geleerd.

Het is anders onverklaarbaar, dat men zich met open oogen door Sir Theophilus Shepstone heeft laten verschalken.

Wie waren in Februari 1877 en volgende maanden de hoofden des volks? Naast den president Thomas Burgers bekleedden de heeren Kruger, Chr. Joubert, Isaak Holsthausen, als leden van den Uitvoerenden Raad, de eerste plaats. Op één lijn wat invloed aangaat, stonden N. Bodenstein, Voorzitter van den Volksraad, M. Viljoen, P. Wolmarans, M. Vorster, J. de Kock, Piet Joubert, gewezen Waarnemend Staatspresident. Ieder hunner heeft geweten wat aanstaande was, maar heeft het laten geschieden. Ik herinner mij nog een woord door een der oude voortrekkers op den 12den April 1877, den dag der annexatie, gesproken: „Wel, dan moet ik weer beginnen, zooals in mijn jeugd, toen was ik ook een Britsch onderdaan".

De groote held der annexatie is Sir Theophilus Shepstone. Ik ben nu beter in staat dan 19 jaar geleden, zijn wanbedrijf uit te leggen. In het licht van den brutalen aanval van Cecil Rhodes in 1895 op de onafhankelijkheid onzer Republiek, worden de duistere plekken van Shepstone's werk in 1877 helder en klaar.

Maar laat mij eerst een schets ontwerpen van dezen zeer merkwaardigen man, dien de heer Kruger in 1893 bij ge-

legenheid der spoorwegfeesten in Natal eens genoemd heeft: „dien ouden schelm."

Er is reden voor die weinig eervolle benaming, en tevens rechtvaardiging van die ongezouten waardeering. Beiden, Kruger en Shepstone, zijn vogels van eenerlei pluimage. Sir Theophilus Shepstone was 20, 30 jaar lang, in Natal ambtenaar geweest, en had dus meer ervaring van administratie, meer praktijk, meer afronding gehad dan de heer Kruger, die in het Rustenburgsche district, op zijne plaats, weinig in aanraking was geweest met de beschaafde wereld. Maar overigens was het verschil tusschen beiden niet groot. Shepstone was de zoon van een zendeling, hij was dus van zijn jeugd af met kaffers opgevoed; tehuis in vele kaffertalen en kaffervonden; hij sprak het platte Afrikaansch Hollandsch; in gewoonten, manieren, spraak — behalve dat hij Engelsch sprak — kon hij als Boer optreden, en feitelijk was hij er een. Jaren lang was hij het hoofd geweest in Natal der Naturellen-administratie, algemeen gewaardeerd om zijne groote bedrevenheid op dat terrein, maar om zijne groote sluwheid tevens gewantrouwd. In Londen, met name in het Departement van Koloniën, had hij een wit voetje. Men had hem in den loop van 1876 tot ridder gemaakt, niettegenstaande er ernstige klachten, juist over zijn kafferpolitiek, waren ingediend.

Shepstone was handiger dan zijn beschuldiger, de edele Anglikaansche Bisschop Colenso, en maakte zich onmisbaar. Men had in Londen zulk een man noodig.

Engeland werd destijds geregeerd door het Tory-Cabinet van Lord Beaconsfield; zijn minister van Koloniën was Lord Carnarvon, zeker een zeer middelmatig staatsman.

Men had in Canada, na talloos veel bezwaren, eene confederatie der verschillende staten tot stand zien komen, en voor het verheven brein van den edelen lord scheen navol-

ging daarvan in Zuid-Afrika wenschelijk. De historieschrijver Froude werd door hem naar de Kaapkolonie gezonden, om daar en in de beide Republieken propaganda te maken voor zijn denkbeeld van confederatie. In Londen zelf werden invloedrijke Afrikaners met uitgelezen voorkomendheid bejegend, en op vertrouwelijke wijze met hen de plannen besproken voor de verwezenlijking van het groote denkbeeld. Vooraan onder deze mannen stonden John Patterson, invloedrijk lid van het Kaapsche Parlement, hartstochtelijk hater der Boeren, en Sir Theophilus Shepstone. Met groote geslepenheid werd gebruik gemaakt van den krijg, dien de Transvaal voerde met een inlandschen kafferkapitein Secoecoeni. Lord Carnarvon luisterde met den grootsten eerbied naar de ongelooflijkste verhalen over de wreedheid der Boeren, over hunne hopelooze zwakheid, en de groote macht van den kaffer. John Patterson verzekerde, dat Secoecoeni 40000 gewapende mannen sterk was. Te goeder trouw stroomden de belangstellenden in plechtigen optocht naar het Koloniaal Departement, en vroegen den edelen Lord ronduit de Transvaal te annexeeren, om aldus een einde te maken aan de gruwelen, de inherente zwakheid en den geheel „gedemoraliseerden" toestand van de Transvaal (het woord is van John Patterson en gesproken 26 October 1876). Een adres werd bij die gelegenheid aangeboden. Met warmte wordt daarin gezegd: „Een kreet wordt gehoord uit de Transvaal, roepende om dadelijk te worden opgenomen in een machtig verbond met de Britsche bezittingen, want de bittere gevolgen van den tegenwoordigen oorlog heeft hen getoond, hoe zwak zij zijn en hoe onveilig."

Alle voorname kooplieden of handelfirma's, die zaken in Zuid-Afrika deden, hadden het stuk geteekend.

In zijn antwoord stelde de minister de diep geschokte gemoederen van den edelen koopmansstand gerust: „Ik

hoop", zeide hij, „dat de reeds genomen maatregelen doel zullen treffen." „Ik heb voor het oogenblik een nieuw regiment troepen uitgezonden met meer dan gewone uitrusting en krijgsmaterieel, maar vooral verwacht ik alles van de zending aan Sir Theophilus Shepstone opgedragen, een man in wien ik om zijne groote levensondervinding, zijne toegevende en inschikkelijke manier, zijn groote takt en kennis van het karakter der Naturellen, het grootste vertrouwen heb." 1)

Alzoo, Sir Theophilus Shepstone had eene zending bekomen. Welke?

Lord Carnarvon, tuk op de confederatie der Zuid-Afrikaansche kolonies en staten, was tot het besluit gekomen, dat plan gemakkelijker te maken, door de vernietiging van de hem gevaar dreigende Zuid-Afrikaansche Republiek.

De nieuwe toon, dien het land onder Burgers bestuur aannam, daarbij de spoorwegplannen naar Lourenço Marquez, voor de Kaapsche en Natalsche handelsbelangen zoo gevaarlijk, maakten het voor een staatsman, die Groot-Brittanje en Ierland vertegenwoordigde, geraden het zelfstandig bestaan der Transvaal te vernietigen.

Wat kon aangenamer zijn dan nu, terwijl de ongunstige omstandigheden in Tranvaal kans gaven, van de gelegenheid gebruik te maken, en aan het te plegen onrecht den schijn van een weldaad te geven?

Den 6^{den} October 1876 had Lord Carnarvon aan Sir Theophilus Shepstone de opdracht gegeven, om naar Pretoria te gaan en de Republiek te annexeeren, weliswaar onder zekere condities, waarvan evenwel de zaakgelastigde feite-

1) Proceedings at a Deputation of residents, merchants; to the Right Hon. the Earl of Carnarvon, Thursday 26th October 1876. (London: J. M. Bedell & Co., Printers, 1876).

lijk de eenige beoordeelaar zou zijn. Terzelfder tijd had Lord Carnarvon eene eervolle uitnoodiging aan den hooggeplaatsten Oud-Indischen ambtenaar Sir Bartle Frère gericht, om naar de Kaapkolonie als Hooge Commissaris te gaan, ten einde de confederatie der Zuid-Afrikaansche staten tot stand te brengen. Lord Carnarvon schrijft: „De tegenwoordige oorlog tusschen de Transvaal en de inboorlingen heeft nu alreeds dit gevolg gehad, dat het onze politiek in Zuid-Afrika rijp maakt.... en ons dicht brengt bij het door mij sedert 2 jaren nagejaagde doel: de vereeniging van de Zuid-Afrikaansche kolonies en staten."

In officieelen stijl aan Sir Bartle Frère confederatie, in geheime missive aan Sir Theophilus Shepstone annexatie.

Dit gaf later aan Sir Bartle Frère de gelegenheid, om, toen het bericht van de annexatie Kaapstad bereikte, zich zeer onnoozel te houden en met gemaakte onrust uit te roepen: „Mijn hemel, wat zullen ze daarvan in Engeland zeggen!"

De geslepen man wist maar al te goed, wat men in Engeland zeggen zou. Hij had immers zelf, 12 dagen van te voren, aan Lord Carnarvon geschreven: „Het komt mij voor, dat, zooals de zaken nu staan, elke critiek op hetgeen Shepstone gaat doen, misplaatst is, in dezelfde mate als raadgevingen zouden zijn, aan een man gegeven, omtrent roer houden, die midden in een stroom is, welke snel naar beneden schiet".

Teekenachtige beeldspraak.

Shepstone in een boot, die veilig het stille water bereiken, maar misschien ook kantelen, en hem, den waaghals, aan het gevaar van verdrinken blootstellen kan.

Het is duidelijk, Lord Carnarvon zou Shepstone overboord geworpen hebben, als zijne roekelooze daad ware mislukt en misschien eene botsing met de Boeren had uitgelokt.

Men ziet het aan zijne houding in het Parlement. Ofschoon den 12den April de Britsche vlag was geheschen te Pretoria, kon, bij gemis van telegrafische gemeenschap, nog den 23sten April Lord Carnarvon in het huis der Lords zeggen: „dat, wat betrof het dreigement met annexatie, men de woorden door den specialen Commissaris gesproken, sterk had overdreven". 1)

Sir Theophilus Shepstone heeft hoog spel gespeeld, en, gelukkiger dan Dr. Jameson, gewonnen; daarbij den dank van een erkentelijk Gouvernement gekregen. Maar in den grond der zaak waren beiden struikroovers.

Nu, na 19 jaar, in het licht van de jongste strooptochten, zeg ik: wij hadden destijds meer doorzicht moeten getoond en eenvoudig „den kalmen geweldenaar" 2) de deur gewezen hebben. Het meesterstuk van Shepstone is niet zoo zeer de gewelddaad der annexatie, als wel het enorme talent, waarmede hij bijna allerwege de overtuiging wekte, dat zijn daad een zegen was en ditmaal althans het „perfide Albion" geen onrechtmatige vermeerdering van grond begeerde, maar uit zuivere menschenliefde de ondankbare taak aanvaardde een verzwakt en gedemoraliseerd volk te bewaren voor zijn eigen ondergang.

Ik ga zoover, van hier als mijne overtuiging uit te spreken, dat Sir Theophilus Shepstone te goeder trouw gemeend heeft aan de bevolking van de Transvaal een weldaad te bewijzen, door haar, met of tegen haar, wil onder de machtige protectie van Engeland te brengen.

Het is mij onmogelijk, na zoovele jaren niet een woord van waardeering uit te spreken voor een man, die nu misschien, 20, 30 jaar later, een der leidende staatsmannen

---

1) Zie Aanteekeningen no. 1.

2) Uitdrukking van eene geestige Hollandsche vrouw.

van Zuid-Afrika zou zijn geweest, om tot stand te brengen wat wij allen verlangen: een vereenigd Zuid-Afrika, vrij van elken Europeeschen invloed. Als Transvaler vergeef ik hem wat hij in April 1877 heeft verricht. Ik heb de overtuiging, dat hij het wel meende met ons, arme Transvalers, omdat hij een onzer was.

De Britsche regeering heeft hem laag behandeld. Het komt mij voor, dat Sir Bartle Frère, ik weet niet door welke vlieg van jalouzie gestoken, het zijne daaraan heeft toegedaan.

Sir Theophilus Shepstone en Sir Bartle Frère: een Afrikaner tegenover een Jingo!

Ik heb toegegeven aan een gevoel van billijkheid, na zooveel jaren, tegenover een man die om vele redenen te respecteeren was. Maar... de historie heeft haar recht en zij vonnist zonder appèl. Het annexatie-spel is in zeer kort bestek uitgespeeld: van de eerste dagen van Januari tot 12 April 1877.

Met bestudeerde onbeleefdheid gaf de buitengewone afgevaardigde der Britsche regeering aan President Burgers te kennen, dat hij op reis van Pieter-Maritzburg naar Pretoria 25 gewapende politiedienaren had medegenomen. Tijd om daarvan behoorlijk kennis te geven had hem ontbroken. Misschien had hij wel gehoopt dat men hem aan de grens zou tegenhouden, hetgeen hij als eene beleediging zou hebben kunnen opvatten en behandelen. Maar overal langs het pad werd hij feestelijk verwelkomd. In Heidelberg o. a. werd hij begroet door den specialen vijand van President Burgers, den heer Jacob Maré. In Pretoria aangekomen werd het rijtuig, waarin de staatssecretaris Swart hem

tegemoet reed, door geestdriftige personen van de paarden ontslagen, en hij als een Romeinsche Triumphator in Pretoria binnengehaald.

In eene samenkomst met President Burgers en den Uitvoerenden Raad, waartoe ook de Staatsprokureur was opgeroepen, las Shepstone een soort van volmacht voor, door Lord Carnarvon hem verstrekt, waarbij hem in zeer vriendschappelijke termen werd opgedragen naar Pretoria te gaan, en de Republiek met raad en daad bij te staan. Er stond geen woord in van annexatie. Niemand kon iets aanmerken noch op toon, noch op inhoud van dat schrijven.

Men kwam overeen dat van beide zijden leden zouden worden benoemd, om de aanhangige zaken te bespreken. Van den kant der Republiek traden op de heeren Kruger en Jorissen, van de andere zijde de heeren Osborne en Henderson. (De laatste was een zwager van Shepstone en bankier der bende). Wij kwamen twee-, driemaal samen, werkelijke onderhandelingen werden niet gevoerd. Van hunne zijde deden de heeren een tal van vragen over de kaffers, de veiligheid van vreemdelingen, enz., maar toen zij zich aanmatigden in het huishouden van ons bestuur in te treden, gaven wij hun duidelijk te kennen dat wij niet genegen waren hunne vragen verder te beantwoorden. Daarmede was aan die quasi-onderhandeling een einde gemaakt.

President Burgers had den Volksraad tot een buitengewone zitting bijeengeroepen, en drong met de geweldige kracht zijner welsprekendheid bij hem op verbeteringen en hervormingen aan. Hij won en verkreeg de goedkeuring en toestemming van het Wetgevend lichaam op zijne plannen, belichaamd in eene nieuwe Grondwet. Zij was door mij ontworpen. Een zeer gematigd stelsel van ministerieele verantwoordelijkheid en een Hooggerechtshof waren de praktische resultaten dezer beweging. Ongelukkig, en zeer tegen

den zin van invloedrijke burgers, werd de presidentsverkiezing, die in Februari van het jaar 1877 moest plaats grijpen, voor een jaar uitgesteld. Op zichzelf was het Volksraadsbesluit daaromtrent volmaakt onwettig, maar in zijn gevolgen bleek het noodlottig. Hoe ook de uitslag der verkiezing geweest ware, hetzij Burgers herkozen, of Kruger, die ongelukkigerwijze zich kandidaat had gesteld, ware benoemd geworden, de herbenoemde of pasgekozene zou, sterk door de keuze des Volks, zich manmoedig verzet hebben tegen den aandrang van den Britschen kant.

De Volksraad was geheel en al in kennis gesteld met de plannen van Shepstone. Op de meest eenvoudige en vertrouwelijke wijze liet deze zich uit, dat hij zou moeten eindigen met de annexatie van het land. Hij nam de houding aan van een welwillend vriend, sprak openhartig met alle leiders in hun eigen taal. Hij prees hen voor de bewezen bereidvaardigheid om tot hervormingen over te gaan, maar betoonde zich ongeloovig aan de kracht van zulke hervormingen op papier. „In uw land", zeide hij, „is geen regeering; ieder doet wat hij goedvindt; de president wordt niet gesteund; hooggeplaatste ambtenaren, zooals b. v. b. landdrosten, weigeren zijne bevelen op te volgen; men was niet in staat de kafferbevolking in bedwang te houden"; als vriend bood hij den steun van Engeland aan.

Het zoogenaamde kaffer-argument werd hem evenwel voor een oogenblik ontnomen. Secoecoeni, met wien wij sedert Juli van het vorig jaar in oorlog waren, was door de vrijwilliger-corpsen, die Burgers na het terugkeeren van het groote burger-commando had opgericht, zoo in het nauw gebracht, dat hij om vrede smeekte. Het sluiten van dien vrede heeft de Britsche zaakgelastigde weten te verijdelen. Shepstone verkreeg van onze regeering een besluit, waarbij

eene Commissie werd aangesteld, om naar Secoecoeni te reizen en onderzoek in loco in te stellen. Als leden dier Commissie werden benoemd 2 personen van zijn staf. Hiermede was feitelijk, lang vóór de annexatie, de onafhankelijkheid van de republiek opgegeven. Wat te voorzien was, gebeurde. Bij hare terugkomst deelde de Commissie mede, dat Secoecoeni verklaarde nooit om vrede gevraagd te hebben en niet aan onderwerping dacht.

Het is niet de eerste maal in de historie der laatste 50 jaren, dat Engeland den Kaffer tegenover den Boer heeft gebruikt.

In het voorbijgaan merk ik op, dat het kwaad hier zich zelf heeft gestraft. De oproerige Secoecoeni, in zijn verzet tegen de Republiek door de Engelschen gestijfd, stoorde zich na de annexatie zeer weinig aan den nieuwen regel van zaken, maar bleef ook tegenover het Britsch Bestuur zijn eisch van onafhankelijkheid handhaven.

Twee jaren later heeft de groote Wolseley al zijn macht moeten aanwenden om den weerspannigen kaffer te overmeesteren, hetgeen hem eerst na een gruwzaam bloedbad met behulp van de Swasies is gelukt.

De zitting van den Buitengewonen Volksraad liep ten einde. De leden keerden huiswaarts, ieder hunner zich ten volle bewust van hetgeen zijn land bedreigde. De Volksraadsleden van dat jaar zijn weggegaan met de klare wetenschap, dat de vertegenwoordiger der Britsche regeering gereed was om als Redder op te treden en in naam van eene vreemde mogendheid den Staat over te nemen. Met doodelijke kalmte verdaagden zij hunne zitting tot Mei, en lieten den President Burgers met zijn Uitvoerenden Raad machteloos achter.

Laat mij 't kort maken.

Shepstone nam den schijn aan van te willen weggaan, liet have en goed opladen en verzocht nog één onderhoud met President en Uitvoerenden Raad. In die vergadering speelde hij zijn hoogste troef uit, en nam voor het eerst eene zeer dreigende houding aan. Hij zeide een man des vredes te zijn, maar hoe onaangenaam het hem ook mocht wezen, hij achtte het zijn plicht de troepen te laten opkomen, nergens toch was veiligheid. En, voegde hij er aan toe: „vergeet niet, ik heb tot nu toe mijn handen op Cetchwayo gehouden, maar als ik die terugtrek....."

Ik heb destijds, in potlood, deze woorden, of liever het geheele onderhoud opgeteekend, staande de vergadering. Ik laat daar of dit dreigement veel invloed heeft uitgeoefend, maar constateer het feit, dat de Vertegenwoordiger van Engeland zich niet heeft geschaamd blanken te dreigen met een aanval van Kaffers, voor een Zuid-Afrikaan een gruwel der gruwelen!

Bij onze ontmoeting met Sir Bartle Frère, 12 April 1879, beneden door mij beschreven — wees onze Voorzitter, de oud-President M. W. Pretorius den hoogen Commissaris op deze bedreigingen. Deze evenwel weigerde geloof te slaan aan de waarheid van de beschuldiging, en liet na zijn terugkeer te Pretoria eene officieele logenstraffing publiceeren van Pretorius' beweering. Zeer natuurlijk komen de beruchte woorden niet voor in het quasi officieel verslag van den Engelschen kant. Een overwacht getuige komt de nauwkeurigheid mijner aanteekening althans zijdelings staven. De Natalsche Bisschop Colenso heeft met de stukken bewezen, dat Shepstone de Zulunatie had wakker gemaakt, om op zijn eerste bevel de Boeren aan te vallen.

Onze lafhartigheid in April 1877 maakte dit onnoodig, maar de „Hemelsche gerechtigheid" waarvan Vondel spreekt,

bracht het volgend jaar onzen vriend „den kalmen geweldenaar" in twist met Cetchwayo, en de daarop gevolgde oorlog, door Sir Bartle Frère roekeloos ondernomen, was het rechtstreeksch gevolg van de voorspiegelingen, door Sir Theophilus Shepstone, belust op de Transvaal, aan den kaffer gedaan.

Op 12 April 1877 heesch Shepstone de Engelsche vlag. Bevend en met knikkende knieën las Mr. Melmoth Osborne de proklamatie voor. In den Uitvoerenden Raad was besloten niet naar de wapens te grijpen, maar ons te bepalen tot een protest. De biographie van Sir Bartle Frère, door een zekeren John Martineau, bevat eene belangrijke mededeeling van Shepstone. Daags vóór de annexatie schrijft deze aan Mr. Robert Herbert, den referendaris of Secretaris-Generaal van het Ministerie van Koloniën in Engeland, ongeveer het volgende: Er zal een protest gemaakt worden door de Regeering tegen mijne daad van annexatie, maar zij zal tegelijkertijd het volk vermanen om zich rustig te houden. Gij behoeft U daarover niet ongerust te maken, het geschiedt alleen om den schijn te bewaren.... Gisteren was Mr. Burgers bij mij; ik las hem het ontwerp mijner proklamatie voor, en hij stelde mij, behalve een paar veranderingen in woorden, ook de invoeging voor van eenige voorwaarden. Ik heb daarin toegestemd. Verder deelde hij mij mede, dat hij verplicht was openlijk te protesteeren tegen eene annexatie, al ware het alleen om zijn publiek tevreden te stellen.... Hij las mij een ontwerp van dat protest voor, en vroeg of ik er bezwaren tegen had, of het te scherp vond. Ik zeide, dat het mij voorkwam dat zulk een protest het volk later onder de verplichting zou kunnen brengen „zich tegen de annexatie te verzetten". 1)

1) Zie Martineau, t. a. p. pag. 19.

Het is mij een groot genoegen hier met den „kalmen geweldenaar" dezelfde overtuiging uit te spreken. Van zijn zijde (de opmerking is van Sir Bartle Frère) „was het een grove fout", toestemming te geven tot de uitvaardiging van zulk een protest, want later heeft dit geleid tot eene geheel valsche voorstelling van den loop van zaken".

Ja, Shepstone heeft een zeker voorgevoel maar niet het ware doorzicht gehad; om de zeer eenvoudige reden dat de annexatie zijnerzijds eene daad van geweld was, waartoe hij de toestemming van het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek niet meende noodig te hebben, en over wiens protesteeren hij zich niet bekreunde.

Zijne daad was eenvoudig de uitvoering van de politiek van Lord Carnarvon en van Sir Bartle Frère.

Boven heb ik geschreven dat de Engelsche regeering Shepstone laag heeft behandeld. Ik herhaal dat nu. Sir Theophilus Shepstone was een man van karakter en van een stoutmoedige inborst. Zijn plan was, — ik weet dit uit zijne eigene verklaring, — om de gewone jaarlijksche zitting van den Volksraad te laten doorgaan, daarin eenvoudig op te treden als een buitengewoon President, die geheel op den ouden weg en met de bestaande wetten het land zou regeeren, maar die boven den vroegeren President het groote voordeel had, dat hij de burgers beschermen kon door de groote welwillende macht van Engeland tegen de kaffers en ook tegenover tijdelijk geldgebrek.

Ik vrees zeer, als hij dat gedaan had, dat wij politiek verloren waren geweest; hij verstond de Boeren en zou met hen hebben kunnen samenwerken.

Gelukkig voor ons waren Lord Carnarvon en vooral Sir Bartle Frère niet de mannen, om een in hun oog inferieur man vrije hand te laten. Zij wenschten eene Imperialistische politiek in Zuid-Afrika in te voeren.

De 12de April 1877 deed denken aan de ter aarde bestelling van een invloedrijk man; de echte erven onterfd, en de gelukkige erven een weinig beschaamd over hun onverdiend fortuin; de eersten diep neerslachtig, de laatsten uit bescheidenheid hun eigen huis opzoekend, om daar onder elkander op het geluk van den dag te drinken.

Aan zoo iets deed Pretoria denken. Er heerschte een doodelijke rust. Alleen de Hollanders spraken luid en heftig hun afkeer uit, hetgeen een enkelen onder hen een minder beleefde vermaning van de Britsche machthebbers op den hals haalde.

De post reed met de annexatie-proklamatie naar de zuidelijke grenzen en een jong burger, die later in onzen vrijheidsoorlog zich zeer verdienstelijk onderscheidde (J. Schutte), nam op zich ten behoeve van Sir Theophilus Shepstone, het omineuse staatsstuk te verspreiden in de districten Wakkerstroom en Utrecht, en eigenhandig aan den heer P. Joubert te bezorgen. Dergelijke diensten werden door anderen voor de noordelijke en oostelijke streken des lands aangeboden en bewezen.

Tusschen 12 April 1877 en 8 Augustus 1881, ligt de korte maar uiterst merkwaardige geschiedenis van wat wij noemen „ons lijdelijk verzet".

De bakens voor deze drie jaren, althans van uit het gezichtspunt dezer „Herinneringen", staan vast. Tweemaal werd eene deputatie naar Engeland gezonden om tegen de annexatie van de Republiek te protesteeren. De eerste maal officieel, door de wettige regeering, de tweede maal eigenmachtig door het volk.

Naast of boven deze twee zendingen naar Engeland, treden de groote Volksbijeenkomsten op den voorgrond. In een en ander is de historie van de Transvaal gedurende die drie jaren afgespeeld.

De eerste deputatie, uit den heer Kruger en mij bestaande, verliet Pretoria in Mei 1877, om niet terug te keeren vóór December van dat jaar. In Lord Carnarvon, den Kolonialen Minister, vonden wij een vrij onbeteekenend man, een ijdel aristocraat, die met nederbuigende goedheid op zijn landgoed „High Clere" zijn franschen kok in de keuken de hand drukte, en aan „son bon ami" meedeelde, dat wij „zijne gasten" hoogst interessante personen uit Afrika waren". Alles in hem toonde, dat hij wel met dezelfde afdalende goedheid het Britsche rijk den dienst had willen bewijzen, om als zijn minister van Koloniën op te treden. 1)

Toen wij o. a. hem voorstelden door eene volksstemming in de Transvaal te laten uitmaken, of werkelijk, zooals beweerd werd, de bevolking ten gunste der annexatie was gestemd, verklaarde hij, als een professor in het Staatsrecht, dat plebisciten in den slechten regeeringsvorm van Napoleon pasten, maar ten eenenmale in strijd waren met de zuiver constitutioneele beginselen, die Engeland regeerden. Wij waren onze eigene vijanden, kinderen die niet wisten wat in hun belang was. De nieuwe provincie is niet een lot uit de loterij, waar zijn land trotsch op kan zijn; het legde op Engelands schouders een last van verantwoordelijkheid, die het van zijnen kant lafhartig zou zijn geweest af te wijzen.

Van de zijde der Liberalen ontvingen wij niet den minsten steun. Alleen de heer L. Courtney gaf ons een woord

---

1) In de biographie van Sir George Grey, The life and times of Sir George Grey by William Lee Rees (member of the house of Representatives of New Zealand) and L. Rees (London: Hutchinson & Co. 1892) deel II, p. 479 vindt men eene zwaarwichtige acte van beschuldiging tegen de britsche politiek in Zuid-Afrika en zeer bepaaldelijk tegen Lord Carnarvon. De historie zal niet twijfelen aan wien in dezen gelijk te geven. Sir George Grey maakt een man als Carnarvon dood!

van bemoediging. Hij is hetzelfde onafhankelijk lid van het Parlement, die ook in het vorig jaar, Maart of April 1896, opnieuw zoo manlijk voor ons partij trok. Het is waar, de Ieren, althans sommige hunner, naderden ons. Maar ik meende, dat deze hulp ons bij beide staatkundige partijen meer kwaad dan goed zou doen, en wees dus hunne zwakke ondersteuning af.

Verder, in geheel Europa geen hand, die zich naar ons uitstrekte, geen mond die zich voor ons opende!

Voorwaar geen wonder. Niemand in dit ondermaansche wordt geholpen, die zichzelf niet helpt.

Na mijne terugkomst nam ik mijn ambt als staatsprokureur weder op, verzocht en verkreeg mijne toelating als advocaat van de „High Court" en legde als zoodanig den ambtseed af.

Dit is de eenige eed, dien ik ooit aan het Engelsch Gouvernement heb afgelegd.

In Augustus daaropvolgende zond Sir Theophilus Shepstone mij eene kennisgeving, dat ik met 1 October 1878 ontslagen was als Staatsprokureur.

Na zooveel jaren gevoel ik niet langer de verontwaardiging, die mij destijds bezielde. Het komt mij nu zeer begrijpelijk voor, dat de Engelsche Regeering mij niet langer begeerde te houden, en dat zij liever een getrouwen en gehoorzamen onderdaan van H. Majesteit de plaats zagen innemen, door mij bekleed. Persoonlijk was Sir Theophilus Shepstone mij zeer genegen, maar hij ried mij zelf aan, mij neder te leggen bij mijn ontslag. Zeer zeker was dit ontslag tegen de beloften door hem gegeven bij de annexatie, maar hij erkende openhartig, dat er invloeden werden gebruikt, waar ook hij voor moest bezwijken.

Ik behield mij echter een beroep voor op den Hoogen Commissaris. Na den slag bij Isandlawana reisde ik naar

Maritzburg, waar Sir Bartle Frère destijds vertoefde. Hij ontving mij met groote vriendelijkheid en gaf mij althans deze voldoening, dat hij mij aan den opvolger van Sir Theophilus (Sir W. Owen Lanyon) aanbeval voor eene andere betrekking. Werkelijk kwam zulk een aanbod, maar ik weigerde iets van dien aard, en begon een zelfstandige praktijk als advokaat en procureur.

Mijn opvolger was de heer C. G. Maasdorp, advokaat uit de Kaapkolonie. Slechts een jaar heeft hij het ambt bekleed. Toen in Januari 1880 de heeren M. W. Pretorius en E. Bok wegens hoogverraad werden vervolgd, werd het hem te machtig. Hij verlangde geen diensten van dien aard tegen zijne landgenooten aan de Britsche Regeering te bewijzen en nam zijn ontslag.

Zijn opvolger was een Natalsch jurist, W. W. Morcom genaamd. Hij heeft groote diensten aan de Republiek bewezen. Ik durf zeggen onbedoeld. Een jong mensch, zonder eenige de minste politieke ervaring, uiterst geschikt om acte's van Beschuldiging op te trekken, heeft hij met voorbeeldigen ijver den Administrateur der Transvaal advies gegeven, welke de verbittering tusschen de Britsche Regeering en de Boeren voortdurend aanwakkerden. Door zijn invloed vooral nam Laynon steeds een meer vijandige positie aan. Tijdens den oorlog werden in Heidelberg een paar brieven van Morcom onderschept. Daarin had hij een geheel plan ontwikkeld, om na den afloop van den opstand de oproerlingen Kruger, Joubert, Jorissen, Bok, enz., enz., voor een specialen krijgsraad te brengen, zooals hij meende, dat men in 1846 in Ierland ook had gedaan.

De fortuin heeft hem niet aardig behandeld; zij heeft hem niet vergund zulke Iersche krijgsraden in Zuid-Afrika in te voeren!

Na deze persoonlijke herinnering neem ik den draad weer op van den gang der groote gebeurtenissen.

De terugkomst van den heer Kruger en mij, die het protest der oude Republiek naar Europa hadden gebracht, de vruchteloosheid van ons werk, bracht een diepen indruk teweeg. Voor het eerst openbaarde zich een levensteeken van nationalen zin. De stroom keerde — of wil men liever — het getij kenterde. Het is nu bijna 19 jaar geleden, dat dit geschiedde, en nog staat mij levendig voor den geest, welk een verschillenden indruk deze eerste beweging ten goede maakte. Er was een groote menigte burgers te Pretoria aangekomen, en door onderscheiden sprekers werd onverholen en luid de afkeer der bevolking tegen de annexatie uitgesproken. Van bedrog werd gewaagd, waardoor de Britsche regeering in Londen was misleid. Het besluit werd genomen, Januari 1878, om een Comité te benoemen ten einde de volkszaak te behartigen. Al de later bekend geworden leiders traden op den voorgrond. Het was een vreemd tooneel: de heeren der annexatie vrij ongerust, niet wetende wat vaart het mocht nemen, anderen de schouders ophalend over wat in hunne oogen een snoeverij zonder eenige beteekenis scheen; velen diep bedroefd over eene beweging, die hun voorkwam welgemeend, maar tevens te laat te zijn. Met deze eerste openbaring van den sluimerenden, haast ontwakenden, volksgeest vangt het nieuwe tijdperk onzer historie aan.

Twee maanden later, in April 1878, werd de eigenlijk gezegde, eerste, volksbijeenkomst gehouden op Doornfontein, een plaats aan den grooten weg tusschen Pretoria en Potchefstroom.

Hier ontving Gerrit Kok, een der warmste vrienden des lands, een vurig vereerder van Burgers, onder de zware eikenboomen voor zijn huis, twee, drie dagen lang honderden burgers, gastvrij.

Men had zich niet gestoord aan eene in woorden wel klinkende, maar zakelijk, zeer zwakke proklamatie van het Engelsch bestuur, waarbij het samenroepen en bijwonen dier bijeenkomst verklaard werd onwettig te zijn. Op Doornfontein sloeg voor het eerst de lang smeulende vlam uit, en van den heer Bok, die daar tegenwoordig was, vernam ik dat er eene werkelijk aangrijpende opgewondenheid en eenstemmigheid had geheerscht.

Maar wat te doen?

Met argeloozen eenvoud besloot men zich van den slecht ingelichte op den beter ingelichte te beroepen: eene nieuwe deputatie naar Londen af te vaardigen die, zwart op wit, door ijverig bijeengebrachte handteekeningen het bewijs zoude leveren dat het volk in groote meerderheid tegen de annexatie was gestemd.

Het spreekt van zelf, dat waar partij rechter was, zulk een bewijs weinig kracht uitoefende, en de tweede deputatie nog minder uitrichtte dan haar voorgangster.

Het waren de Hoogtijden der glorie van het Tory-Cabinet van Beaconsfield. Enkele liberalen uitgezonderd, inderdaad destijds nog maar zeer weinigen, vond iedereen de toevoeging van een nieuw deel der aarde aan het Keizerrijk van Victoria, niet alleen wenschelijk, maar eigenlijk een zegen voor de bevolking die het trof. Dat er zich meer verzet begon te openbaren, viel niet te ontkennen, maar het scheen genoeg, den afgevaardigden te herinneren dat de zaak onherroepelijk beslist, en dat het dus hun plicht was de onkundige volksmassa van heillooze stappen terug te houden.

Het jaar 1879 zag het volk driemaal in grooten getale bijeenkomen.

Hoewel reeds bijna twee jaar in Zuid-Afrika, was Sir Bartle Frère nu eerst in staat, zijn aangekondigd bezoek

aan ons land te brengen. Hij werd nog door enkele kleine moeielijkheden in Natal opgehouden, maar was toch op weg. Toen nu 10 Januari 1879 te Wonderfontein, in de eerste der door mij bedoelde bijeenkomsten, door de heeren Kruger en Joubert mededeeling werd gedaan van hunne mislukte zending naar Europa, nam het vergaderde volk het besluit, om in massa den te verwachten Hoogen vertegenwoordiger van Engeland op zijn weg tegemoet te gaan, en door een monster-demonstratie hem het bewijs te leveren van zijn onwil om Britsche onderdanen te zijn.

De heer P. Joubert nam op zich den te verwachten gast op een en ander voor te bereiden.

Weinig welkome boodschapper van eene onaangename tijding op een zeer ongunstig oogenblik.

Sir Bartle Frère, dien ik persoonlijk meer dan eens heb gesproken, behoorde tot de in Engeland hooggetelde klasse van Indische ambtenaren, die van der jeugd afaan in de strenge school der tucht zijn gevormd, van rang tot rang opklimmend, telkenmale een stap hooger boven de miljoenen slaafs gezinde onderdanen, en met onbegrijpelijk zware verantwoordelijkheid duizend malen aan eigen inzicht en geest van doortasting overgelaten. Zoo worden mannen gevormd, autocraten in merg en been, het „verlicht despotisme" belichamend.

Sir Bartle Frère was een man van rijzige figuur, met fijnbesneden trekken, diep inliggende oogen; door en door beschaafde manieren, gemakkelijker in zijne bewegingen dan de meeste Engelschen; met vriendelijk zachte stem, zelfs iets vleiend van toon, of argeloos goedhartig, maar bij tegenspraak scherp, sarcastisch, hard.

Voor een man van zijne dienstjaren en hoogen rang in Indië, was het bekleeden van zijn tegenwoordige betrekking

bijna een dienst, dien hij aan zijne regeering bewees. 1)

Hij had een taak te volvoeren, de confederatie der staten in Zuid-Afrika onder Engelsche vlag, en hij had zich voorgenomen die taak te volbrengen. Als een man van dien stempel zich zoo iets voorneemt, dan deinst hij voor niets terug. Reeds had hij een oorlog tegen de kaffers gewaagd in de Kaapkolonie en, pas in Natal geland, een dreigend ultimatum aan den Zulukoning Cetchwayo gezonden, sedert jaren de schrik van die kolonie.

Toen nu P. Joubert, onze afgevaardigde, hem in het schoon gelegen Pieter-Maritzburg trof, was juist de eerste zware donderbui op het hoofd van den grijzen, energieken despoot nedergeslagen. Het Engelsche leger, Zululand ingetrokken, toen de 12 dagen bij het ultimatum gesteld waren verloopen, werd den 28sten Januari 1879 bij Isandlawane door de Zulus overvallen, en meer dan 1200 officieren en soldaten werden gedood.

Zwart en donker stond het gelaat van den Hoogen Commissaris, en hij verweet den heer Joubert oproer te bevorderen, op het oogenblik dat Britsche troepen den gemeenschappelijken vijand bestreden. Dreigend voegde hij er aan toe: „Als het Transvaalsche volk zich straks aan een afgrond zal bevinden, denk er dan aan, dat ik het nog met mijn laatste woorden gewaarschuwd heb".

Het is een zeldzaam tooneel in de geschiedenis, dat eenige weken later werd aanschouwd. In het open veld, van tijd tot tijd het kwartier verplaatsende, kwamen van den 18den Maart tot den 15den April 4 à 5000 burgers samen, aan

---

1) Mijne opvatting wordt bevestigd door de briefwisseling tusschen Lord Carnarvon en Frère, in October 1876 gevoerd (zie het boven aangehaalde werk van Martineau, pag. 2 tot en met 7).

den grooten weg, die van Natal naar Pretoria leidt, en waarlangs de hooge gast moest naderen. Men leefde er in den alom bekenden ossenwagen, acht à tien man bijeen; of in tenten tusschen twee wagens opgeslagen; wijk aan wijk, de burgers van één wijk onder hun veldcornet. Allen waren vrijwillig gekomen, op de eenvoudige kennisgeving, dat het Comité daar vergaderde om Sir Bartle Frère te ontmoeten.

De samenkomst had het voorkomen van een militair kamp, en er heerschte in alles orde, even nauwkeurig opgevolgd, als nauwgezet en zorgvuldig bepaald.

Nadat men daar een 14 dagen bijeengeweest was, zond het Comité mij, door middel van den heer Chr. Joubert, eene uitnoodiging om hun met mijn advies bij te staan. Ik voldeed daaraan gaarne, reisde met den heer Joubert weg, en ben sinds de legale adviseur der Boeren geweest.

Van dien tijd af valt mijne levensgeschiedenis samen met die der protesteerende en later herstelde Republiek.

Vier lange weken wachtte men op den Hoogen bezoeker, die kennelijk draalde. Tevergeefs had onze nieuwe gouverneur, Sir Owen Lanyon, eene poging aangewend om de Burgers uiteen te doen gaan. Onrust en angst begonnen in Pretoria te regeeren, allerlei kinderachtige voorzorgen werden genomen, verschansingen opgeworpen, het sociëteitsgebouw, het landdrostkantoor, andere, zelfs particuliere gebouwen, in staat van tegenweer gesteld, schietgaten geboord, mijnen aangelegd, zelfs dynamiet aangeschaft, vrijcorpsen opgericht en geregeld patrouilles uitgezonden, om elke beweging van de Boeren te verkennen. Het was een dag van wee en angst in de arme stad, toen na de eerste 14 dagen het lager der Boeren, — zoo is de kunstterm voor de te velde zijnde burgers, — meer dan een uur noordwaarts en alzoo dichter naar Pretoria zich verplaatste. In allerijl werden

nog laat in den avond waarschuwingen uitgezonden, en ieder aangezegd, de stad in kwartieren verdeeld zijnde, om op het eerste teeken zich te begeven naar de wijkplaats van zijn kwartier.

In het gedeelte van Pretoria door mij bewoond, was deze wijkplaats de Wesleyaansche kerk, zooals de predikant ons zelf kwam vertellen.

Intusschen was de stemming in het lager hoogst ernstig, te midden der bezigheden en vermakelijkheden van den dag.

De bezoekers uit Pretoria, meest altijd goed ontvangen, werden getroffen door den algemeenen geest van eendracht, en den duidelijk uitgesproken wil om met niets minder tevreden te zijn dan met de teruggaaf van het land. Terwijl de oogendienaren van de Regeering bleven spreken van eene misleide schare, door enkele eerzuchtigen of ontevredenen op een dwaalspoor gebracht, verhief de „Volksstem" in warme taal en treffende duidelijkheid het goed recht der Boeren.

Het is onmogelijk, het groot gewicht van deze bijeenkomst, die het geheele volk vertegenwoordigde en vier weken aanhield, te overschatten. Hier op Kleinfontein werd de eendracht hersteld en de samenwerking getroffen; de onderscheidene partijen, politieke en kerkelijke, kwamen tot het inzicht dat er iets hoogers was dan deze kleine kringen, dat er een Vaderland was, dat alles en allen omvatte. Juist nu, misschien omdat men het verloren had, begon men het lief te krijgen; en wat men ook als vergoeding aanbood, welke zegeningen ook het Engelsch bewind zou willen aanbieden, men verlangde eenvoudig zichzelf te zijn en vrij gelaten te worden.

De invloed dezer groote bijeenkomst op de burgers, op ons allen, vrienden van de Republiek, was beslissend. Ik zou geneigd zijn te spreken van een ontdekt worden aan

ons zelven, van eene voorafschaduwing der dingen die komen moesten. Dat dit alles zou moeten uitloopen op een oorlog, werd van dien tijd af aan gevoeld, doorzien en aangenomen.

Maar vooralsnog werd er aan geen geweld gedacht, en de onstuimige wuftheid, vooral van jonge mannen, die van niets anders spraken dan naar Pretoria te gaan, of wel mompelden van den Hoogen Commissaris gevangen te nemen, werd met kracht onderdrukt. Wijze raad behield het veld; wat de toekomst ook in haren schoot voor ons verborgen hield, wij wilden nu alle middelen van verzoening uitputten.

De bijeenkomst op Kleinfontein was geen vergadering van samenzweerders of van rebellen, integendeel eene openbare vereeniging, in het volle licht der zon, van de Burgers des lands die, tot de overtuiging gekomen dat zij tegen hun wil aan eene vreemde heerschappij waren onderworpen, thans eendrachtig besloten zich daaraan te onttrekken, en diensvolgens den vertegenwoordiger van Engeland aanzegden, wat hun wil was. Sir Bartle Frère heeft weinig geluisterd naar hunne woorden. Hij kwam noode. Met zeer korte dagreizen bewoog hij zich over den weg van Natal naar Heidelberg, bijna kruipend. De Boeren zouden wel uiteengaan, als hij maar talmde. Te Heidelberg gekomen liet hij aan het Comité weten, dat hij geen tijd zou hebben om zich in het kamp op te houden, en dat hij dus in eens naar Pretoria zou doorgaan.

Toen werd hem geschreven, dat het Volk van de Transvaal drie weken lang gewacht had, en er nu op *rekende* hem te ontmoeten. Hij liet zich gezeggen, en trok naar het kamp dat aan den heirweg lag. Daar werden zijn rijtuigen en bagage achtergelaten en steeg hij te paard, opgewacht en begroet door de hoofdmannen van het Comité, ook te paard.

Men trok de spruit of beek door, die de zuidelijke zijde van het kamp tot grens verstrekte, en reed 20 minuten bijna geheel het lager door, tot aan de tent, waar het Comité vergadering hield. Sir Bartle Frère was aan de rechterzijde van M. W. Pretorius, daarachter de heeren die den Hoogen Commissaris vergezelden en de leden van het Comité. Aan weerszijden, dicht opeengedrukt, stonden de Boeren, ordelijk, rustig en zonder wapenen; er heerschte een doodelijke stilte.

Zwijgend stapte de stoet door die twee rijen heen; geen hand bewoog zich, geen hoed werd afgenomen, geen teeken van goed- of afkeuring gegeven. Eene stilte als van het graf!

Ook de Hooge Commissaris zelf verstijfde. Eerst groette hij naar links en rechts, maar de bijna angstige stilte, onder zoovele duizend menschen, greep hem aan, en doodsbleek staarde hij strak voor zich. Een kort onderhoud, door hem zelf „koud beleefd" genoemd, volgde, waarin eene nadere samenkomst werd bepaald, twee dagen later te houden. Toen reed hij door.

Voor zoover ik mij kan herinneren was zijn eenige opmerking aan den heer E. Bok, dat hem nog nooit zulk eene brutale boodschap was gezonden, als van dien morgen. De heer Bok gaf een kalm antwoord, dat de Hooge Commissaris dit aan zichzelf te danken had, omdat hij drie, vier weken het Volk van de Republiek had voorgespiegeld dat hij komen zou en naar zijn grieven zou hooren. Hiermede liep het geheele gesprek af. 1)

Op den vastgestelden dag, 12 April 1879, den tweeden jaardag van de annexatie, kwam Sir Bartle Frère van Pretoria, door een luisterrijke staf omringd: Sir W. Owen Lanyon, eenige ambtenaren en een talrijke gewapende macht. Hij begon met ons te intimideeren, en noemde ons op beleedigende

1) Zie Aanteekening no. 2.

wijze verleiders van eene onkundige massa, die van vrijheid spraken en niet wisten dat die vrijheid bestond in het gehoorzamen aan hare Majesteit de Koningin van Engeland. Hij won daarmede niets. Zonder ons de moeite te geven, om met hem in redewisseling te treden, en zijne beweringen te wederleggen, was het eenige onverzettelijk en bijna eentonig antwoord: Wij willen niet berusten in de annexatie; Sir Theophilus Shepstone heeft de Britsche regeering bedrogen, en tot eeuwige schande voor Engeland ons met een inval van Cetchwayo bedreigd.

Onwillekeurig maakten de verklaringen van het Comité indruk. Wij vorderden werkelijk, en ontlokten hem eindelijk, alhoewel met veel moeite, de verklaring, dat hij moest bekennen zich bedrogen te hebben, en hem nu bleek, dat het verzet tegen de annexatie algemeener was dan hem verzekerd was, en uitging, zoo niet van allen, dan toch van de beste en achtenswaardigste mannen van het Transvaalsche Volk.

In mijn oog behaalden wij dien dag onze eerste diplomatieke overwinning.

In eene meer vriendschappelijke samenspreking des achtermiddags stelden wij hem voor, dat wij, in eene uitvoerige memorie aan de Koningin van Engeland, onze bezwaren en eischen zouden uiteenzetten, en verzochten hem die over te brengen, en vergezeld te doen gaan van een verhaal van hetgeen hij heden gehoord en gezien had. Hij beloofde dat, met openhartigheid verklarende persoonlijk een tegenstander van de vernietiging der annexatie te zijn, maar desniettemin naar Londen te zullen schrijven, dat onze memorie de ernstige aandacht der regeering verdiende.

Het past mij niet over het karakter en den toon van dit stuk 1) veel te zeggen, maar ik meen recht te hebben op

1) Zie aanteekening no. 3.

de bewering dat het verdiend had meer indruk te Londen te maken dan het gemaakt heeft; dat de gedachten, die het stuk bezielden, van een aard waren om gemeenschappelijk en vruchtbaar overleg mogelijk te maken. In één woord, indien de man, die deze memorie uit onze handen overnam, zich in zijne toelichtingen beijverd had om de regeeringspersonen in Londen te overtuigen dat het een woord van ernstige mannen was, gesteund door eene geheele bevolking van mannen, met wie men voor de hoofdzaak der confederatie zeer ver kon komen, zij het dan ook dat de vorm dezer confederatie eenigszins gewijzigd moest worden, dan was zeker de later uitgebroken oorlog vermeden geworden.

Maar de heer Frère was niet de man voor zulke palliatieven. Hem was het genoeg door zijne toegeeflijkheid het uiteengaan van de groote bijeenkomst te hebben bewerkt. Werkelijk ging deze, 14 of 15 April, uitéén. Het speet hem, dat hij geen genoegzame artillerie had gehad, om de burgers uiteen te jagen — zooals hij met de grootste koelbloedigheid aan zijne ministers schreef —, en verder nam hij alle maatregelen om het werk der annexatie te bevestigen.

Op zijn advies kwam er een zeer autocratisch plan van bestuur voor de geannexeerde provincie. De groote Engelsche Generaal, die welhaast hem verving, de later bij Tel-el-Kebir zoo beroemd geworden Sir Garnet Wolseley, verkondigde bij zijn bezoek aan ons land in treffende beeldspraak: „Zoolang de zon schijnt, zal de Transvaal Britsch grondgebied blijven"; of wel: „eerder zullen de golven van de Vaalrivier terugkeeren naar hare bronnen, dan dat de Boeren het land weder regeeren."

Dit is het eenige antwoord, dat de Britsche regeering zich ooit verwaardigd heeft op onze memorie te geven.

Sir Bartle Frère wedijverde met zijn opvolger in sterke

taal, en aarzelde niet aan eene Commissie van Kaapsche vrienden van ons, die de ontwikkeling der Transvaalsche zaken met zorg tegemoet zagen en hem smeekten, als bemiddelaar op te treden, de verklaring te geven: „dat er geen reden voor vrees in de Transvaal was, dat in geval van nood de politiedienaar zou opgevolgd worden door den soldaat, totdat de rust was hersteld".

De laatste maand van het zoozeer bewogen jaar 1879 zag ten derden male de burgers des lands bijeen, en in grooteren getale dan ooit voorheen en in eene gemoedsstemming, die onbeschrijfelijk warm was. Bij dit ons opgaan als in bedevaart, en op de eerste uitspanningsplaats van Pretoria, hoorden wij, de heer Bok en ik, het dof geknal van de saluutschoten die den generaal Wolseley in de hoofdplaats der republiek verwelkomden. Hem, den overwinnenden held, die van een gelukkigen oorlog tegen Secoecoeni terugkeerde. Secoecoeni was hetzelfde kafferhoofd, voor wien 2 jaren van te voren Sir Theophilus Shepstone partij had getrokken, en van wien hij gebruik had gemaakt tegen de Republiek.

Op Luipaardsvlei, zoo heette de plaats van onze samenkomst, in dezelfde beschutte bergdalen waar wij een jaar later op Paardekraal bijeenkwamen, werden wij begroet door een salvo van geweerschoten ter eere van de Transvaalsche vlag, de oude Vierkleur, voor het eerst sedert April 1877 weder ontplooid.

De bijeenkomst viel samen met den verjaardag van de groote overwinning, 16 December 1838, in Natal op Dingaan behaald, en sinds bijna geregeld den 16^{den} December van elk jaar, als openbaren feestdag, gevierd. In het staalbad van deze herinneringen zocht en vond de vergaderde menigte

den toon voor hare besluiten, en wat tot nu toe niet geschied was: in het openbaar en door allen, werd zonder dwang ingestemd met den plechtigen eed, niet te rusten voor het vaderland weder in vrijheid was hersteld.

Ziet hier den aanhef van het Ultimatum, dat, na afloop dezer bijeenkomst, rechtstreeks en officieel aan de Britsche Regeering werd toegezonden:

„Het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek heeft Vrijdag 12 December 1879 zijn wil geopenbaard, en gaat er nu toe over, dien door besluiten te bevestigen. De tijd van memories aan de Engelsche Regeering is voorbij; langs dien weg is geen redding mogelijk. De ambtenaren van Hare Majesteit, de Koningin van Engeland, hebben door hunne onware en valsche voorstellingen de deur tot Haar en het parlement gesloten. Dit is voor hunne verantwoordelijkheid. Het volk heeft gedaan wat het kon; nog eens en nog eens zou het tot de Koningin van Engeland willen gaan: want het Volk gelooft, zoo zeker als de zon schijnt, dat, indien Zij, de Koningin van Engeland, en het Engelsche Volk, wisten dat hier een volk verdrukt werd, zij het nooit zouden gedoogen. Engeland is overal een beschermer der vrijheid geweest, en zou ook onze vrijheid, die verdrukt wordt, beschermen, maar de ambtenaren van Hare Majesteit, die de noodzakelijkheid der annexatie blijven verdedigen, bedekken de waarheid en smoren onze stemmen. Wij kunnen dus niet meer tot Engeland spreken. Er is niemand die ons antwoordt".

En na dien aanhef volgde een reeks van besluiten, twaalf maanden daarna uitgevoerd, letterlijk, woord voor woord; of voor zoover het besluiten en verzekeringen waren ten aanzien van die ingezetenen des lands, welke meer de engelsche zijde hielden, herhaald, en in onze proklamatie hernieuwd, en tot grondslag gelegd van onze overeenkomst met Sir Evelyn Wood bij ons vredesverdrag.

Welk een oogenblik!...

Toen, van een verheven spreekplaats, omringd door de Hoofdmannen, de heer W. E. Bok met zware basstem en meer dan bijzondere intonatie aldus besloot.:

„en eindelijk:"

„Het volk verklaart, dat het met Gods hulp verlangt eene krachtige regeering, eerbiediging van de wet, ontwikkeling en vooruitgang van het land, en dat het belooft man voor man daartoe te zullen medewerken en de op te treden regeering te verdedigen tot den dood toe."

„Zoo waarlijk helpe ons God Almachtig!"

Allen ontblootten het hoofd en van rij tot rij, steeds dieper naar achteren en uit de dicht opeengepakte schare, klonk het: „Zoo waarlijk helpe ons God Almachtig!"

Toen brak men op om niet weder samen te komen dan ter uitvoering der genomen besluiten, de herstelling van de regeering en de aanvaarding van de zware taak die daarvan het gevolg zou wezen....

Officieel werd als de dag der uitvoering 6 April 1880 aangewezen; het gebeurde echter eerst 8 maanden na dien datum en juist één jaar na de nu beschreven bijeenkomst.

Onze besluiten werden rechtstreeks aan den Hoogen Commissaris Wolseley toegezonden in een schrijven, onderteekend, zooals vanzelf sprak, door den Voorzitter M. W. Pretorius en den Secretaris W. E. Bok.

De heer Wolseley antwoordde op die oorlogsverklaring met de gevangenneming van de twee onderteekenaren.

Onmiddellijk seinde ik dit naar den heer Gladstone, die wel op dat oogenblik geen minister was, maar in de Mid-Lothian speeches duidelijk genoeg te kennen had gegeven hoe hij de annexatie afkeurde.

Ik kreeg natuurlijk geen antwoord, maar geloof toch steeds, dat het staken der prosecutie tegen Pretorius en Bok en

het kort daarop gevolgde aanbod van de regeering te Pretoria aan Pretorius, om Lid van den Uitvoerenden raad te worden, wel eenigszins samenhangen met dat telegram; dat althans Gladstone's invloed het Tory-Cabinet bewogen heeft eene zachtere en voorzichtiger houding tegenover ons aan te nemen.

Met de verandering van het Tory-Cabinet in een ministerie Gladstone veranderde ook onze politiek.

II.

1879—1881.

De val van het Tory-Cabinet, en het optreden van Gladstone als eerste minister, vervulde ons met groote blijdschap; maar toch niet met de onzinnige hoop dat zijn eerste werk zou wezen de vernietiging der annexatie. Het is iets anders eene politieke daad af te keuren, iets anders als ze eens gedaan is en gevolgen heeft gehad, haar ongedaan te maken.

Voorloopig was voor ons de winst, dat wij in Engeland's Eersten minister een rechtschapen man konden eerbiedigen die, wars van Jingoïsme, de grondbeginselen van Internationaal recht, waarbij ook aan zwakkere volken recht verblijft, tot richtsnoer zijner handelingen maakte. Onzer was de taak, hem te overtuigen, dat vernietiging van de Annexatie onvermijdelijk was, ook en vooral voor den vrede in geheel Zuid-Afrika. Daarheen richtte zich nu ons streven.

Sir Bartle Frère, Gouverneur der Kaapkolonie en Hooge Commissaris, was de besliste vijand der Republiek. Hij was in 1876 door Lord Carnarvon overgehaald, om naar Zuid-Afrika te gaan en daar het voorbeeld, in Canada gegeven na te volgen: van de Zuid-Afrikaansche staten eene confederatie onder Engelsche vlag te maken. Langs vreedzamen weg hoopte Lord Carnarvon dat doel te bereiken, ofschoon hij niet opzag tegen slinksche wegen. Sir Bartle Frère, de oud-Indische ambtenaar, had in Indië andere wegen geleerd, en was overtuigd, door eene volmaakt onafhankelijke politiek sneller het wit te treffen. Stroomen

bloeds, uitsluitend kafferbloed, werden door hem geheel noodeloos vergoten. In Transkei, Basutoland, en vooral in Zululand, waar hij 28 Januari 1879 bij Isandlawane 1200 officieren en soldaten zag vermoorden. In zijn crediet geschokt, moest hij nog eene laatste poging wagen. Door de confederatie tot stand te brengen kon hij zich in naam en eer herstellen. Hij liet door zijn minister Sprigg een voorstel van wet indienen, strekkende om door de Kaapkolonie een Conferentie van de Zuid-Afrikaandsche staten te doen beleggen, waarin de grondslagen der vast te stellen confederatie zouden worden bepaald. De Transvaal werd uitgenoodigd zich op die Conferentie te laten vertegenwoordigen door zijnen Gouverneur en Staatssecretaris, beiden verwoede Engelschen. Van de oorspronkelijke bevolking, van de stichters der Republiek, van de Boeren, werd zelfs geen notitie genomen.

Het was zeer duidelijk wat wij te doen hadden. In de Kaapkolonie hadden wij warme vrienden. Het Sprigg-ministerie werd door eene sterke oppositie bekampt, waarvan Saul Solomon en Merriman de leiders waren. Het wetsvoorstel der Conferentie moest vallen, en wel op grond van het onrecht de Transvaal aangedaan. Was maar eerst de zeepbel der confederatie gebarsten, dan zou, aldus was onze redeneering, Gladstone, vrij van den incubus in Sir Bartle Frère verpersoonlijkt, wel gedwongen zijn aan onze redelijke eischen te voldoen.

Derhalve werd de in December 1879 aangekondigde Volksverzameling van 12 April 1880 onbepaald uitgesteld, en werden de heeren Kruger, Piet Joubert en Dr. Jorissen afgevaardigd naar de Kaapkolonie, om daar de verwerping van het Wetsontwerp eener Conferentie te bewerken.

Uit de Kaapstad zonden wij in Mei 1880 een brief aan Gladstone. De minister antwoordde zeer beleefd, en gaf vele beloften, maar verklaarde tevens dat er, tengevolge van de an-

nexatie, die hij bleef afkeuren, sommige rechten verkregen waren, waardoor eene herroeping onmogelijk was. 1)

De heeren Kruger en Joubert verwekten in de Kaapkolonie een stormachtige sympathie. Het hart van den Boer in de Westelijke Provinciën begon warm te kloppen, en op vele plaatsen in de Kolonie namen sterk bezochte vergaderingen besluiten, waarbij de vernietiging der annexatie onbewimpeld werd aangeraden. Een monsterpetitie, door duizenden geteekend, werd aan Hare Majesteit de Koningin gezonden, op het goed recht der Republiek aandringend.

De stemming van het volk maakte zich meester van het Parlement, en toen dan ten laatste het wetsontwerp der Conferentie in behandeling werd genomen, hielden de leden vurige speeches en vielen de Imperialistische politiek der Britsche Regeering met onmeedoogende gestrengheid aan, daarbij ronduit verklarend: dat, hoe wenschelijk ook eene confederatie in het afgetrokkene mocht zijn, zoolang vrije Afrikaners op zulk een onrechtvaardige wijze behandeld werden, als in de Transvaal, aan de verwezenlijking van dat ideaal niet te denken viel.

Het ministerie boog het hoofd en om eene openbare nederlaag te voorkomen trok Sprigg zijn ontwerp terug.

Dat was de tweede diplomatieke overwinning door ons behaald en ditmaal waren wij krachtig geholpen door onze Kaapsche vrienden. De voornaamsten waren Saul Solomon, John X. Merriman en J. H. Hofmeyr.

Hiermede was de val van Sir Bartle Frère beslist. Zelfs voor den oppervlakkigsten politikus in Engeland werd het duidelijk, dat de Transvaalsche kwestie eene „question brûlante" was.

---

1) Deze brief van Gladstone is gepubliceerd in de „Volksstem" van dat jaar, met een anderen van den heer Courtney.

De heer Frère heeft het niet aan pogingen laten ontbreken, om een valsch licht te werpen op den stand der zaken in dit ons werelddeel.

Ons reisgezelschap maakte zich gereed naar de Transvaal terug te keeren, toen wij, door bemiddeling van Dr. J. van Oordt, een verzoek van de ministers Sprigg en Upington kregen, Kaapstad niet te verlaten, voordat zij ons gesproken hadden. Dientengevolge hadden wij een onderhoud van vele uren met hen. Ongerustheid over den loop der zaken in Transvaal deed hen vragen: wat nu? De conferentie niet tot wet verheven zijnde, scheen elke aanraking met de Republiek verbroken te zijn, en het schip van staat daar zonder roer op eene woelige zee te drijven. Wat moest daarvan het gevolg wezen?

Met mij verzekerden de heeren Kruger en Joubert dat er maar één eerlijke en praktische uitweg was: vernietiging van de annexatie. Wij ontveinsden geenszins dat zoo dit niet geschiedde, een beroep op de wapenen van onzen kant zou blijken onvermijdelijk te zijn. — „Wat kan er gedaan worden om dat te voorkomen"? werd toen de vraag.

Ons ernstig antwoord, na uren samenspreken, was het volgende: „Vernietig de annexatie, al is het maar voor 24 uren, en wij staan er met ons woord van eer, als eerlijke mannen, voor in, dat het volk der Republiek zich zal laten vinden voor eene Confederatie".

Wij reikten elkander de hand; zij zouden ons onderhoud naar Londen seinen, en twijfelden niet, of men zou in Engeland gunstig gestemd zijn, om ons in dien geest te naderen. Wij namen aan nog in Kaapstad te blijven, totdat het gehoopte antwoord uit Londen kwam.

De ministers hadden buiten den waard, in dezen Sir Bartle Frère, gerekend. Zijn Excellentie was, toen wij met zijn ministers confereerden, niet in de stad, maar hier of

daar — ik geloof in de Paarl of Malmesbury — bezig een Zondagsschool of zoo iets te openen.

Van dit vrome werk teruggekeerd, en op de hoogte gebracht van hetgeen er had plaats gevonden, begreep hij dat het zijn plicht was, het vredelievende werk van zijne ministers en ons den kop in te drukken. Hij schreef daarom aan Gladstone, of liever aan den Secretaris van Koloniën, dat de toekomst der confederatie beter dan ooit was verzekerd, dat weliswaar de opruiende toespraken van Kruger, Joubert en Jorissen veel kwaad hadden gedaan, maar dat deze heeren, verschrikt door de gevolgen van hun slecht beleid, bij zijne ministers waren gekomen met onderdanig verzoek het gebeurde ongedaan te maken; zij waren bang geworden voor hunne populariteit onder hun eigen volk dat, zooals hij uit goede bronnen wist, gunstig voor de confederatie gestemd was.

Deze leugen, onteerend voor een man zoo hoog geplaatst als de Hooge Commissaris, lid van Her Majesty's Privy Council, heeft elk nader overleg tusschen ons en de Kaapsche ministers afgebroken; meer dan dat: heeft het ministerie-Gladstone verder op een dwaalspoor gebracht en den, zes maanden later uitgebroken oorlog, onvermijdelijk gemaakt.

Er rust op de Engelsche ambtenaren een fataliteit van zelfbedrog. Als hadden ze een geheime afspraak gemaakt, verkondigde luid de administrateur der Transvaal, Sir W. Owen Lanyon, als ook de Gouverneur van Natal, Sir G. Pommeroy Colley, dat het verzet tegen de annexatie ophield. Ten blijke daarvan haalden zij het feit aan, dat de Boeren nu geregeld hunne belastingen begonnen te betalen.

Merkwaardige ironie van het lot! Juist deze belastingkwestie bracht de bal aan het rollen.

Een zekere Bezuidenhout, naamgenoot en afstammeling van den in 1817 bij Slachtersnek vermoorden Bezuidenhout,

weigerde zijne belasting te betalen, en werd natuurlijk door den Landdrost tot betaling veroordeeld. De bode van het Hof nam ter executie van het vonnis beslag op zijn wagen en ossen, vervoerde die naar Potchefstroom, en kondigde eene publieke vendutie aan.

Op den dag der verkooping reed een sterk gewapende Boerenmacht, onder aanvoering van P. Cronjé, Potchefstroom binnen, omringde den wagen, trok vrij ruw den beambte naar beneden, en reed zegevierend met den veroverden wagen weg.

De teerling was geworpen.

De heer Kruger besloot de tegen Januari bepaalde Volksbijeenkomst ééne maand te vervroegen, en het publiek werd opgeroepen den 8sten December 1880 op Paardekraal zich te vereenigen.

Een proclamatie der Regeering, nl. der Engelsche Regeering, waarschuwde de vergaderde Burgers tegen onwettige handelingen, en eischte de uitlevering van Cronjé, Bezuidenhout en anderen, die zich schuldig hadden gemaakt aan het verzet tegen de Openbare Macht te Potchefstroom.

In 't besef, dat het keerpunt gekomen was, dat òf het volk de zaak Bezuidenhout-Cronjé als de zijne moest beschouwen en ook met de uiterste middelen handhaven, òf dat men zich voor goed had te onderwerpen, verliet ik Donderdag 9 December 1880 met den heer E. Bok Pretoria, op weg naar Paardekraal, om niet dan bijna vier maanden later, met den geteekenden vrede in den zak en de zekerheid der herstelde onafhankelijkheid, terug te keeren.

Vrijdag 10 December kwam ik te Paardekraal aan, en werd door Kruger ontvangen met de woorden: „Mijnheer Jorissen, het is klaar". En op mijne vraag legde hij mij uit, dat het Volk niet meer te keeren was, maar de dadelijke uitvoering verlangde van het besluit des vorigen jaars om

de Republiek te herstellen en de geschorste regeering weder op te richten.

Wij hadden dien middag eene zitting van het voltallig Volkscomité. Sedert 1878, en wel na de terugkomst van de tweede deputatie uit Engeland, was er een zestigtal der voormannen van de Transvaal uitgekozen, om de belangen van het volk te beschermen. Zij waren uit alle partijen uitgelezen en vertegenwoordigden het geheele volk. Door hun eendrachtige samenwerking hield de onzalige tweedracht op, die in 1877 een van de voornaamste oorzaken der annexatie was geweest. Hun Voorzitter was de vroegere staatspresident M. W. Pretorius. Elke maatregel ten bate onzer zaak was onder leiding van dit Comité genomen. Voor de Boeren was dit Comité de Regeering; de aanraking met de Britsche regeeringspersonen was luttel.

Welnu, ik woonde dien achtermiddag de zitting van het Comité bij, en verkreeg al spoedig den indruk, dat de heer Kruger gelijk had, en het volk de optreding zijner oude regeering verlangde. Hier was geen luidruchtig geschreeuw van eenige dolzinnigen, maar een welberaden en ernstig voornemen van alle goede en voortreffelijke leiders om hunne Republiek te herwinnen. Ook in aantal konden zij gerekend worden de natie te vertegenwoordigen.

Den volgenden morgen telde ik 636 wagens en karren. Hierbij gerekend de enkele personen die eenvoudig te paard gekomen waren, en waarvan wij een paar dagen later meer dan 4000 telden, konden wij nagaan, dat er tusschen 8 en 10000 gewapende mannen bijeen waren, in de kracht van hun leven, en allen bereid, tot het uiterste toe, den beslissenden strijd te wagen.

De avond neigde ten ondergang en een schitterende maneschijn rees over de hoogvlakte op.

Wij hebben in dat stille licht, dat alles verzilverde, op en

neder gewandeld, meer dan drie uren lang, wij beiden alleen: Kruger en ik. Geen ander lid van het Comité was tegenwoordig. Kruger was de aangewezen leider, aan wien ik mij gaarne en van ganscher harte wilde aansluiten. Maar als zelfstandig man! Oprechte sympathie voor hun zaak verbond mij aan de Boeren, doch deze band was alleen een moreele. Ik kwam op Paardenkraal vrijwillig, zonder eenige de minste verplichting. Ik was bereid te helpen, maar kon mijne oogen niet sluiten, — had ik niet zelf een gezin? — voor de gevolgen. Het was zeer gemakkelijk van oorlog te spreken, doch waar het geldt leven of dood zal ieder verstandig man zorgen, dat hij behoorlijke maatregelen van veiligheid neemt. Rechtvaardig was onze zaak, maar alleen dan kon zij slagen, wanneer van het eerste oogenblik af een goed beleid ons bestuurde. Om dit te verkrijgen stelde ik als het ware mijne condities.

Drie, vier uren hebben wij dien Vrijdagavond op en neder gewandeld. Ik verlangde onmiddellijk opbreken van het kamp te Paardekraal, natuurlijk na de noodige administratieve maatregelen te hebben genomen, en optrekken naar een vast centraal punt in den Staat, van waaruit wij meester konden worden van het geheele land. Alles kwam er mijns inziens op aan, indien wij onze regeering herstelden, van het eerste oogenblik af ook als regeering op te treden; niet hier of daar in de wildernis te huizen, maar ons werkelijk de meesters van het land te toonen.

Heidelberg was daartoe de aangewezen plek; aan de Britsche regeering moest het gemakkelijk gemaakt worden ons als „oorlogvoerende mogendheid" te erkennen. Wij hadden immers altijd de theorie volgehouden, dat wij, nooit berust hebbende in de annexatie, ons het recht voorbehouden hadden, op eenig gegeven oogenblik het bestuur van zaken weder in handen te nemen.

Een vast punt, geschikt centrum voor de regeering, was daartoe noodig. Evenals een blokkade, die zich niet kan handhaven, noch erkend wordt noch geëerbiedigd, zou ook eene regeering niet erkend worden, die zich niet wist te doen eerbiedigen.

Na lang onderling overleg trad de heer Kruger tot mijne zienswijze over; wij gaven elkander de hand, ik beloofde hem en zijn volk te zullen bijstaan; en hij nam op zich, het volk naar Heidelberg te brengen. Ik meen, dat wij elkander trouw zijn gebleven.

Voorloopig bleef het besluit, door ons beiden genomen, geheim.

Er waren zeer gewichtige maatregelen te nemen.

Den volgenden morgen kwam het gansche volk bijeen, en nam in eene openbare vergadering 't besluit dat het Comité zou aftreden, en de oude regeering van 1877 weder als zoodanig fungeeren. Ook verkoos het den heer P. J. Joubert tot Commandant-Generaal.

Het Comité was wel bereid in den geest der Volksvergadering te handelen, maar had er bezwaar tegen, dien gewichtigen stap te doen alleen op besluit van een algemeene Volksvergadering. Op zijn voorstel werd besloten dat het volk der Republiek zich 's namiddags zou vergaderen in kleine bijeenkomsten, ieder burger in zijn eigen veldcornetschap; daar konden dan de besluiten genomen worden, door den veldcornet schriftelijk voorgesteld en door elken burger der wijk onderteekend. Zoo geschiedde het; en tegen 4 uur in den namiddag hadden wij in 't Comité de besluiten van deze kleine vergaderingen, waarbij de Burgers zich schriftelijk verbonden hadden de Regeering te verdedigen ten doode toe.

Toen sprak de oude Pretorius de leden der vroegere regeering, de heeren S. J. P. Kruger, Vice-President, Chr. Joubert en Dr. Jorissen, Leden van den Uitvoerenden

Raad, toe en vroeg hen of zij bereid waren aan den wensch van het volk te voldoen.

In aller naam verklaarde de heer Kruger zich en ons daartoe bereid. Toen trad het Comité af.

Van dat oogenblik af aan rustte het lot der Republiek en van het Volk in onze handen.

De eerste stap dien wij vervolgens deden, was de aanstelling van den heer W. Eduard Bok, secretaris van het Comité, als waarnemend Staatssecretaris.

Dienzelfden avond nog werden de brieven uitgezonden voor de samenroeping van eene buitengewone Volksraadszitting op Maandag 13 December.

Tusschen den Zaterdag, toen de eerste beslissende stap gedaan was, en den daaraanvolgenden Maandag, kwam de groote rustdag, met diep ontzag door de Burgers geëerd. Ik wenschte de stift van een Rembrandt te kunnen hanteeren, om eene teekening te geven van die bonte menigte, grijsaards met vrouw en kinderen, hier en daar op een kampstoel, maar meest op den grond uitgestrekt, tegen de glooiing op, aan de Oostzijde van het tegenwoordig monument op Paardekraal. Op den bovensten rand breidde zich eene kleine vlakte uit. Daar stonden de tenten der voormannen. Van boven af had men het uitzicht als op een groot amphitheater. In onregelmatige rijen, naar links en rechts, de duizenden Burgers, geduldig wachtende en opziende naar het boven hen, op de uiterste punt der kleine bergvlakte, opgerichte preekgestoelte. Een kleine tafel met een bijbel, en daar overheen een lichte tentbeschutting.

De mannelijke gestalte van Van Warmelo rees op; eene doodelijke stilte legerde zich over allen. Een gebed, een kerklied. Toen stond de prediker op en las iets voor. 't Was eene uitnoodiging, door ons drie maanden vroeger aan de predikanten van alle kerken gezonden, hen oproe-

pende om het volk in de moeielijke worsteling die aanstaande was bij te staan. Van Warmelo zwaaide die gedrukte uitnoodiging heen en weder, en riep met sterke intonatie, met een stem die van aandoening trilde: aan zulk een beroep kon ik geen weerstand bieden, gij hebt mij geroepen, hier ben ik, ik zal met U gaan en staan!

Hij was de eenige predikant die aan de roepstem van het volk had gehoor gegeven.

Toen begon hij te prediken. Een stroom van warm gevoelde gedachten, met duidelijkheid en klem uitgesproken, vloeide van zijne lippen, en het gelukte hem de gemeente tot een hoogte van geestdrift, en berusting tevens, op te roepen, zooals het zeker maar zeer weinigen predikers is vergund geweest. De „Hagepreek" der 16de eeuw in Holland, de vurige toespraken der „Camisards" zijn eenigszins parallellen.

Aan Van Warmelo komt de eer toe, dien 12den December 1880 het Volk der Republiek op de knieën gebracht te hebben in een volkomen vertrouwen op de Voorzienigheid.

Hij verliet Paardekraal des namiddags en beloofde den volgenden Donderdag, Dingaansdag, terug te keeren. Dat bleek later onnoodig; juist op dien dag deden wij onze intrede in Heidelberg.

Laat mij hier ter aanvulling bijvoegen dat later, onder en na de gevechten aan de Natalsche grenzen, ook de predikant Ackerman van Wakkerstroom openlijk de zijde der burgers heeft gekozen en door zijne herderlijke hulp menig lijdend slachtoffer van den oorlog de laatste uren zijns levens heeft verlicht.

De Volksraad kwam in behoorlijk aantal bijeen, en deed zijn werk in één dag af. Het Bestuur des lands werd in handen van een Driemanschap gelegd, vertegenwoordigende den Staatspresident; eenstemmig nagenoeg werden daartoe gekozen de heeren Kruger, M. Pretorius en P. Joubert.

Na de noodzakelijke maatregelen genomen te hebben, vooral op financieel gebied, en na aanvulling van den Uitvoerenden Raad met den heer J. Maré, droeg de Volksraad ernstig en kalm aan de Regeering het belang van het land en beleid van de zaken over.

Drie uren heb ik dien avond gebruikt om voor de wereld rekenschap af te leggen van ons optreden, van ons goed recht daartoe en van onze voornemens.

Men vindt dat in onze Eerste proklamatie. Ik was in een kleine tent met den heer Bok gezeten; tegen 9 uur kwamen de leden van den Uitvoerenden Raad en keurden het stuk goed.

Een moeielijk punt voor onze beslissing was het publiceeren van deze proklamatie. Ten laatste kwamen we tot de conclusie, haar den volgenden morgen onder geleide van een sterke van een patrouille of commando naar Potchefstroom te zenden, om daar gedrukt te worden. De heer P. Cronjé werd uitgenoodigd zich met die taak te belasten.

Het is de taak der historie te vermelden hoe deze uitzending aanleiding is geworden voor het losbranden van het eerste vuur.

Wij braken Dinsdagmiddag van Paardekraal op, en merkwaardig was het te zien hoe rustig en gelaten die honderden wagens, door hunne vrienden te paard omringd, zich in beweging stelden zonder dat men wist waarheen. Donderdagsmiddags 16 December 1880 kwamen wij in Heidelberg aan, bezetten de stad, namen de openbare bureaus in bezit, en verdeelden ons in twee sterke lagers, Noord- en Zuidwaarts van de plaats. De heer Bok en ik sloegen ons nachtkwartier in het landdrostkantoor op.

Vroeg in den Vrijdagmorgen werden wij gewekt door de komst van het Driemanschap, met de leden van den Uitvoerenden raad. Het aangezicht der heeren, vooral van

Pretorius, stond strak. „Slecht nieuws, zeide hij, uit Potchefstroom."

Inderdaad, wij vernamen spoedig hoe daags te voren een 15tal Boeren, door Cronjé ter verkenning uitgezonden, aangeschoten waren geworden door de Engelschen, en mitsdien, voordat wij nog eenige onderhandelingen hadden kunnen voeren met de Britsche regeering te Pretoria, de oorlog was uitgebroken.

Onnoodig den ernst van het oogenblik te teekenen! Merkwaardig ook de verschillende houding der hoofdpersonen. Wij waren als ernstige mannen de zaak begonnen, en moesten nu voor de gevolgen staan. Het kleine landdrostkantoor te Heidelberg zag op dien morgen bijeen (ik geef de namen op naar de orde hunner zitplaatsen): Bok, Kruger, Chr. Joubert, J. Maré, P. Joubert en Dr. Jorissen.

Het eerst nam het woord de heer P. Joubert. Zich tot mij richtende sprak hij: „Het is uw werk, Dr. Jorissen, dat wij hier zijn; gij hebt ons naar Heidelberg gebracht en nu ziet gij wat er van gekomen is. Wij moesten in Paardekraal gebleven zijn; ik zal dadelijk bevelen geven, naar Paardekraal terug te gaan."

Ieder zweeg na dien uitval. Wij zagen elkander aan, en zeiden niets. Misschien mag de heer Pretorius of Maré iets gesproken hebben, maar dit beteekende niets.

Ten laatste wendde Kruger zich tot mij en vroeg, wat ik er van dacht. Ik antwoordde: „Mijnheer de Vice-President, gij weet waarom ik hierheen heb willen gaan, en ik wacht op uw oordeel."

Hij zweeg nog een poos, zag mij diep in de oogen, en zeide: „Neen, mijnheer Joubert, ik heb geweten waarom ik hierheen ben gegaan en ik ga hier niet vandaan, tenzij men mij met geweld wegjaagt."

Een gevoel van gerustheid kwam over mij. Hier was al-

thans een man die, een ernstig besluit genomen hebbende, de uitvoering doorzet en zich door niets van zijn weg laat brengen.

Wat zijt gij uitgegaan te zien? zou men, naar Piet Joubert kijkende, geneigd zijn te vragen. Een riet dat van den wind heen en weder wordt bewogen.

Teruggaan naar Paardekraal!

Laat ik voor een oogenblik aannemen, dat men ons van Pretoria ongemoeid had gelaten; wat zouden we in het open veld gedaan hebben? Niets zou stellig den heeren in Pretoria aangenamer zijn geweest. Doodkalm zouden ze ons den laffen terugtocht hebben laten aanvaarden, twee, drie weken ons hebben laten praten, om dan in eens een ultimatum te zenden, versterkt door een goed gewapende militaire macht en dat ons dwong tot een hopeloozen strijd of tot „huistoe" gaan.

Het advies van den heer Piet Joubert opgevolgd... en aan den oorlog, maar ook aan de vervulling onzer rechtmatige eischen ware een einde gekomen.

Met groote vêerkracht werd gelukkig, gansch anders door ons gehandeld. Wij zonden den heer Hendrik Schoeman als diplomatiek persoon naar Pretoria, met een afschrift der eerste proklamatie en een begeleidend schrijven aan Sir Owen Lanyon, waarin beleefdelijk de eisch onzer regeering was uiteengezet. Wij vroegen de overgave van het Bestuur des lands binnen 2 maal 24 uren.

Naar twee zijden, Oost- en Zuidwaarts, werd een sterk commando uitgezonden, om de samentrekking van troepen uit Lijdenburg en Standerton met de bezetting te Pretoria te voorkomen. De heeren Frans Joubert en Nicolaas Smit voerden het Oostelijk commando aan. Hun was een missive medegegeven, om den aanvoerenden commandant der Engelsche troepen, het 94ste regiment, te beduiden, dat wij,

onzeker over den uitslag onzer diplomatieke onderhandelingen met de regeering te Pretoria en niet wetende of wij in oorlog waren met Hare Majesteit de Koningin van Engeland, hem beleefdelijk verzochten te blijven waar hij was, met de verzekering dat wij hem niet zouden aanvallen. In geen geval konden wij hem laten doortrekken naar Pretoria. Onze burgers ontmoetten dit 94ste regiment, aangevoerd door kolonel Anstruther, bij Bronkhorstspruit. Hij gaf te kennen dat het hem, als militair, onmogelijk was met ons in onderhandeling te treden, en dat hij dientengevolge zou doorgaan.

Een gevecht ontbrandde, (20 December 1880) en na twintig minuten was de overwinning aan onze zijde.

De uit het Zuiden opkomende troepen ontweken een gevecht; keerden terug en borgen zich in Standerton, waar zij gedurende den heelen oorlog zijn opgesloten gebleven.

In één week waren wij meester van het geheele land. Geen der steden of dorpen werd door ons aangevallen; wij bepaalden ons tot een stelsel van insluiting. Pretoria b.v. werd zoo scherp ingesloten, dat niettegenstaande driemaal een uitval werd afgeslagen, de ingezetenen tot aan het sluiten van den vrede (23 Maart 1881) niets, absoluut niets wisten van hetgeen er buiten omging. In die mate, dat zeker nog wel 4 weken na den dood van Sir G. Pommeroy Colley op Amajuba, 27 Februari, weddingschappen werden gehouden over den juisten dag zijner aankomst, om Pretoria te ontzetten. Overal stelden wij ons tevreden met omsingeling van de kleine militaire forten, zooals te Potchefstroom, Standerton, Rustenburg, Lijdenburg enz. De dorpen waren meestal in de macht der burgers, en wij bepaalden ons tot eene strenge insluiting, voerden nergens eene aanvallende beweging uit, maar bewaarden de hoofdmacht onzer gewapende

burgers voor de grenzen van Natal, de eenige plek vanwaar ons gevaar dreigde.

Tien dagen ongeveer, na onze aankomst in Heidelberg, vertrok de hoofdmacht onzer burgers naar de Natalsche grenzen. Ruim 800 onzer beste mannen, allen te paard. Daar werd de pas van den Langenek bezet en bewaakt. Drie merkwaardige gevechten vielen daar voor: 20 Januari bij Langenek zelf, toen Colley tevergeefs poogde den weg te forceeren; 6 Februari bij de Ingogorivier, ongeveer halverwege tusschen den Nek en Newcastle, waar Colley den uit Natal terugkeerenden Commandant Nicolaas Smit trachtte te keeren, doch vruchteloos. In een heeten strijd, die den ganschen dag duurde, behielden de Boeren het slagveld en de Britsche troepen vluchtten in den avond.

Op Zondag den 27sten Februari had de heldhaftige bestorming plaats van den Amajubaberg, in den nacht door Colley bezet. De Amajuba is een hoog opspringende bergtop, die den geheelen Nek en het kamp der Boeren dus, beheerschte. De uitslag van den strijd is bekend: de Boeren verdreven de Britsche troepen, en Colley zelf sneuvelde. Onze Commandant-Generaal had den steun onzer beste krijgsofficieren: Nicolaas Smit, Senegal, Roos, J. Ferreira e. a.

In Heidelberg bleef het Centraal Bestuur achter. Wij moesten alles regelen. De voorziening in de stoffelijke behoeften van het te veld staand leger; het vervaardigen of aankoopen van ammunitie; de evenredige verdeeling der Burgers; het onderhouden of aanknoopen van betrekkingen met de buitenwereld, zijn eenige der voornaamste zaken toen door ons behartigd.

Verbinding met het buitenland? Onze gewone gemeenschap met die wereld was door de Kaapkolonie. In Kaapstad landden de booten die de Europeesche brieven aanbrachten; vandaar werden deze per spoor naar Kimberley vervoerd.

Bij het uitbreken van den oorlog stokte daar het verkeer en de quasi bevriende regeering der Kaapkolonie liet in Kimberley alle brieven enz., voor ons bestemd, rusten, en weigerde ons verzoek, die stukken over Bloemfontein door te zenden.

Wij hebben ons dit moeten getroosten. Evenwel, het is duidelijk, geen vrije Republieken met vrije communicatie naar de buitenwereld kunnen in Zuid-Afrika bestaan, tenzij ze volmaakt onafhankelijk zijn van regeeringen, die uit Downingstreet bewerkt worden.

Voor ons was intusschen een zeer groote troost de moedige en praktische ondersteuning van den heer F. Borckenhagen. 't Is hier mijn doel niet een sterk licht te laten vallen op zijn persoonlijkheid. 't Zou onbescheiden zijn. Eenvoudig, uit mijne herinnering, schrijf ik ter neder mijn diepgevoelde overtuiging, dat hij een der mannen is geweest, die met kloek beleid voor ons de gemeenschap met de groote buitenwereld openhielden. Ik heb nog in mijn bezit „enveloppes" uit Bloemfontein verzonden, met de bestemming naar „Heidelberg, Transvaal"; waarop de aanwijzing was gedrukt, dat de burgers verzocht werden, zulk een brief door te zenden, kosteloos, van plaats tot plaats.

En zóó geschiedde het. In vier dagen bereikte zulk een brief ons hoofdkwartier te Heidelberg.

Laat mij er hier dit bijvoegen, voor Bok en mij waren in Heidelberg de warm gestelde brieven van den heer Borckenhagen een verkwikking, en de krachtige houding van den Vrijstaatschen Volksraad in Februari of Maart 1881 is voor een groot deel zijn werk. F. Borckenhagen is een der mannen, die zich zelf mag prijzen over zijn aandeel in de herstelling van recht in een aanverwanten Staat.

't Is te hopen dat onze Staat zijn hulp zal weten te waardeeren.

Behoefte aan openbaarheid deed ons een Staatscourant uitgeven, geregeld gedurende 13 weken in Potchefstroom gedrukt. 1) De lezer vindt daarin de eerste frissche rapporten over de verschillende gevechten; de verslagen van de Vergaderingen onzer vrienden en vijanden in de Kaapkolonie; de officieele correspondentie met den Natalschen Gouverneur, b. v. b. naar aanleiding van den gruwelijken moord op kapitein Elliot gepleegd; ook de Tweede proklamatie door ons uitgegeven, om te protesteeren tegen de wijze, waarop de oorlog van de zijde der Engelschen werd gevoerd. Onze beschuldiging betrof vooral twee punten: het bombardeeren van een open stad als Potchefstroom, en het vuren op enkele rondreizende burgers, zonder eenigen den minsten vorm van waarschuwing.

De verzameling dezer Staatscouranten is een der voornaamste bronnen voor de historie van onzen grooten oorlog; zij bevat o. a. ook de „Petitie van Rechten", een naam aan een uitvoerig betoog gegeven, dat zoo duidelijk en beknopt mogelijk onze zaak bepleitte.

Aanleiding voor mij om dit opstel te schrijven was de weifelende houding van J. Brand, President van den Oranje Vrijstaat. In den aanvang van den strijd wenschte hij zich geheel buiten de geschillen te houden; hij ging zelfs zoo ver, van in December 1880 onze beide afgevaardigden, M. W. Pretorius en J. Hofman te verzekeren, dat de buitengewone zitting van zijn Volksraad, die in Februari bijeenkwam, althans niet met zijn wil de Transvaalsche zaken zou behandelen. Evenwel, de macht der omstandigheden was hem te sterk; de gang van zaken zette aan mijn betoog de onmisbare kracht bij, en van 20 Januari 1881, den datum

1) Van deze uitgaaf is een herdruk uitgegeven te Haarlem bij de firma Enschedé.

van het eerste ernstige gevecht, heeft de heer Brand niet geaarzeld; hij heeft onze zaak warm verdedigd, en met zijne toestemming nam zijn Volksraad in Februari een veel beteekenend besluit, dat vooreerst ons alleen moreelen steun gaf, maar voor later meer beloofde.

Wij zijn in Heidelberg gebleven tot Vrijdag 11 Maart 1881.

Den 6den Maart was tusschen de beide bevelvoerende krijgsbevelhebbers, P. Joubert en den opvolger van Sir Colley: Sir Evelyn Wood, een wapenstilstand gesloten.

Wij hadden in Heidelberg natuurlijk den uitslag der militaire bewegingen aan de Natalsche grenzen afgewacht. Dag en nacht daarbij werkzaam om naar alle zijden òf versterking van manschappen, òf levensmiddelen of krijgsammunitie te zenden. Voortdurend kwamen er bezendingen van de zoo onmisbare paarden uit den Vrijstaat, sommigen ten geschenke. Geregeld werd dag aan dag gewerkt aan de vervaardiging van patronen, waarin de Burgers zulk eene vaardigheid verwierven dat zij er tot 2500 per dag afleverden.

Het was Woensdag 9 Maart. De gewone ochtendwerkzaamheden waren afgeloopen, de heer Kruger was naar zijn tent gereden, om te middagmalen. Het zal ongeveer half één geweest zijn toen mij een der adjudanten van den Vice-President kwam roepen, met het bericht, dat er een hoogstbelangrijke tijding was ontvangen. Inderdaad van het hoogste gewicht was het nieuws; niets meer of minder dan de tijding van den wapenstilstand op Zondag den 6den Maart tusschen den Commandant-Generaal P. J. Joubert en den Generaal Sir Evelyn Wood gesloten. Ik vond den heer Kruger in het Landdrostkantoor, ons toenmalig gouvernementsbureau. Hij was verslagen en verpletterd. „Dat is de nekslag", was zijn uitroep. En inderdaad, de eerste indruk kon niet gunstig zijn. Reeds eenmaal had de Engelsche

militaire macht ons verschalkt, althans het is mij destijds zoo voorgekomen, en nu nog heb ik geen reden om van gevoelen te veranderen. Korten tijd na het gevecht op Schuinshoogte waren er zoowat onderhandelingen gevoerd, en was er door Generaal Colley een schorsing van vijandelijkheden aangeboden, ten einde den Vice-President Kruger tijd te geven, om van Heidelberg naar den Nek te komen en verder te onderhandelen. De buitengewoon slechte staat der wegen had de opzending van dien brief naar Heidelberg zeer vertraagd, en toen hij daar kwam was de heer Kruger, ten gevolge van de ongunstige en onrustbarende tijdingen over de houding van den kafferkapitein Magato, naar Rustenburg gegaan. Met den meest mogelijken spoed hadden wij van die afwezigheid aan den Commandant-generaal kennis gegeven, hem verzoekende daarvan den Britschen bevelhebber te onderrichten, en dezen de noodzakelijkheid van langer uitstel onder het oog te brengen. Niettegenstaande dat, en ofschoon er van de zijde onzer burgers niet de minste vijandelijke beweging plaats greep, zelfs integendeel bij hen de algemeene overtuiging heerschte dat voorloopig en tot de aankomst van den Vice-President geen verdere aanvallen zouden geschieden, had Generaal Colley op 27 Februari zijn stoutmoedigen maar onbezonnen slag gewaagd, en op den Amajuba een plotseling eind van den oorlog gezocht. Dat hij er het einde van zijn leven gevonden en aan de Boeren een onvergankelijke eerekroon bezorgd heeft, lag buiten zijne berekening. Algemeen was bij ons de indruk, dat die aanval een verbreken was van de onderling overeengekomen schorsing der vijandelijkheden. De Commandant-generaal P. J. Joubert dacht er destijds niet anders over. In zijn telegram aan President Brand, van den datum des gevechts op Amajuba of daags daarna, vangt hij aldus aan: „Uwe brieven over vredesonderhandelingen wiegden mij

bijna in een slaap van zeer onwijze argeloosheid, en Generaal Colley viel ons Zondag in den ochtend aan, terwijl ik bezig was aan U en hem te schrijven."

In den nu gesloten wapenstilstand vreesden wij eene herhaling van hetzelfde spel te zien. De voordeelen waren alle aan de zijde van den vijand. Tijd was voor hem alles, verlenging van den ongelijken strijd voor ons: rechtstreeksche verzwakking. De van alle zijden ontboden Britsche troepen kwamen elken dag de Afrikaansche kust nader, de reeds ontscheepten dagelijks een twintigtal mijlen dichter bij onze grenzen, gereed de afgematte en verzwakte troepen daar te versterken en te vervangen. De eng ingesloten garnizoenen, die op het punt stonden van zich over te geven, zouden opnieuw van leeftocht worden voorzien en alzoo onttrokken aan het over hen hangend noodlot, terwijl de burgers die hen ingesloten hielden, in al hunne ellende en ontbering het zouden moeten aanzien dat hun vijand werd versterkt.

Zoo waren de eerste indrukken, en met heftigheid gaf men aan 't gevoel van teleurstelling lucht. Intusschen sloten wij ons oor niet voor andere overwegingen. De Generaal Joubert schreef in zijn begeleidenden vertrouwelijken brief dat er veel bezwaren waren tegen het voortzetten der vijandelijkheden, dat bij het naderen van den winter het bijeenhouden der burgers moeielijk zou vallen, dat nu reeds niettegenstaande zijn herhaalde klachten de burgers zeer slecht opkwamen.

Gebood de noodzakelijkheid alzoo vrede te hebben met het onvermijdelijke, de zaak zelve had ook wat haar aanbeval. Het was duidelijk dat de overeenkomst een soort van erkenning inhield van ons Gouvernement. En uit de bewoordingen sprak onwederlegbaar het wederkeerig streven om vrede te sluiten. Wanneer wij bedachten hoe juist drie maanden van te voren door ons de schijnbaar hopelooze strijd

was aangevangen, dan waren wij sedert Paardekraal veel gevorderd. Beide bevelvoerende oversten, de heeren Sir Evelyn Wood en P. J. Joubert als gelijken — in zoover ieder hunner de belangen van zijn vaderland of vorst vertegenwoordigde, omgeven door hun staf, — verbonden zich en hun land bij plechtige overeenkomst; daarna was er alzoo geen mogelijkheid meer, tenzij met oneerlijke ontkenning van eigen handteekening, om terug te gaan tot op het standpunt bij den aanvang des oorlogs ingenomen, en in de gewapende burgers „rebellen" te zien. Eenmaal het gouvernement erkend zijnde, dat wij in weerwil van de annexatie door Engeland, opnieuw gevestigd hadden in het land, was de annexatie in beginsel teruggetrokken. Niets kan zoo goed de stemming, die ons in Heidelberg bezielde, weergeven, als de brief door ons ter begeleiding van de acte des wapenstilstands naar Potchefstroom geschreven. 1)

Dadelijk werd alzoo de laatste hand geslagen aan de toebereidselen voor onze reis naar de Natalsche grenzen. Ons wachtte een moeilijke tocht, tengevolge van den bij stroomen neervallenden regen. 's Maandags om middernacht, den 14den Maart, eindigde de wapenstilstand, en hoe wij ons ook haastten, van Donderdag-morgen af, de late Maandagavond zag ons toch nog op een uur afstands van het Boerenlager. Wij hadden nog in Heidelberg vertraging gehad, ten einde de krijgsgevangenen te ontmoeten die na Amajuba's gevecht in onze handen waren gevallen; de officieren hadden hun wensch te kennen gegeven aan ons voorgesteld te worden, en wij wilden ons vergewissen dat niets aan hun comfort ontbrak. Toen wij hieraan voldaan hadden, ging het vrij sterke gezelschap, onder bestuur van den braven veldcornet Andries du Preez, een der beste en trouwste

1) Zie aanteekeningen no. 4.

leidslieden van zijn burgers — sedert helaas overleden —, met een wijden omweg naar de Natalsche grenzen. Standerton, in Engelsche handen, moest vermeden worden, en de staat der rivieren drong ons zoo hoog mogelijk over te gaan.

Eindelijk, Maandag 14 Maart, kwamen wij in de nabijheid van het kamp. Wij werden verwelkomd met het bericht dat de wapenstilstand voor vier dagen verlengd was, en rustig dientengevolge trokken wij Dinsdag 15 Maart op naar den Nek. Rechts sloot de Amajuba met zijn spitse kruin den bergwand, die zich in het zuiden voor ons uitbreidde, en aan de linker zijde over de Buffelrivier zich aansloot aan de bijna even hooge bergtoppen, die naar Wakkerstroom en Utrecht heenwezen. Een verheffing van den bodem bedekte nog het Lager; hooger komende zagen wij de wagens en tenten in de volle breedte der lijn aan den voet van den bergwand, maar in onderscheiden groepen hel verlicht, en spoedig waren wij omringd door honderden ruiters die den Vice-President feestelijk inhaalden. Afgezonderd ter rechter zijde, recht beneden vóór den Amajuba, maar op een op zichzelf staande verheffing van het terrein, trok een klein kamp de aandacht: dat was het Vrijstaatsche commando, zei men.

Er heerschte buitengemeene drukte in het lager; de toegang was van onze zijde vrij en onverlet, en overal zag men personen door het kamp dwalen wier trouw aan de zaak der Republiek minstens verdacht was. Men zag aankomen en vertrekken; bezoeken brengen en ontvangen, als ware de bevolking door bijzondere omstandigheden op een reusachtig nachtmaal. Weinig of niets gaf den indruk van oorlog. De Amajuba en de lagere lange bergrug, die van zijn voet af naar de Buffelrivier toe den gezichtseinder afsloot en de gemeenschap met de wereld aan de andere zijde, deden ons gevoelen dat wij op een punt stonden, vanwaar wij wel terug, maar niet verder voorwaarts konden zonder geweld d. i.

krijg. De eerste aandrift was tot het uiterste dier grens te gaan, en van den rug of kam den vijand te verkennen, die daartegenover, als wij aan deze zijde, op wacht stond. Wij stegen te paard en sloegen een pad ter rechterzijde op, bogen bij den uitersten voorpost om, waar wij den braven commandant F. Joubert op wacht vonden, met dezelfde trouw gereed zijn plicht te doen als bij Bronkhorstspruit, en waren spoedig hoog genoeg om in de verte ter linkerzijde, in Zuid-Oostelijke richting, den langwerpigen vierhoek te zien, die „de Engelschen" bevatte. Het was hemelsbreed een afstand van een mijl of drie. Onze blik dwaalde in het bergdal; de groote heirweg viel aan onze zijde naar beneden, in de diepte, met wijde wendingen de hellingen van het terrein volgende, met een wijden bocht van onze rechterhand afdalende, tot een punt bijna in rechte lijn vóór ons, waar een paar huizen stonden naast een in blauwgroene kleur getinten boomgaard. Ongeveer in die lijn, maar nog wat verder naar achter of dieper naar beneden, hadden de kanonnen gestaan die den 20sten Januari den eersten aanval van Colley openden, en voor een paar uur machteloos hun bommen tegen de breede bergruggen opzonden. De aanval zelf was naar den hoek gericht, die aan onze linkerzijde werd gevormd; het schijnt wel, dat men niet den Nek in de lijn van den grooten weg dacht te forceeren, maar ter zijde af, waar men verwachtte een gemakkelijke kloof om de uiterste bergspits te vinden. Daar viel de Kolonel Deane met den revolver in zijn hand.

Zwijgend reden wij stapvoets langs de helling derwaarts. Hier was genoeg te hooren en te zien. Omringd door de mannen zelven, die zes weken vroeger hier hadden pal gestaan en met manlijke kloekheid hun wis treffend lood den aandringers hadden toegezonden, werd ons duidelijk hoe zulk een klein aantal scherpschutters eene vrij belangrijke leger-

afdeeling had kunnen staande houden. Men had haar van drie zijden af onder het lood gehad en niet geschoten voordat de vijand, in den waan door de kannonade het terrein schoongeveegd te hebben, hoog genoeg was om bijna weerloos voor den goed beschermden scherpschutter een wis mikpunt te wezen. Overal lagen de sporen van den strijd, helaas ook de bijna onbegraven lijken der Engelsche soldaten, gebroken veldflesschen, ledige hulzen van patronen, kleedingstukken, splinters van gebarsten bommen. De geheele strijd werd ons van den aanvang af tot het einde toe aanschouwelijk voorgesteld. De plekken werden gewezen waar de bommen, en de ellendige vuurpijlen, die naar het algemeen geloof een bedwelmenden, bijna vergiftigden damp achter zich lieten, waren nedergevallen. Onze gidsen waren fel gebeten op de Engelschen om het gebruik dezer helsche machines. Dit daargelaten was er een bedaarde ernstige geest; waar en wien men ook sprak, in den warmen toon zijner godsdienstige overtuiging, bracht ieder aan God zijn dank voor de behaalde zegepralen. Grootspraak hoorde men niet. Eerst later, eerst vele maanden later, en dan nog het eerst uit den mond van lieden die geen voet op den Nek gezet hadden, of nog erger, die in de oude kolonie als trouwe Britsche onderdanen zich rustig op een afstand hadden gehouden en toen de beer geschoten was waren op komen dagen om de huid te deelen, heeft men het gesnoef van den Afrikaner gehoord, dat hij Engeland geslagen had en gemakkelijk weder zou slaan.

Nu daarentegen was er bescheidenheid en ernst, ofschoon men hoopte aan het eind te zijn; niemand wist wat de toekomst zou baren en de dag van morgen, die beslissen zou, werd met zorg tegemoet gezien. Immers van onze aankomst was aan Sir Evelyn Wood kennis gegeven, en onophoudelijk reden de estafetten over en weder, om de plaats der samenkomst

voor den volgenden dag te bepalen. Onze vijand wenschte den beleefden gastheer te spelen en drong ons om te vergaderen op de plaats van M. O'Neil, in diens huis aan den voet van de Amajuba gelegen. Wij van onze zijde meenden dat de tijd voor zooveel vertrouwelijkheid nog niet was gekomen, en gaven de voorkeur aan eene ontmoeting halverwege ongeveer, op een open plaats tusschen de beide legers, waar ieder onzer het noodige zou laten aanbrengen: tenten, stoelen, enz., om als het ware op eigen terrein te blijven. Ook kleine Boerenrepublieken, zelfs quasi in opstand, hebben hare waardigheid op te houden. Voorts werd nauwkeurig bepaald van hoeveel gewapende mannen ieder zich zou laten vergezellen.

Alles was alzoo behoorlijk voorbereid. Zelfs had de Engelsche commandant de beleefdheid ons Dinsdag de twee laatste telegrammen toe te zenden, van Engeland ontvangen, waarin zijne regeering het standpunt had bepaald, voor de te voeren onderhandelingen. In het eerste, van 8 Maart, werd eene volledige en onvoorwaardelijke amnestie verzekerd aan alle leiders der beweging, en de bereidwilligheid uitgesproken om met alle personen de onderhandelingen te openen, mits zij werkelijk en wettiglijk de Boeren vertegenwoordigden en behoorlijk gemachtigd waren om verbintenissen aan te gaan. Als de naaste stap daartoe werd medegedeeld, dat de Engelsche regeering eene Commissie wilde benoemen om alles te onderzoeken, met welke Commissie personen, door de Boeren aangesteld, vriendschappelijk zouden kunnen communiceeren. Het telegram van 12 Maart ging verder in bijzonderheden en noemde de namen der drie leden der koninklijke Commissie; men stelde slechts als voorwaarde dat de Boeren, afziende van gewapenden tegenstand, werkelijk zouden uiteengaan. Aan die koninklijke Commissie, waarbij President Brand zou uitgenoodigd worden tegenwoordig te zijn, wilde men machtiging geven om te

overwegen: verleening van zelfbestuur binnen bepaalde territoriale grenzen onder Britsche Suzereiniteit en een Britsch resident te Pretoria, onder voorzorgen ter bescherming van de belangen der inboorlingen en ter regeling der grenszaken terwijl het toezicht op betrekkingen met vreemde mogendheden werd voorbehouden. Over het geheel maakten deze berichten een verblijdenden indruk.

Dankbaar, maar tevens vast bereid om te zorgen dat het groote doel van onzen strijd bereikt werd, stegen wij Woensdags tegen 8 uur te paard, passeerden de eenvoudige maar doelmatige versterkingen, reden den beroemden Nek over, sedert zooveel weken voor het verkeer gesloten, en volgden den weg in zigzag naar beneden. Wie waren de vertegenwoordigers der Boeren? Vooreerst de drie burgers, die op Paardekraal als leden van 't Driemanschap gekozen waren: nl. S. J. P. Kruger, M. W. Pretorius en P. Joubert. Verder drie leden van den Uitvoerenden Raad: Chr. Joubert, Dr. E. J. P. Jorissen en J. Maré.

Een paar mijlen ver stonden de twee tenten; de Engelsche en de Republikeinsche vlag wapperden. Met beleefdheid ontvingen ons de Engelsche officieren: Generaal Sir Evelyn Wood en zijn staf: Kolonel R. Buller, Majoors Clarke en Fraser. Levendig, beweeglijk en druk is Wood's persoonlijkheid. Ik had hem een jaar te voren in Kaapstad gezien, toen hij de Keizerin-weduwe Eugenie op haar treurigen tocht naar Zululand begeleidde. En inderdaad, Wood heeft iets hoffelijks over zich, en tevens iets gejaagds, alsof hij een rol speelt. Beleefd en voorkomend, zoodat hij om zoo te zeggen het hart zijner tegenpartij steelt, viel hij toch een enkele maal uit zijn rol en werd lomp tot ruwheid toe. Hij zou u alleen in een hoek der kamer trekken en, als stortte hij zijn geheele hart uit, u in vertrouwen nemen, en daags daaraan met een effen ge-

zicht een brief inzenden vol verholen schimp tegen u en dit over dezelfde zaak. Met een kwikzilverachtige vlugheid zag men hem in de zaal onzer samenkomsten te Pretoria het open raam uit- en inspringen; joeg hij in anderhalven dag heen en weer naar Rustenburg en stond strak en stijf, onbeweeglijke figuur, bij het teekenen der conventie op 6 Augustus, rugwaarts naar de afgevaardigden der Transvaal, de eenige die hun geen afscheidsgroet bood. Zijn vriend kolonel Buller was een geheel ander persoon, beleefd als een beschaafd man, maar zonder vertrouwelijkheid en niet de minste moeite nemende, om zijn ongenoegen over den loop van zaken te verhelen, noch iets van zijn minachting voor den vijand. Terwijl Wood gekscheerde met Joubert, even alsof zij samen hunne opleiding hadden genoten in den dienst, en beiden mannen van het vak waren, vertelde hij hem dat, als de wapenstilstand voorbij was, hij onmiddellijk den Nek zou aanvallen en, zoo hij niet doodgeschoten werd, „zal ik," zoo vervolgde hij en wees op zijn borst, waar negen lintjes zoovele medailles aanwezen, „u slaan en de tiende krijgen". Al wat hij er mede won, was een scherp antwoord van Joubert: „Zie generaal, dit is nu juist het onderscheid tusschen U en ons: gij vecht voor de eer, wij voor ons recht". Kolonel Buller zat er bij, met een ernstigen trek op zijn breed en toch fijnbesneden gelaat.

Eens, het was juist dien eersten dag onzer ontmoeting, sprak Wood hem in het Fransch aan; hij kon maar niet begrijpen, dat wij met stijve vastberadenheid ons van den aanvang af, als eene der oorlogvoerende partijen, op gelijke lijn trachtten te stellen met hem, vertegenwoordiger van Engeland. Al wat kolonel Buller antwoordde was, dat hij nooit iets anders van ons (ces gaillards) verwacht had. Ik ben vast overtuigd dat kolonel Buller het werk der verzoening en vredestichting, waartoe wij bijeen-

gekomen waren, zou hebben doen mislukken, openlijk, eerlijk en brutaal. Generaal Sir Evelyn Wood speelde een spel van geheel anderen en gevaarlijker aard.

Van 10 uur in den voormiddag tot ongeveer zes uur des avonds confereerden wij daarop. Dien dag leverden de onderwerpen van debat niet veel bezwaar. Het was veel meer eene schermutseling dan een wapengevecht. Alsof alle dingen hem belangrijk en nieuw waren vroeg Sir Evelyn Wood ons met een leuk gezicht, wat wij wel te zeggen hadden? Hij had, zeide hij, met Joubert al zooveel gesproken, en bijna het woord alleen gehad, dat het nu onze beurt was. Het standpunt, dat wij zochten in te nemen, zeiden wij, was dat wij gekomen waren om vrede te maken en, bereid onzerzijds tot groote opofferingen reeds bij een vroeger schrijven aan den generaal Colley medegedeeld, meenden dat wij nu vrede moesten sluiten. Van den anderen kant hield men vast aan het denkbeeld dat wij, eenmaal zelven om eene koninklijke Commissie gevraagd hebbende, ons nu moesten tevreden stellen met het aanbod daarvan door Engeland en rustig uiteengaan, alles aan die Commissie overlatend. Daarvan kon natuurlijk geen sprake zijn. Het is waar, de heer Kruger had in een brief aan den generaal Colley van den 12den Februari aldus gesproken: „Wij zijn zoozeer van ons goed recht overtuigd, dat wij niet zouden vreezen het onderzoek eener koninklijke Commissie welke ons in ons recht zoude herstellen," maar toen de genoemde Generaal, bij missive van 21 Februari, daarop antwoordde dat hij gemachtigd was mede te deelen, dat de regeering eene Commissie wilde benoemen „met uitgebreide volmacht", had de Vice-President, inmiddels naar Heidelberg teruggekeerd, den 28sten Februari (daags na den Amajubastrijd) hem officieel in naam der regeering van de Republiek het volgende voorstel gezonden: „dat van weerszijden Commissarissen zouden

worden benoemd met behoorlijke en voldoende volmacht, om den grondslag van een eervollen vrede te leggen en te teekenen." Wij bleven dus het verlangen volhouden dat, indien het werkelijk onmogelijk was om vrede te sluiten en de Engelsche regeering het denkbeeld eener Commissie bleef vasthouden, dat dan althans voor die Commissie van weerszijden afgevaardigden zouden worden benoemd.

Het al of niet uiteengaan der gewapende burgers stond voor ons in onafscheidelijk verband met de al of niet aanwezigheid der Engelsche militaire macht in de republiek. Lang stonden wij op den eisch dat de engelsche garnizoenen onmiddellijk zouden teruggetrokken worden, althans voor zooverre, dat er alleen hier en daar eene kleine bezetting bleef tot na afloop van de werkzaamheden der koninklijke Commissie, als vertegenwoordigster der Britsche mogendheid. Ook moest het vaststaan dat wij van onzen kant, ons nooit ten eenenmale van wapening konden onthouden, zoo voor de handhaving van de rust als ter bescherming van ons gouvernement; terwijl de Commissie bijeen was, zouden wij altoos een zekere, hoewel kleine, gewapende macht moeten bijeenhouden.

De Suzereiniteit eischte eene definitie. Wijzer hoofden dan de onze hebben zich daarmede bemoeid en gek gedacht. Het komt mij voor, dat wij niet al te slecht beraden waren, toen wij met gemeenschappelijk goedvinden deze bepaling aannamen: „Suzereiniteit beteekent: dat het land volledig zelfbestier bezit met betrekking tot zijn eigen binnenlandsche aangelegenheden, maar dat het geen actie kan nemen tegen of met eene buitenlandsche mogendheid zonder verlof van den Suzerein". De Engelsche officieren, als bereisde menschen, wisten er bovendien zoo iets van, dat Egypte in een soort van Suzereiniteitsverband tot Turkije stond, en wezen op die betrekking als eene duidelijke illustratie.

Ik achtte het onnoodig hiertegen objecties in te brengen.

Van twee zaken hadden wij ons spoedig doordrongen: ten eerste dat er van de zijde van Engeland eene oprechte bereidwilligheid was om vrede te sluiten, maar voorts ook dat men zich tot zoo min mogelijk wilde verbinden, en alles zooveel doenlijk openhouden voor de finale beslissing door een te benoemen Commissie. Voor Engeland was het duidelijk eene zaak van eer. De vrede en herstelling van ons volksbestaan moest vóór alle dingen een vrije beschikking blijven van die groote mogendheid; het door ons gepleegde onrecht zag zij door de vingers en amnestieerde zij ten volle. Het werd als in onze hand gelegd. Toen nog in den achtermiddag onze samenspreking verflauwde, en generaal Wood, na vruchteloos in geheim gesprek beproefd te hebben Kruger en Joubert over te halen, om niet te staan op den eisch van de terugtrekking der troepen uit de Transvaal —, toen hij ten laatste er toe overging de slotsom onzer urenlange discussie in een telegram aan Lord Kimberley — den toenmaligen secretaris van het Ministerie van Koloniën — op te zenden, waren de Engelschen zelven niet voldaan over den uitslag. Wij hadden allen, bij het vallen van den avond, de tent verlaten en liepen in meer vriendschappelijken kout, al rookende, op en neder, terwijl majoor Fraser het telegram opstelde. 1).

Generaal Wood las en overwoog het met kolonel Buller, en riep ons opnieuw bijeen. „Dit is geen vrede, mijne heeren, ik weet het, dat kunnen wij niet toegeven." „Laat

1) Dit ontwerp luidde aldus: De «leiders» maken hun terugtrekken der militaire posities — zich voorbehoudende een gedeeltelijk bijeenblijven hunner troepen voldoende tot handhaving hunner regeering — afhankelijk van vertegenwoordiging hunnerzijds (als van 2 tot 5) in de koninklijke Commissie, en voorts van onmiddellijk bevel tot terugtrekking der troepen uit Transvaal, met uitzondering van representatieve garnizoenen.

ons dan, in plaats van de terugtrekking der troepen tot voorwaarde te stellen, onze hoopvolle verwachting uitspreken, dat Engeland zijn garnizoenen zal terugtrekken."

Daartoe werd besloten. In dien geest werd een nieuw telegram, dat tevens ook wat uitvoeriger en duidelijker was, opgesteld en verzonden.

Wat hadden wij nu eigenlijk gedaan? Elkander over en weder gepolsd, maar zonder eenige verbindtenis aan te gaan. Voorloopige wisseling van gedachten is trouwens bij alle onderhandelingen tusschen oorlogvoerende partijen, noodzakelijk; in zoover was er niets meê verbeurd dat wij dien dag uiteengingen zonder een protocol op te trekken van hetgeen er was voorgevallen. Ieder onzer had het gesprokene doen notuleeren. De notulen door ons later gepubliceerd in de Staatscourant zijn rijker, niet alleen van inhoud, maar ook van toon: de onderscheiden sprekers treden meer op den voorgrond, terwijl in de Engelsche redactie een neutrale tint regeert, daar hier alleen als sprekers de heeren Wood en Kruger voorkomen. Wij hadden evenwel niets gearresteerd, en zoozeer scheen het telegram aan Lord Kimberley in de oogen onzer tegenpartij niets meer dan een dienstbericht te zijn, door Wood in kwaliteit aan zijn chef gezonden en waarvoor wij alleen wat de nauwkeurigheid betrof aansprakelijk waren, dat, toen wij op een afschrift aandrongen, dit werd geweigerd. „Ik heb," zeide Wood, „U het telegram voor laten lezen, maar alleen uit beleefdheid; dat telegram is inderdaad niets anders als een boodschap van Sir Evelyn Wood aan Lord Kimberley en gij hebt eigenlijk geen recht er om te vragen." Evenwel, hij zelf was beleefder dan zijn woorden en zond ons toch later een afschrift.

Tegen 8 uur des avonds braken wij alzoo op, overeengekomen een nieuwe samenkomst te houden zoodra het ant-

woord uit Engeland ontvangen zou zijn, hetgeen vermoedelijk Donderdags, en zeker vóór Vrijdagavond, als wanneer de wapenstilstand afliep, zou geschieden. Wij reden bijna tegelijkertijd weg. Meest zwijgend trokken wij het kronkelend pad naar den Nek op. Over de innemende persoonlijkheid van Wood was maar één stem; met hem scheen het ernst te zijn vrede te stichten. Maar overigens waren wij van niets zeker. Een ieder gevoelde den ernst van het oogenblik.

Aan de andere zijde dacht men er evenzoo over. Sir Evelyn Wood zei ronduit: „wij zijn niet dichter bij den vrede dan gisteren of eergisteren, de Boeren eischen te veel, zij moeten hun toon matigen, anders breken de onderhandelingen af". 1)

Terwijl de telegraaf het Engelsch kabinet met ons in betrekking bracht, zagen beide partijen met verlangen de komst van President Brand tegemoet. Hij toch was sedert weken ijverig bezig om als bemiddelaar op te treden, en had zich aanstonds na het bericht van den gesloten wapenstilstand op weg begeven naar New-Castle. De slechte wegen hielden hem op, en beletten hem het ontbrekende gewicht in de schaal te werpen. Dat gewicht was inderdaad groot, zoowel om zijn persoon, als door zijne positie. Jan Brand heeft een uitnemend en bijna ongestoord geluk, met buitengewonen takt, al de jaren van zijn bestuur in den Vrijstaat weten vast te houden, en daardoor zijn Staat en zichzelven een reputatie bezorgd die in Zuid-Afrika eenig is. Hij heeft de nobele ambitie gehad om zijn Staat zooveel mogelijk tegen moeilijkheden te vrijwaren en rustig een degelijke ontwikkeling te bevorderen. De omstandigheden hebben hem gediend. De ontdekking der diamantvelden op Vrijstaatsch grondgebied bracht hem in de moeilijkheid: te kiezen tusschen de gewisse materieele voordeelen, aan de ontwikkeling

1) A narrative of the Boer war, by Th. F. Carter, pag. 329.

der mijnen en den daardoor veroorzaakten toevloed van bevolking verbonden, of de onzekere kansen van een strijd met Engeland, dat zich weinig stoorde aan zijn souvereiniteits-rechten en eenvoudig de diamantmijn annexeerde. Door Brand liet de Vrijstaat zich leiden. Op zijn advies gaf men de eervolle maar uiterst bezwaarvolle positie van over eenige duizenden gelukzoekers te regeeren prijs. Men werd er ruimschoots voor beloond in de overal verspreide welvaart. Een dergelijken verstandigen middelweg had men gevolgd bij de Basuto-onlusten, het regeeren over die kamplustige stammen gereedelijk aan anderen gunnende. Tengevolge van een en ander was de Oranje-Vrijstaat een rustig, nauwkeurig omschreven landje geworden, overal door bevriende Staten omgeven en, hoewel door deze ingesloten, tevens beschermd tegen het hoofdgevaar, hetwelk onzen blanken Staten van de zijde der miljoenen zwarten bedreigt. Vooral de Transvaal was zijn vóórmuur geweest. In dubbel opzicht, behalve namelijk tegen de kaffers, ook en vooral tegen de Engelschen. Wij hadden bijna onafgebroken de spits af te bijten tegen Zulu's, Swasies, kafferstammen in het Noorden en het Westen, een breede vóórmuur voor onze broeders bezuiden de Vaalrivier. Hoe gunstig kwam de O. Vrijstaat, die stille goedgeregelde staat, tegenover den turbulenten broeder in het Noorden, uit! Onze rampen waren zijn gulden kansen. De afschuw over de annexatie der Z. A. Republiek was de redding van den Oranje-Vrijstaat; het verlies van onze onafhankelijkheid waarborg voor het behoud van zijne vrijheid. President Brand zag „saevis tranquillus in undis" op de opgejaagde zeeën buiten zijn kusten neder, en daar hij veilig in de haven bleef werd hem dit als verdienste toegerekend, en verwierf zijn stuurmansbeleid hem den grootsten lof. Intusschen, sedert de laatste drie maanden was de storm overgeslagen. Het gevoel van stamverwantschap was

wakker geworden, en de Vrijstaatsche bevolking begon deel te nemen in den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand. Tezamen uitgegaan van het Engelsch bestier in 1834, door toevallige omstandigheden in twee staten verdeeld, gevoelden zij, de voortrekkers en hunne kinderen, één volk te zijn; en roerde eerst het mededoogen met den broeder die in doodsnood was; weldra spraken stouter hartstochten, en men begon om te zien of er dan niet meer wapenen en mannen waren in den Vrijstaat, om den strijdenden broeder te hulp te komen.

En wapenen waren er; ook mannen.

Op den Nek stond reeds een klein commando van uitsluitend Vrijstaters, en ook hadden ze reeds deel genomen aan den strijd. Daarom, de komst van den President Brand was noodzakelijk. Van de zijde der Engelsche regeering had men de aanstaande tegenwoordigheid van Brand ons voorgehouden als eene goedgunstigheid van haar zijde, om ons tot inwilliging te stemmen. Generaal Colley was vrij goed op de hoogte van het gevaar, dat hem van Vrijstaatsche zijde bedreigde, maar scheen van den heer Brand persoonlijk minder gevaar te wachten. Ook zijn opvolger, Sir Evelyn Wood, toonde duidelijk dat hij Brand gebruiken wilde als een bemiddelaar, die ons moest zoeken te bewegen tot toegeeflijkheid. De positie vereischte al de aangeboren vriendelijkheid van Jan Brand om houdbaar te blijven. Colley schreef in het laatst van December de merkwaardige woorden: „Ik vrees ten zeerste voor een uitbarsting tusschen de beide witte rassen in Zuid-Afrika; er bestaat in Natal en de Kaapkolonie een onloochenbare en zeer sterke sympathie met de Boeren, maar in den Vrijstaat wordt gezegd, dat het reeds tot feitelijke ondersteuning is gekomen. Of het waar is, kan ik niet uitmaken. Maar zooveel weet ik zeker, dat de oprechte, kundige en ervaren man, die aan

het hoofd van het Vrijstaatsche gouvernement staat, al zijn gezag en invloed zal doen gelden, om te beletten dat er dingen gebeuren, zoo nadeelig voor de ware belangen van Zuid-Afrika." „Maar men zegt ook, dat er een sterke partij in den O. Vrijstaat is die er openlijk voor uitkomt, dat zij deel denkt te nemen aan den strijd". In zijn onzekerheid en vrees riep hij de telegraaf ter hulp, en seinde aan President Brand: „Men rapporteert van verschillende zijden, dat inwoners van den Vrijstaat naar het Boerenlager trekken, en deelnemen in aanvallen op H. M.'s troepen." „Het ontbrak mij aan gelegenheid om de waarheid daarvan te onderzoeken:" (wij veroorloven ons in het voorbijgaan de vraag: hoe zou de generaal het hebben aangelegd in zijn onderzoek? had hij een dienstbrief willen zenden naar Heidelberg?) „wij laten die berichten voor hetgeen zij zijn, maar spreken met vertrouwen de hoop uit dat UHooged. een stipte onzijdigheid zal in acht nemen, en uw volk waarschuwen voor de ernstige gevolgen, als zij werkelijk deelnemen aan den strijd". Na de eerste twee gevechten op de Natalsche grenzen groeide de onrust, en de Consul van den Oranje-Vrijstaat in Londen werd rechtstreeks door den minister over de houding van zijn land geïnterpelleerd. „Is het waar", zoo vroeg dientengevolge de Consul Blyth aan zijn president, „dat Vrijstaters een kamp opgeslagen hebben in Natal met tegen de Engelschen vijandige bedoelingen?" „En welke stappen heeft de Vrijstaatsche Regeering tot handhaving der onzijdigheid genomen?" De heer Brand liet hem antwoorden, dat hij dit officiëel moest tegenspreken, dat gerucht was „weder een dier kwaadwillige verzinsels, door euvele menschen bedacht, om ongeluk te stichten." 1)

1) Het Engelsch luidt: «This is only one of the many malicious inventions circulated by evil-designed persons to work mischief.»

Verder somt hij al de maatregelen op door hem genomen om de onzijdigheid te handhaven, met de zeer beteekenisvolle opmerking dat hij aan de bevolking had gezegd, dat juist door bewaring van onzijdigheid misschien de tijd zou komen, waarin de Vrijstaat werkelijk van dienst zou kunnen zijn, om de zegeningen des vredes te helpen bevorderen. „De Vrijstaat is zelf in vrede met al zijn naburen, en hoopt van harte, dat hetzelfde weldra van geheel Zuid-Afrika moge gezegd kunnen worden." Met die verklaring moest de minister het voor lief nemen en hij deed zijn best daartoe. Op zijn verzoek seinde de consul weder terug aan zijn President: „Lord Kimberley wenscht, dat ik U hartelijk zal bedanken voor uw vriendschappelijk telegram, en U verzekeren dat de regeering van Hare Majesteit alle pogingen zal aanwenden ter bevordering van hetgeen gij zoo ernstig en nadrukkelijk wenscht." Generaal Colley bleef den toestand op dezelfde wijze beoordeelen. Schrijvende aan het koloniaal departement bericht hij: (12 Febr. 1881) „De houding van den Vrijstaat onveranderd. De President doet royaal alles wat in zijn vermogen is om de Vrijstaatsche Boeren te beletten ondersteuning aan de oproerlingen te schenken; hij wordt daarin, althans zoo geloof ik, door zijn Uitvoerenden Raad ondersteund. Men zegt mij dat er wachten naar de bergpassen zijn gezonden, om die te bewaken. Maar de sympathie in den Vrijstaat met de Transvaalsche Boeren is te warm, en de laatsten komen er rond voor uit, dat zij vandaar vrij wat versterking van manschappen hebben ontvangen en nog meer tegemoet zien; ik twijfel dan ook niet of een groot aantal Vrijstaatsche Boeren vechten op eigen verantwoordelijkheid mede, maar van eene algemeene beweging kan ik niets bemerken". 1)

1) Voor al deze feiten zie men No. 2866 der «Bluebooks» en daar ter bladzijden: 16, 23, 76, 100, 177.

Hij sprak aldus vóór den grooten dag op Amajuba. Dat wapenfeit maakte een verpletterenden indruk, en de vonk, die te voren smeulde, sloeg daarna in laaie vlam uit. Hoe ver zou zij om zich grijpen? Niemand wist het, maar zooveel was zeker dat de afdeeling Vrijstaatsche burgers, die aan een der noordelijke voetpunten van den Amajuba te midden onzer burgers hun eigen kamp hadden opgeslagen, een stand van zaken aantoonde, geheel anders dan eene maand vroeger, toen President Brand zulke geruststellende telegrammen aan zijn consul in Londen zond.

Wij waren vast besloten den Vrijstaat niet weder los te laten uit den doodelijken dans met den overmachtigen vijand. Waande misschien onze tegenpartij in President Brand een hoogst verkieslijken bondgenoot te zullen vinden, die om duizend redenen en één de Boeren tot reden zou kunnen brengen, wij hadden ons voorgenomen den persoon en de positie beide van den voor het oogenblik eenigen vertegenwoordiger der Hollandsche Afrikanen voor ons te laten optreden, en wanneer de beker der minne, door hem aan te bieden, niet mocht worden aangenomen, dan te zorgen, dat het zwaard werd gezien, dat hij in de hand zou dragen.

Doch vatten wij den historischen draad weder op.

Een dag in een kamp van gewapende burgers, die evenwel geen militairen zijn, vooral wanneer eene ernstige beslissing binnen weinige uren zal genomen moeten worden, is voor de hoofden of leiders niet zonder kwelling. Een militair bevelhebber houdt zijn troepen bezig en beveiligt hen daardoor tegen verveling; waar allen burgers zijn, en zonder zeer sterk in het oog springend onderscheid volmaakt aan elkander gelijk, stapt ieder rechtstreeks op den leidsman toe, zet zich in zijne tent neder en legt hem vragen voor. De een wisselt den ander af. Zoo gaat het van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Reeds een paar uur vóór zonsopgang hoort

men het psalmgezang, in de nog stille en donkere uren van den nacht het sein geven voor de hervatting van den arbeid, en des avonds is hetzelfde gezang nog zeer laat het teeken, dat niet alles sluimert. Tusschen beide tijdspunten is het af en aan, in nooit stilstaanden stroom, zonder ontzag voor rust of uren van den maaltijd, den Vice-President, den Commandant-generaal opzoeken, of wel naar mijnheer Pretorius of Dr. Jorissen vragen. Arme Paul Kruger. Duur betaalt hij zijne populariteit. Hij is letterlijk nooit alleen, en altijd ondervraagd en uitgehoord. Generaal Joubert kan nog eens bezigheid voorwenden, of te paard stijgen. Er is voor hem altijd wat te inspecteeren. Pretorius heeft nog het meest den takt om indringers van zich af te houden. Zoo het niet anders wil, bevriest hij hen door een bijna noodlottig stilzwijgen. Gelukkig was er dien Donderdag, na onze eerste samenspraak met Sir Evelyn Wood, eenige afleiding in de komst van twee geneesheeren, door belangstellende vrienden gezonden en door eigen aandrift gekomen. Dit bracht er mij toe een bezoek te brengen aan het tijdelijk hospitaal in het huis van Meek, op een mijl of zes van onze legerplaats. Hier had generaal Joubert de gewonden onder verpleging gesteld van den zendeling Merensky die, zooals velen zijner ambtgenooten ook eenige chirurgicale en medische kennis bezat, en zelfs, als ik mij niet bedrieg, als geneeskundige was toegelaten. Het is bijna niet mogelijk anders, als met verontwaardiging te spreken over den toestand van dit zoogenaamde hospitaal. Ofschoon de geldelijke middelen ruimschoots voorhanden waren, om het den braven offers van de vrijheid aan niets te laten ontbreken, alhoewel reinheid en frissche goede ligging een eerste vereischte zijn, ofschoon de generaal Joubert, om zoo te zeggen, volkomen volmacht had gegeven aan den directeur om zoo voor levensmiddelen als voor verkwikkende dranken, versterkend voedsel en ver-

pleging niets te ontzien, kwam u een walm van goorheid uit de verlaten, holle vertrekken tegen, waar de arme gewonden op den blooten grond hun rust moesten zoeken, en alles ontbrak. Gelukkig had het wondersterk gestel der patiënten menigeen geholpen, en in weerwil der geneeskundige hulp tegen den dood bewaard. Na mijn vertrek heb ik mijne bevindingen schriftelijk medegedeeld aan den commandant-generaal. De spoedig daarop gesloten vrede heeft vanzelf een einde gemaakt aan dien jammerlijken toestand.

Wij wachtten het verder gedeelte van den dag op het antwoord der Rijksregeering, en de komst van President Brand. Maar er kwam niets. De dofheid die ons overviel, werd nog vermeerderd door een natten mist, welke tegen den avond zoo toenam dat alles, wagens, tenten, heuvels, tot de hoogste bergtoppen toe in een vochtigen, bijna verstikkenden sluier was gehuld; zoo dik dat wij van uit den wagen de onmiddellijk daaraangrenzende tent niet konden zien. Toen Vrijdagsmorgens geen berichten kwamen, was goede raad duur. Er was geen denken aan een samenkomst, die volmaakt nutteloos zou zijn. Na eenig wikken en wegen besloot men aan Sir Evelyn Wood te laten weten, dat de heer P. Joubert gereed was om hem te ontmoeten, maar dat ongesteldheid de andere heeren belette. En werkelijk, de staat van het weder alleen was hinderpaal genoeg, of gaf althans een goede reden van verontschuldiging. Ook aan de andere zijde gevoelde men de guurheid des weders, en drong er op aan elkander te ontmoeten in het huis van O'Neil aan den voet van den Amajuba. Het was op dien bitterkouden dag, waar de regen het bloed in de aderen deed verstijven, zelfs in het verlaten huis nog kil en bar genoeg.

De beide bevelvoerende commandanten ontmoetten elkander alzoo in den achtermiddag, en bepaalden zich voornamelijk

tot verlenging van den wapenstilstand voor drie dagen. In het desbetreffende protocol werd gezegd, dat zulks op „verzoek der Boeren" was. Voorts overhandigde generaal Wood het antwoord van Lord Kimberley dat, van den 17den gedateerd, evenwel eerst Vrijdags in den voormiddag was aangekomen. Met dit stuk kwam onze generaal verkleumd en verstijfd terug. De verlenging van den wapenstilstand was natuurlijk en goed, maar hoe stond het met de verklaring van den Engelschen minister?

Bij het nederschrijven van deze vraag komt mij opnieuw weder alles zoo levendig voor den geest, dat de jaren, die tusschen nu en toen liggen, verdwijnen, en ik treed weder de groote lange tent binnen van Nicolaas Smit die, dicht bij de plaats, waar de heer Kruger en ik waren uitgespannen, genoegzame ruimte opleverde voor een samenkomst van velen. De tent van den heer Joubert was voortdurend het bureel der krijgszaken, waar zijn wakkere adjudanten en een enkele klerk onophoudelijk bezig waren. Op een hooge kist werden de papieren uitgespreid en het telegram nauwkeurig vertaald. In de tent waren, behalve de Commandant-generaal, de leden der regeering met de voornaamste commandanten; vóór en om de tent, gedrukt tegen den linnen wand, beneden onder doorglurende, honderden belangstellenden. Hier waren geen staatsgeheimen, ieder had hetzelfde belang, aller lot stond beslist te worden. Wat zou het zijn? Een vrijbrief of een doodsvonnis? Wij hadden immers ronduit aan wie het hooren wilden, verteld, dat wij den vorigen Woensdag niets hadden tot stand gebracht en alles ter beslissing van hare Majesteit stond. Hier was nu hare beslissing en wat hield zij in? Een diepe teleurstelling betrok het gelaat van allen; man voor man, ouderen en jongeren zagen ernstig voor zich, en een zucht van ingehouden smart was alles wat gehoord werd. Of begreep men het soms niet?

Welnu, weder lezen en nog eens en nog eens! Maar toen men 't begreep, beurden de naar beneden gebogen hoofden zich op, het bloed steeg naar de wangen en een enkele, zijn woede niet langer meester, vroeg aan den Generaal, waarom hij bij zulk een bericht in de verlenging van den wapenstilstand had toegestemd? Beter dadelijk dan maar zich doodgevochten dan langer te onderhandelen.

Zoo moet het gevoel van schipbreukelingen zijn, die de branding voorbij, gereed staan binnen te gaan, en teruggeslagen worden... weder de zee in. Intusschen, zoolang de handen nog rap genoeg zijn om het roer te vatten, de bemanning gewillig, en het schip vaardig aan den greep des meesters gehoorzaamt, is er nog kans, althans de plicht gebiedt, het opnieuw te wagen. Zoo ging het ook dien avond. Eenmaal het kwaad goed in de oogen gezien hebbende, begon men aan de middelen te denken om het kwaad meester te worden. Indien een eervolle vrede ons niet werd vergund, dan zouden wij zien of wij niet eervol konden blijven vechten. Ik heb geen enkele stem gehoord die van toegeven sprak. Wel viel het gesprek op punten van krijg, over de wegen naar het Engelsche kamp, de noodzakelijkheid om Utrecht te verlaten, den plicht om dat dorp in brand te steken, de vermeerdering van de versterkingen langs den Nek. Ja, wij waren weder geheel in oorlog. Rustig en zonder de minste gejaagdheid, werden de plannen besproken, ook zonder den drang van een geregelde vergadering; ieder gaf vaardig als hij het goed vond, zijn gevoelen. Hoe weinig koortsachtige of ziekelijke overdrijving er heerschte, herinnert mij nog de volgende bijzonderheid.

Een der sprekers, een zwaar en forsch gebouwd man, ik meen dat het Koos Uys was, sprak met een zekere uit den algemeenen toon vallende heftigheid over Natal; hij wilde het dieper intrekken, Maritzburg tot aan de Punt toe, en den

gehaten indringer uit het erf onzer vaderen jagen. Chr. Joubert wees hem terecht en zei, dat het niet goed was van den heiligen oorlog dien wij voerden, voor ons eigen land en ons eigen recht, een onrechtvaardigen voor buit of wraak te maken. Daar zou geen zegen op kunnen rusten.

Ééne zaak stond bij allen vast: op deze voorwaarden geen vrede, en zoo het oorlog moest blijven, dan met alle kracht zonder ommezien en zonder verschooning dien verder gevoerd. Daarom moest nu de Vrijstaat medegaan. Wij wisten dat het volk bereid stond en alleen uit eerbied voor den President Brand zich van openbare en besliste deelneming had onthouden. Het was onze plicht nu den laatsten hinderpaal uit den weg te slaan, die den stroom had gekeerd. Wij moesten rekenschap geven van onzen toestand, en openlijk en onbeschroomd alle zonen van één geslacht over geheel Zuid-Afrika oproepen, tot bescherming tegen den gemeenschappelijken vijand.

De volgende Zaterdag brak aan met een helderen zonneschijn; de nevel was opgetrokken, ook de dofheid uit onze zielen verbannen. Ernstig, maar niet angstig, wetende wat ons te doen stond, zagen wij de toekomst tegemoet.

Wij zonden alstoen eene officiëele uitnoodiging, om op te komen naar onze vergaderzaal — dezelfde groote tent van den „vecht-generaal" N. Smit, — aan twee achtbare mannen uit den Vrijstaat, vertegenwoordigers niet slechts van het kleine commando hunner landslieden in ons lager, maar door hun naam en persoon ook van hun volk en hun land. Het waren de heeren C. J. de Villiers Sr., oud-commandant van Harrysmith, en J. Rath, lid van den Volksraad. Als onzer één, nam elk hunner deel in de ernstige beraadslaging over den stand van zaken. Wij bleven, ook hun raad ondersteund, even ver als den avond te voren; het volle licht des daags deed nog duidelijker de onmogelijk-

heid uitkomen om door die enge poort te gaan, die de Engelsche grootmoedigheid voor ons als den eenigen uitweg aanwees. Terwijl de ernstige beraadslagingen voortduurden, nam ik den stand der zaken in de pen, en ontwierp de schets eener derde proklamatie, welke wij in geval van nood zouden uitvaardigen. Mijn denkbeeld droeg de algemeene goedkeuring weg.

Toen scheidden wij. De heer de Villiers ging terug naar den Vrijstaat. Met welk voornemen? Het kan nu geopenbaard worden. Wij kwamen met hem tot het volgend besluit: Als de vredesonderhandelingen den volgenden Maandag 21 Maart te voeren, mislukten, zouden wij hem op een aangegeven plaats daarvan onmiddellijk bericht zenden. Hij van zijn kant gaf ons met een vasten handdruk de verzekering, dat het dan niet lang zou duren of een sterk Vrijstaatsch commando, talrijk genoeg om een paar Engelsche regimenten den pas af te snijden, zou zich in Natal werpen, achter den rug van de Engelsche bezetting in New-Castle, en in het front van de te Durban landende troepen. Door de dagelijks aangroeiende versterking van onze eigen burgers waren wij, althans voor-eerst wel, bij machte den vijand te keeren en misschien, wat tot nog toe door ons vermeden was, eene aanvallende houding tegenover hem aan te nemen.

Overigens werd de geheele Zaterdag besteed om den kritieken stand van zaken onomwonden aan de burgers mede te deelen. Op vier, vijf plaatsen, in even zoovele groepen bij de verschillende onderafdeelingen van het lager, werd het laatste telegram van Lord Kimberley voorgelezen, en men behoefde al zeer weinig zeggingskracht om de volmaakte onmogelijkheid van zulke voorwaarden aan te wijzen. Om herhalingen te vermijden, treed ik niet in de bijzonderheden noch wat het telegram betreft, noch van onze bezwaren. Wanneer de lezer genaderd is aan de zoogenaamde

Derde Proklamatie, zal hij een en ander geleidelijk kunnen overzien, bovendien in de kleur en in den toon van onze stemming en gevoelens, niet nu na afkoeling en teleurstelling op zooveel jaren afstands, maar zooals ze ons toen bezielden en onze handelingen bestuurden.

Het was dienzelfden avond, of Zondagsmorgens vroeg, toen eindelijk het bericht kwam dat de President Brand na dertien dagen reizens van Bloemfontein, New-Castle gepasseerd en na een kort bezoek bij Sir Evelyn Wood, Zondagsachtermiddags in ons lager kon verwacht worden.

Groot en algemeen was de geestdrift toen Zondagsmiddags te 3 uren zijn wagen uit den hollen weg over den Nek opreed en in het gezicht kwam. Met eerbied wachtten de „oudsten des Volks" hem af, bij de voor hem bestemde plaats, onmiddellijk bij de groote tent onzer samenkomsten. Het was een groot en onvergetelijk oogenblik in de geschiedenis van Zuid-Afrika; hier in het lager der oproermakers tegen de Engelsche autoriteit, op verzoek der Engelsche regeering zelve, de vertegenwoordiger der eenige niet-Engelsche macht als bemiddelaar! De bemanning der eene „Hollandsche" Republiek, stuk gevaren door de oorlogscorvet van Hare Majesteit de Koningin, ter herstelling overgegeven aan den leider der andere „Hollandsche" Republiek.

Wij hebben dien dag urenlang samen gepraat. Soms was het een ongedwongen, vrij gesprek, waarin deel nam wie lust had. De President Brand, reeds sedert 1864 aan het verkeer met de Burgers gewend, is geduldig, vriendelijk, heeft meest een lachenden trek op zijn gelaat, en praat zelf gaarne, veel en onophoudelijk. Velen van onze oudere mannen kende hij persoonlijk, of hij kende althans hunne verwanten in den Vrijstaat levende. Hij herinnerde zichzelven en zijn hoorders dan gaarne vroegere gebeurtenissen;

wist met grooten takt altijd de deugden van gematigdheid en bescheidenheid in het licht te stellen en wekte tot geduld en toegeeflijkheid op. Hoe was het niet met den Vrijstaat gegaan, met de Basuto's en Philip Woodhouse, en later met de diamantmijnen? Was het niet duidelijk dat zachtmoedigheid en vredelievendheid de zege wegdroegen?

Het werd ons spoedig duidelijk dat onze geëerde gast volstrekt geen bode van nadere schikkingen was. Hij had slechts één uur bij Sir Evelyn Wood doorgebracht en kon ons niets zeggen van eenige onderhandelingen, door hem met den Britschen Generaal gevoerd. Ik kan mij na 15 jaren en meer niet alles herinneren van hetgeen in dien langen Zondag-achtermiddag al zoo besproken is. Uren achtereen, en altoos weder van voren af, uit hetzelfde gezichtspunt, met eentonige vasthoudendheid. De avond viel en wij konden elkander, ik zal niet zeggen, niet overtuigen, neen: niet vinden. Wij wilden beiden vrede, maar de President van den Vrijstaat was, om daartoe te komen, toegeeflijker dan wij. Hoe nauw ook verwant, daarin stonden wij toch niet gelijk; wij hadden eenmaal onze schepen achter ons verbrand, wij moesten overwinnen of sterven; hij was wel met de landingsboot aan de kust, maar kon zich nog buiten den strijd houden. Moest hij het niet? Ik heb er nooit den President van den Vrijstaat een grief van gemaakt, dat hij, het hoofd van een onafhankelijken Staat, alles heeft gedaan om zijn land tegen oorlog te bewaren. Dat was zijn recht, zijn plicht. Maar evenmin heb ik ooit kunnen toegeven, dat wij zonder waarborg zouden buigen voor de genade van een oppermachtigen vijand, die er schaamteloos voor uitkwam dat hij de helft van ons land wilde afsnijden.

Het werd laat en werd stiller in 't lager. De meesten gingen ter rust, of eindigden den Zondag met Gods-

dienstoefeningen, en zonden ons de tonen van hun gezang van alle zijden toe. Ook dit verstierf. De maan doopte ons, tenten en wagens, in groepen over de hoogvlakte verspreid, in een bijna gulden licht; de koele avondlucht verfrischte de zware atmosfeer in de tent, waar nu alleen de hoofdleiders bijeen waren en President Brand. Het zal 9 uur des avonds zijn geweest. Wij wanhoopten er aan onzen geëerden gast te overtuigen van de ernst van ons voornemen, om den strijd vol te houden. Het was een dier zeldzame oogenblikken, waarin het moet uitgesproken worden, dat toegeven niet baat, dat men zóó en niet anders *wil*, omdat men niet anders *kan*.

Toen las ik, op verzoek van den heer Kruger, de Derde Proklamatie voor. 1) De President zat links van mij, bij een dier hooge kisten waarop het licht was nedergezet; om en rondom ons de mannen die grootendeels allen in den strijd hun leven hadden gewaagd; wij allen, sedert drie maanden getoond hebbende dat wij onze woorden konden waar maken. Ik geloof niet, dat daar iemand was, die niet begreep dat wij over de toekomst niet alleen van ons zelven, maar van Zuid-Afrika beraadslaagden. Ik las met een zachte en diepe stem; ik wilde elk woord doen doordringen; was het niet als met ons hartebloed geschreven? Men kon een speld hooren vallen. Bij het eind beurde Brand het naar beneden gezonken hoofd op; de anders hem zoo eigen gejaagdheid was weg. Stil sprak hij meer voor zich zelf heen, dan tot ons het woord richtende: „Daar beware ons God voor."

Het lag in de hand van President Brand dien wensch te doen vervullen. Onze positie was duidelijk; wij konden niet uit elkander gaan en de wapens nederleggen dan onder deze voorwaarden: 1°. dat er, in plaats van beloften en verzeke-

1) Zie aanteekening no. 5.

ringen, bij wederzijdsche verbintenis grondslagen van vrede werden gelegd, en daarbij het richtsnoer en de werkkring bepaald voor de later bijeen te komen Koninklijke Commissie, waardoor deze dan gebonden zou zijn. In dit geval, omdat dan het voornaamste voor ons reeds was gewonnen, konden wij afzien van onzen eisch in die Commissie vertegenwoordigd te zijn; 2°. dat de Transvaal, welke Engeland teruggaf, dezelfde Transvaal zou zijn die men in 1877 geannexeerd had. Zoo niet, dan oorlog; maar oorlog zonder verschooning, oorlog tezamen, met allen in Natal en in den Vrijstaat en de Kaapkolonie die van denzelfden bloede waren; in één woord, de groote krijg tegen Engeland, waaruit een vrij Afrika oprijzen, of waarin de Hollandsche Afrikaan te gronde gaan zou.

Het stuk dat wij onze Derde Proklamatie noemden was daartoe de wapenkreet, en de President van den Vrijstaat wist, dat wanneer wij redelijk in onze eischen waren, en met gratie wisten toegeeflijk te zijn, 't afwijzen van onze eischen de laatste wijfeling in het hart zijner burgers zou wegnemen; dat zij dan allen naar de wapenen zouden vliegen. Ja hij wist meer; hij wist dat hij dan zelf aan hun hoofd zou staan.

Er viel niet langer te redekavelen. Wij moesten den volgenden dag pal staan. Angstig, maar met beleefde bescheidenheid, zagen wij naar onzen hooggeachten vriend; onze vurige wenschen, meer te lezen op ons gelaat dan in woorden gevormd, gingen uit naar zijne hulp in den diplomatischen strijd van Maandag daaraanvolgende.

Het was tijd om ter ruste te gaan. Immers tegen 8 uur des ochtends, in het huis van O'Neil, was onze bijeenkomst bepaald, en het was een goed uur te paard daarheen. Wij braken alzoo op, maar weinigen onzer konden den slaap vatten. Nog lang liepen wij buiten onze wagens op en neder.

President Brand was diep getroffen en bezwoer mij die Proklamatie, welke hij hoopte dat nooit noodig zou zijn, toch niet te publiceeren. Ik heb daaraan tot heden voldaan. Maar het ligt natuurlijk niet in mijne macht een staatsstuk, dat een schakel in de keten der gebeurtenissen is geweest, te vernietigen. Het wapen, destijds zeker een tweesnijdend zwaard, is nu gelukkig door de betere omstandigheden stomp en verroest.

Ik lag eindelijk ook ter neder, als goede krijgskameraden: de heer Jacob Maré en ik, in een wagen naast elkander, toen door zijn onrust gedreven, de heer Kruger mij weder uit den dommel riep en opnieuw zijn hart uitstortte. Zoo ooit dan heb ik dien nacht de zware verantwoordelijkheid gevoeld die op leiders van een volksbeweging als de onze rustte. Om ons heen lagen de duizenden burgers te slapen. Fouten van onze zijde konden die armen, wie weet binnen hoe weinig tijd, den dood in de armen voeren. En toch, hoe zwak, hoe machteloos waren wij?

Toen wij den volgenden morgen ons allen vereenigden bij de tent van den generaal Joubert, ontbrak President Brand. Hij was reeds een uur vroeger weggereden, kennelijk met het doel om, eer de onderhandelingen begonnen, den Engelschen bevelhebber te ontmoeten. Dit stemde ons goed. En inderdaad, ter plaatse van O'Neil aangekomen, en naar de veranda langs een smallen steenen trap opklimmende, zagen wij President Brand en Sir Evelyn Wood in druk gesprek. Wat er tusschen deze beide mannen toen verhandeld is, bleef ons natuurlijk een geheim.

Van den gewichtigsten dag der vredesonderhandelingen bestaan geen notulen. Die door de Engelsche autoriteiten gepubliceerd werden, hoewel uitvoeriger dan het kort verslag van onze zijde medegedeeld, zijn evenals de onze korte samentrekking van de hoofdpunten, later na afloop opgeschreven,

uit het geheugen. Voor het verzuim, hierin door ons begaan, kan niemand onzer aansprakelijk gesteld worden. Vaak, en dit soms voor een vol uur, liep het gesprek van den hak op den tak; iets werd opgenomen en niets afgehandeld. Was het dus moeilijk te notuleeren, herhaaldelijk werd dit aan den heer J. O. H. Sluiter, die als griffier dienst deed, onmogelijk gemaakt. Meer dan eens, namelijk bepaaldelijk geregeld, toen de discussies een gespannen houding aannamen, drong Sir Evelyn Wood er op aan, dat alle niet-leden der regeering van onze zijde het vertrek zouden verlaten, evenals zijne adjudanten. Voor ons, die dan tezamen bleven, was het dus ondoenlijk de discussie te volgen, soms te leiden of af te leiden, en tevens te notuleeren. Intusschen, voor den lezer is een geregelde en nauwkeurige opgaaf van al wat gesproken werd ook minder noodig, daar de slotsom van alles vaststaat, en werkelijk den inhoud uitmaakt van een vredesovereenkomst.

Stap voor stap kwamen wij nader, en langzaam maar zeker daagde uit de schemering het beeld der regeling op. Uiterlijk binnen zes maanden beloofde de Engelsche Commissaris ons het bestuur des lands terug te geven; inmiddels zouden de Britsche autoriteiten weer de teugels des bestuurs opnemen, maar wij — regeering der Republiek — bleven in leven en beloofden onze samenwerking voor verschillende zaken; ons werd vergund een kleine gewapende macht op de been te houden, tot bescherming van ons zelven en ter handhaving der orde. En terwijl aan de quasi herstelde Engelsche regeering, de zenuw des levens: het geld ontbrak werd er feitelijk vrijstelling van belasting toegestaan. Voortaan zou een Britsch resident in Pretoria zetelen, zoo tot bescherming der Britsche belangen, als om het orgaan te zijn van gemeenschap tusschen de republiek en den Suzerein. Volmaakte zelfstandigheid in het binnenlandsch

bestuur werd verzekerd; der Koninklijke Commissie bleef het overgelaten die maatregelen te nemen welke noodig zouden geacht worden, om de belangen der inboorlingen te bevorderen. Met beminnelijke openhartigheid bekende generaal Wood, dat zijne landgenooten het een of ander geruststellends, over de belangen der inboorlingen, in onze overeenkomst moesten lezen. Dat was nu eenmaal hun zwak. Maar hij voor zich twijfelde geen oogenblik, of ons bestuur zou ook te dien aanzien volmaakt onafhankelijk zijn. Hij bezigde nog het sterk sprekende voorbeeld: „ Indien gij goedvindt eene hutbelasting van £ 1 vast te stellen, zal de Suzerein niet het recht hebben om te bepalen dat het slechts £ 0.10 zal wezen."

Werd de terugtrekking der garnizoenen, door ons zoo instantelijk geëischt, niet verleend, aan den anderen kant werd het land gesloten voor de Engelsche troepen, nu in Natal. Zij zouden de positie op den Nek niet mogen innemen, geen enkele versterking zenden en geen ammunitie invoeren. Dit werd ook anders en wel aldus uitgedrukt, dat Wood beloofde, in geen enkel opzicht eenig militair voordeel te zullen trekken uit de ontbinding van ons leger. En met nadruk werd uit het telegram van 17 Maart, dat ons zooveel onrust had gebaard, het slotwoord opgenomen: „ dat het de taak der alsnog in het land blijvende garnizoenen zal zijn om te voorkomen, dat iemand gebruik maakte van de situatie ten nadeele der Boeren ". En de groote landkwestie, de afscheiding beoosten den 30sten lengtegraad, werd zeer stil ter zijde gezet, hoewel met zooveel welvoeglijkheid, dat er geen kreet van ongenoegen werd gehoord, voordat het te laat was, nl. voor hen die de herstelde republiek wilden verlammen. Wij vereenigden ons om aan de Koninklijke Commissie over te laten: niet eene nieuwe grenslijn, maar de overweging der vraag of, met het oog op de politiek in het telegram van 17 Maart door de Engelsche regeering aangegeven, eene afscheiding

van grond aan den oostkant noodig was, altijd met dien verstande dat zij geen duim gronds meer zouden aanraden dan voor de uitvoering dier politiek noodzakelijk zou blijken.

Het was dien dag buitenmate levendig en gezellig in het kleine huis van O'Neil, dat in het brandpunt stond der schokkende gebeurtenissen van den onvergetelijken Amajuba-dag. Wij konden met onze oogen de lijn volgen, die Colley's troepen den merkwaardigen nacht van 26—27 Febr. genomen hadden. Aan onze linkerhand, in zuidoostelijke richting, was hun uitgangspunt; die vier, vijf roode strepen, welke recht voor ons glooiend naar beneden en in de zon straalden, waren de wegen naar de diepe spruit, juist beneden ons door hen overgetrokken. Vandaar zijn ze toen afgebogen naar hunnen linkerkant af om, rechts van waar wij staan, de breede voetpunten van den berg te beklimmen, die de westelijke lijn vormt, waaruit, of waarop of waarboven stout en eenzaam de kegel zich verheft, welke het tooneel van zooveel moed, van zooveel doodsverachting en verschrikking geweest is, als sinds de Thermopylae de historie nauw heugt. Wat een zwarte massa die „Duiventil" (vertaling van het Zulu-woord Amajuba), wat diepe gaten, wat loodrechte wanden, verraderlijk naar beneden schietende uit dien groenen rand van struiken. Moedige onderneming, in den nacht dien berg te beklimmen. Arme kerels, die den volgenden middag bij die halsbrekende muren naar beneden moesten. Vier zware uren naar boven, vier minuten naar beneden. Van onze zijde was ook te onderscheiden die andere spits, welke uit de Z. W. zijde des grooten kegels uitschiet, en de kloof vormt, waardoor de onverhoedsche aanval der Boeren werd vergemakkelijkt. De aanschouwelijkheid werd vergroot door de levendige verhalen der Engelsche nieuwsblad-correspondenten, die vroeger meer op een afstand gehouden, dezen dag met verschillende

officieren onze bijeenkomst door hunne tegenwoordigheid vereerden. Twee dier heeren, Cameron en Carter, hadden den nachtelijken tocht medegemaakt, waren daags daaraan gevangen genomen, maar hoffelijk vrijgelaten; zij vooral vertelden ons, met aanwijzing der plekken de hoofdmomenten van den dag. Het werk der diplomatiek werd zoo af en aan afgebroken, hetzij dat generaal Wood, in privaat gesprek met Kruger en Joubert deze mannen tot toestemming van een en ander zocht te bewegen en ons anderen dan beleefdelijk naar buiten zond, hetzij wij een groep vormden die door den photograaf werd opgenomen, hetzij wij een lunch gebruikten. Tweemaal nam de photograaf onze figuren, maar wat er van zijn werk geworden is weet ik niet. Herhaaldelijk hebben wij om de bestelde afdrukken geschreven, maar ze nooit kunnen krijgen. Het schijnt wel, dat de militaire lichtgeraaktheid het denkbeeld onaangenaam vond van tezamen met rebellen in een raam geplaatst te zijn, en alzoo middelen heeft weten te vinden om de publikatie der platen te beletten. Met genoegen maakte ik kennis met een teekenaar der Illustrated London News, de heer Melton Prior, die vlijtig verschillende koppen in zijn schetsboek opnam. Hij was, gelijk natuurlijk zijne collega's-correspondenten ook, een zeer bereisd man, doch meer kunstenaar dan dezen gebleven. 1)

---

1) Den lof, hem hier gegeven, herhaal ik nu niet. De heer Melton Prior was in Pretoria gedurende de eerste dagen van het jaar 1896. Met hem waren vele correspondenten van groote Engelsche bladen, een duidelijk bewijs dat men in Londen alles wist van den aanstaanden aanval op de Transvaal. Maar wat Melton Prior onderscheidt, is de onvergelijkelijke lafhartigheid, die hem eene teekening voor de «Illustrated London News» heeft doen ontwerpen, waarin hij een punt bepaalt: «hier was de witte vlag geheschen (nl. door Jameson en consorten) en toch bleven de Boeren doorschieten».

Alleen een gevoel van walging kan ons bezielen voor een man, die

De beide andere rapporters waren, zeker door de besmetting van den omgang, geconcentreerde militair-diplomaten geworden; conversatie met hen was een hachelijk werk; het was alleen verbazend te zien dat zooveel jeugd met zooveel wijsheid gepaard ging. Men voelde het zoo diep dat eene vergissing, een woord te veel of te weinig, over den vrede van de wereld besliste.

Zoo nu en dan volgde generaal Wood zijn taktiek van den voorafgaanden Woensdag, en nam hij Joubert en Kruger ter zijde en zocht hen te verschalken. Bij eene dier gelegenheden liep hij er in. Met de meest mogelijke eenvoudigheid des harten, en in een soort van opgewondenheid, klaagde Joubert over de hardheid en onbillijkheid van de vervolgingen voor de belasting, zooals hij en anderen van Lanyon hadden moeten doorstaan. „Welzeker", zei Wood, „in de aanstaande tusschenregeering zullen wij zoo iets niet toelaten". Uitstekend... Dientengevolge schreven wij in de zoo aanstonds te vermelden vredesovereenkomst: „inmiddels zal er geen prosecutie voor belasting zijn." „Zie", zei Wood, „ik heb dit Joubert beloofd". Wij waren volmaakt tevreden, en indien men van de andere zijde zulks ook was, dan mag deze bepaling eene zeer gelukkige genoemd worden. Haar praktisch nut is zeer groot geweest.

Wij waren inmiddels aan het einde onzer onderhandelingen gekomen. Alle hoofdpunten waren afgehandeld en het eenige, wat ons te doen overbleef, was het opnemen van een en ander in een protocol, dat daarna door ons geteekend kon worden. Dit was echter aan Generaal Wood's doovenmans deur geklopt. De geachte Britsche legeraanvoerder

opzettelijk een onwaarheid aanschouwelijk voorstelt. Toen de witte vlag geheschen werd door Jameson, staakten de Boeren hun aanval, wat zij niet hadden behoeven te doen; zij hadden tot den laatsten struikroover kunnen doodschieten.

was zeker iet of wat hardhoorend, maar deze natuurlijke zwakheid stond onder een merkwaardigen invloed van zijn wil. Kant heeft een allerbelangrijkst werkje geschreven over de kracht van het gemoed in de beheersching van ziekelijke aandoeningen. Wood leverde het praktische bewijs, dat de menschelijke wil verre van alleen kwalen beheerschen, zooals Kant gemeend had, ook in staat is die kwalen te vergrooten of te verkleinen, al naar gelang van zijn eigen keus, juist zooals de groote wijze het gesteld had: „enkel en alleen door het vaste voornemen". Met het ernstigste gezicht en de inspanning van het denken op het gelaat, de hand aan het oor, luisterde hij en gaf een antwoord dat op mijlen afstands van de zaak bleef. Dan met oogen van tevredenheid stralende, omdat hij alles zoo goed verstaan had, keerde hij zich tot Joubert — die altijd aan zijne zijde moest zitten — en vroeg, hoe het nu stond met de kwestie van de opzending der levensmiddelen voor de ingesloten garnizoenen, en begon met President Brand het punt te behandelen, dat Vrijdags van te voren aan diens beslissing was overgelaten, of tot het garnizoen alleen de militairen of ook wel de burgerbevolking behoorden?

Alzoo weder opnieuw. „Welzeker, Dr. Jorissen, ik luister." En luisterde hij niet? Bedaard en kalm werd gevraagd, dat men eindelijk zou overgaan tot het optrekken van het protokol. Wat werd de Generaal verdrietig. Hij kon maar niet hooren, hij kon niet verstaan; of wel klanken alleen, maar geen meening. („I can't catch Dr. Jorissens meaning.") Dan was het zooveel gemakkelijker met de heeren Kruger en Joubert. „Ziet," zeide hij, „Joubert, heb ik U niet beloofd een papier te geven waarop ik de verklaring onderteeken dat noch ik, noch mijn opvolger den Nek met troepen zal overkomen; dit is in geval van overlijden altijd goed; ik verbind mijn opvolger ook. Leg het

Dr. Jorissen toch uit, dat gij volmaakt tevreden zijt. Of vertrouwt gij mij niet? is dit U niet genoeg?" Het was voor den heer Joubert volmaakt genoeg, en hij zeide daarom met luide stem tot Dr. Jorissen, dat het door dezen gevraagde onnoodig was.

President Brand fluisterde mij moed in, en ried tot volhouden aan. Inmiddels had Wood weder een afspraak over de verlenging van den wapenstilstand gemaakt in een apartje met zijn krijgsmakker Joubert. De andere heeren begrepen van de redewisseling weinig of niets, en waren volstrekt niet op de hoogte. Zoo was een vol uur voorbijgegaan, wij wonnen geen stap, integendeel verloren we voet voor voet. Schoone beloften te over, maar geen zekerheid.

Ik maakte daarom aan het noodeloos gesprek een einde; er was een radikaal middel om den generaal van zijn kwaal te genezen. Ik stond op en zeide aan de heeren Kruger en Joubert dat ik hen alleen moest spreken, en dat zij dienvolgens met mij naar buiten moesten komen; vervolgens aan generaal Wood, dat wij eene schorsing der bijeenkomst wenschten.

Onder de veranda gekomen legde ik den heeren uit wat de stand van zaken was, en gaf hun zeer duidelijk mijne meening te kennen, dat zij zelven, door mij zoo slecht te ondersteunen en liever naar Wood dan naar mij te luisteren, alles in de waagschaal stelden. Wanneer wij niet eene Akte van overeenkomst, een vredestraktaat of hoe het ding ook genoemd mocht worden, ontwierpen en gezamenlijk teekenden, hadden wij niets gewonnen. „Om dat papier", zei ik tot generaal Joubert, „vroeg ik al sedert een uur, toen gij mij zeidet dat het niet noodig was". Zij stonden verstomd, maar toen het gevaar goed doorzien was, verdween ook elke onzekerheid en weifeling. Terwijl wij met gesmoorde stem spraken (wij vertrouwden een paar der rondloopende

bedienden niet, die er als Afrikaners uitzagen en licht Hollandsch konden verstaan), werden een paar paarden opgezadeld en een ordonnans stapte naar buiten. Het was de boodschapper, naar het Engelsche kamp, van de verlenging van den wapenstilstand. Nu of nooit. „Wat beteekent die ordonnans?" vroeg Kruger aan majoor Fraser, die buiten kwam. „Wel, die man gaat de verlenging van den wapenstilstand berichten aan het leger". Donker stond het gelaat van Kruger: „stop that man", was alles wat hij zeide, en 't was ook de eerste en bijna eenige maal, dat ik hem Engelsch heb hooren spreken.

De ordonnans reed niet weg en nu begreep men binnen, dat er iets ernstigs aan de hand was. Teruggekomen binnenshuis zei Kruger, in zijn dagelijksche taal, tot den tolk zich richtende: „zeg voor hem, dat ik mij niet begrijpen kan hoe een eerlijk man eerst overeenkomt om iets te doen, en dan weigert zijn naam te zetten op papier onder die belofte."

De heer K. Rood, die als tolk dienst deed, aarzelde — en niet onnatuurlijk — om deze manhaftige boodschap over te brengen. „Neen, mijnheer Rood, letterlijk wat ik gezegd heb."

„General, Mr. Kruger says," enz.

De generaal was genezen. Hij verstond alles en goed. Een hooge kleur en het fonkelen zijner oogen deden een uitbarsting verwachten, maar hij bleef zichzelven meester en gedoogde, dat men kalm uiteenzette wat men verlangde. Toen mengde de president van den Vrijstaat zich ook in het gesprek, en betoogde kort maar met klem, dat al ons werk voor niets zou zijn, als wij de slotsom als het ware niet samentrokken in een van weerskanten onderteekend stuk. Met niet al te veel gratie gaf Wood eindelijk toe: Majoor Fraser moest dan maar zoo'n ding opstellen en Dr. Jorissen kon hem helpen, maar hij wilde geen andere onderteeke-

ningen hebben, dan van de heeren Kruger, Pretorius en Joubert.

Nu was er geen bezwaar meer in het verlengen van den wapenstilstand; een pak was van het hart en terwijl de militaire secretarissen hun brein spitsten, om een verdrag op te stellen, dat Engeland tot zoo weinig, en ons toe zooveel mogelijk zou verplichten, drukten wij elkander zwijgend de hand om de behaalde zegepraal. Toch liep de vaststelling van het in 9 artikelen verdeelde protokol nog niet zoo glad van stapel; het was vooral de redaktie van art. 6, waarin over de afscheiding van grondgebied gesproken werd, die aanleiding gaf tot veel wikken en wegen, en eindelijk in dien vorm werd vastgesteld, als boven reeds werd vermeld. Het stuk, in het Engelsch gesteld, werd wel bij de voorlezing door President Brand en mij vertolkt, maar in het Engelsch origineel geteekend. Toen, zooals later, ook bij de Koninklijke Commissie, had men niet de beleefdheid, dat respect voor de taal der tegenpartij te betoonen, hetwelk in 1884 de Engelsche minister van Koloniën Lord Derby getoond heeft te bezitten.

Zoo werd de vrede geteekend tusschen ons, vertegenwoordigers der oorlogvoerende partijen. De Koninklijke Commissie, die later zou opdagen, kon hier niet meer bij- of afdoen. Zoodra de ratificatie van de door Generaal Wood aangegane verbintenis, door het Engelsche gouvernement uit Londen per telegram aan te vragen, aankwam, was ons werk voorloopig ten einde, en de Republiek in 1877 lafhartig vermoord, vóór drie maanden door ons in zwakheid weder opgericht, in eere hersteld.

De gebeurtenissen der eerstvolgende dagen zijn van weinig beteekenis meer. Wel was het werk nog niet volmaakt. Immers, generaal Wood had, zoo hij zich al binnen zijn bevoegdheid had gehouden, toch nog de officiëele volmacht

niet om zijne regeering te verbinden. Hij moest die per telegraaf uit Londen ontvangen. Maar hij erkende openhartig, dat hij niet twijfelde of die zou komen. In afwachting daarvan besteedden wij den Dinsdag aan vergaderingen met het publiek, en brachten dit op de hoogte van het gebeurde. Vele sprekers lieten zich hooren, en het was hartverheffend te zien hoe vast en warm het vertrouwen des volks op hunne leiders bleef. Het kan niemand verwonderen dat het vreemde woord „Suzereiniteit" aanstoot gaf, maar de zaak zelve minder; de ingeboren Afrikaner slimheid doorzag spoedig genoeg, dat dit gevaarte minder van een berg dan van een molshoop had. De netelige grenskwestie bleef daarentegen bekommering wekken. Zeer eenparig kwam men tot het besluit, dat indien wij, de diplomaten, als het ware ons in onze verwachting teleurgesteld zagen, en de Koninklijke Commissie het waagde eenigen grond van beteekenis af te snijden, in dat geval de soldaten ons werk weder zouden opnemen. En wij allen stemden daar van harte mede in. President Brand, die met ons mede teruggekeerd was als onze gast, woonde met aandacht een enkele dier bijeenkomsten bij, en overtuigde zich met eigen oogen van hetgeen er in den geest des volks omging. Ver bewoog hij zich evenwel niet van het middenpunt; ook geloof ik niet, dat hij tijd heeft gevonden het kamp zijner eigene burgers op te zoeken.

Wij voldeden aanstonds aan onze afspraak van Zaterdag te voren, en van den gunstigen uitslag onzer samenkomst werd aan den heer Villiers bericht gezonden. Maar niemand der op den Nek staande Vrijstaters wilde ons verlaten, voordat de finale beslissing was gevallen. Het was aan president Brand voorbehouden de eerste bode te zijn van het heuglijk bericht op den Nek. Met ons des Woensdags uitgereden, weder naar het huis van O'Neil, nam hij opnieuw

deel aan de discussies van dien dag. Voor het doel van dit geschrift behoef ik zeer weinig te verhalen van de toen gevoerde onderhandelingen. Bij onze aankomst deelde men ons mede, dat de Engelsche regeering machtiging aan Sir Evelyn Wood gaf om de overeenkomst van Maandag te voren te ratificeeren. Dit was genoeg; de enkele onderwerpen die wij dien dag met elkander behandelden, waren alleen van tijdelijk belang, en hebben nu al hun gewicht verloren. Ik wil eene uitzondering maken voor een wensch van Lord Kimberley, dat er nog eene bepaling zou gesteld worden waarbij werd aangenomen, dat van weerszijden niet de minste vervolging, hinder of overlast zou worden aangedaan aan eenig persoon in den laatsten oorlog betrokken en om die reden. Met ingenomenheid werd van onze zijde aan dien wensch voldaan. Niemand onzer begeerde iets anders dan vrede te hebben, een vrede die ons vergunnen zou, aan de onzalige tweedracht der laatste jaren een einde te maken.

Er was alzoo niets meer te bepalen. Een laatste stuk werd opgetrokken ditmaal, behalve door de leden van het Driemanschap, van onze zijde, ook door de leden van den Uitvoerenden Raad geteekend.

Aan President Brand bracht de Engelsche regeering een afzonderlijk woord van dank; had generaal Wood 's Maandagsavonds niet naar Londen geseind: „Brands tegenwoordigheid is onwaardeerbaar geweest".

Wij gunden hem de eer en het genot de heraut van den vrede te zijn in ons eigen lager, en terwijl wij nog allerlei kleinigheden met generaal Wood afhandelden, of wachtten op de afschriften der in duplo genomen vredesvoorwaarden, zagen wij President Brand den weg naar den Nek oprijden, van nu af aan weder voor het verkeer geopend en niet langer versperd.

Er bestaat, of bestond, eene op breede schaal uitgevoerde

teekening van het bezoek van Sir Evelyn Wood en staf op den Nek daags daarna. De heer Melton Prior had het oogenblik gekozen, dat de Engelsche officieren, opgewacht door den commandant-generaal P. J. Joubert, omringd van de leden der regeering en zijn staf, met President Brand als het ware getuigen zijn van de in paradestijl aftrekkende paardenruiters; daarbij in een halven kring geschaard op zijde van de groote tent, waar straks het ontbijt zal worden genomen, door ons generaal Wood aan te bieden. Hier was dan nu het einde. Zeven, acht honderd man sterk had ik ze zien wegrijden van Heidelberg; bij de 4000 zagen we ze nu aftrekken. De greep van den teekenaar was een gelukkige. Fijn en scherp kwam de ronde veldhoed, de kogeltasch, het in de rechterhand opgeheven geweer, uit tegen de ranke gestalten van de met den witten helm gedekte engelsche officieren, de grauwe kleur der eenen tegen de roode tinten der anderen, terwijl de rustige gestalten, b.v. van Brand en Pretorius, zeer goed getroffen waren. De Engelsche generaal geeft den Boeren-generaal de hand, en uit duizenden keelen stijgt een „hoera" op; de geweren branden af en weg stuiven ze, in volmaakte orde, wuivende met de hand naar huis toe, in zegepraal; nageoogd niet zonder bewondering door den ridderlijken vijand, die het zich zelf bekennen moest dat hij een vijand zijner waardig had gezien. Een paar uren bleven wij nog tezamen, terwijl inmiddels het lager opbrak en den Nek verliet. Er was geen houden meer aan, de burgers verlangden naar huis, en zoover men noordwaarts zien kon, waren de wegen bedekt met de witte huiven der wagens.

Toen wij na afloop van het eenvoudig doch gezellig ontbijt onze tent verlieten, oogden wij den Engelschen generaal na, die met zijn staf het pad naar den Nek afreed. Toen hij uit het oog verdwenen was, namen wij het tooneel rondom

ons op. Waar was het lager, waar wij tien dagen van zooveel angst en zorg hadden doorleefd? Het bestond niet meer. Tenten, wagens, alles weg. Dankbaar stegen ook wij te paard en volgden langzaam onze vooruitgegane burgers. Een uur rijdens bracht ons Natal uit, en weder in ons eigen land ter plaatse van Meek.

Voor de laatste maal had de commandant-generaal nog eene bijeenkomst bepaald om, zooals het in den eenvoudigen stijl van het staatsleven hier genoemd wordt, het publiek te bedanken. Eerst als dat is geschied, kan het burgerleger zich voor ontbonden houden. Niet lange, maar enkele vurige toespraken werden gehouden; de leden van het Driemanschap dankten het Volk en spoorden hen aan om vol vertrouwen naar huis te gaan; de vrede was geteekend, veel verkregen, wel niet alles, maar het ontbrekende zou volgen. Een paar sprekers antwoordden, en brachten een vaak door aandoening afgebroken woord van erkentelijkheid aan den generaal Joubert. Een enkele ongelukkige — natuurlijk een man, die eerst dien dag was aangekomen, toen er niet meer gevochten behoefde te worden — schreeuwde een woord van afkeuring uit, maar werd spoedig onder de algemeene verontwaardiging tot zwijgen gebracht.

Des avonds te 6 ure waren er geen 100 man meer bijeen.

Het is mij altoos een raadsel geweest, welke motieven Engeland er toe gebracht hebben om, nadat nu eenmaal de vrede was geteekend, en verder uitdrukkelijk overeengekomen was, dat na zes maanden de regeering aan ons zou worden teruggegeven, nog den omslag te maken van het benoemen en uitzenden eener Koninklijke Commissie. De heeren, die haar samenstelden, moeten zich dikwerf uitermate verveeld hebben; in hoofdzaak toch waren alle belangrijke punten vastgesteld en moge men misschien in Londen aan-

vankelijk de bedoeling gehad hebben, haar tot eene Commissie van Enquête te maken, wier rapport door de Britsche regeering zou worden overwogen, om er al of niet naar te handelen, de pas was daartoe afgesneden; de oorlogvoerende partijen hadden elkander reeds de hand gereikt, en alles wat te doen nog overig bleef was de regeling van geldelijke en andere ondergeschikte zaken. En inderdaad, lang voor haar rapport Londen bereikte, waren wij weder regeerende in Pretoria.

Leden dier Commissie waren de Hooge Commissaris Sir Hercules Robinson en de Hoofdrechter van de Kaapkolonie: Sir Henry de Villiers. Hun ambtgenoot was de militaire bevelhebber, tevens Gouverneur van Natal, Sir Evelyn Wood. Deze bleef voortdurend in de minderheid en heeft dan ook een zelfstandig rapport opgesteld, waaruit zijn onverholen vijandschap tegenover ons bleek. Het heeft niet aan hem gelegen zoo niet opnieuw de oorlog uitbrak. Maar gelukkig voor ons, hielden de beide andere heeren de weegschaal in handen en lieten niet toe dat er een valsch gewicht werd ingeworpen.

Na drie maanden werkzaamheid, eerst in New-Castle, daarna in Pretoria, brachten de leden der Commissie eindelijk een Ontwerp-Traktaat tot stand, dat als de Pretoria-Conventie bekend is, en den 6^{den} Augustus 1881 door beide partijen werd geteekend.

Uit een zielkundig oogpunt is het merkwaardig, dat aan beide zijden een persoon wordt gevonden die later heeft ontkend, of doen ontkennen, die Conventie geteekend te hebben. Maar noch Sir Evelyn Wood, noch de heer P. J. Joubert kunnen de evidentie der feiten logenstraffen. De Conventie prijkt met hun beider handteekening evengoed, als met die der heeren Robinson, de Villiers, Kruger en Pretorius.

Natuurlijk hadden wij ernstige discussies voordat de Conventie kon worden vastgesteld. Sommige objecties werden meer plichtmatig gemaakt, dan in 't vertrouwen de Commissarissen tot een ander gevoelen te brengen. Vele dezer bedenkingen heeft later, bij de ratificatie der Conventie, de Volksraad herhaald met het bepaalde doel aan de Engelsche Regeering de overtuiging te geven dat wij, door overmacht gedwongen, om des lieven vredes wille, toegaven. Deze toegeeflijkheid onzerzijds heeft vrucht gedragen. Drie jaar later heeft de Britsche regeering, de rechtmatigheid onzer bezwaren beseffende, aan eene herziening der Conventie hare toestemming gegeven. Zoo is b.v. in de Conventie van 1884 de hatelijke Suzereiniteit vervallen. Enkele artikelen der Ontwerp-Conventie lieten we onaangeroerd; die werden dan stilzwijgend als aangenomen beschouwd. Zoo b.v. art. 1, waarin onder den aanhef: „the name of the State hereinafter to be called the Transvaal," de grenzen der Republiek worden opgegeven. De opstellers meenden daarmede een stillen wensch der Britsche regeering te verwezenlijken. Men hield in Londen niet erg van den naam „Zuid-Afrikaansche Republiek". Voor het moederland ligt in dien naam iets omineus. Wij hielden ons stil en maakten de Commissie niet opmerkzaam op de technische kracht van den term „hereinafter".

Toen een dag of twee na de teruggave van het land de proklamatie verscheen, die de instelling van het Hooggerechtshof aankondigde, werd daarin de naam van het Hof opgegeven als: „Het Hooggerechtshof der Zuid-Afrikaansche Republiek". De Engelsche Regeering meende hierin een breuk van de Conventie te zien, omdat wij overeengekomen waren aan het land in het vervolg den naam van Transvaal te geven, wij konden met oprechtheid verklaren, dat onze eenige overeenkomst was geweest in dit

document, nl. het ontwerp der Conventie, den naam Transvaal te bezigen, maar dat wij verre van beloofd te hebben aan de Republiek haren ouden naam te ontnemen, onzen spijt niet konden ontveinzen, over den schijn alsof men op een listige wijze ons in een hinderlaag had willen lokken.

Vier jaar na de Annexatie, op geringen afstand van de plaats waar in 1877 met bevende stem, sidderend voor zijn eigen veiligheid, de heer Melmoth Osborn verklaard had, dat de Transvaal gerekend zou worden Britsch grondgebied te zijn, stond te Pretoria een breed spreekgestoelte opgetimmerd, bestemd voor hooggeplaatste Engelsche ambtenaren: Sir Hercules Robinson, Gouverneur der Kaapkolonie, tevens Hooge Commissaris; den krijfshaftigen Opperbevelhebber van het Britsch leger in Zuid-Afrika, tevens Gouverneur van Natal, Sir Evelyn Wood, den Hoogedelachtb. Voorzitter van het Hooggerechtshof in de Kaapkolonie, Sir Henry de Villiers, en met hen een grooten staf van civiele en militaire ambtenaren.

Hel pronkten de drie kruisen in het Britsche wapenveld op het roode doek. Rustig stonden eenige der voornaamste leiders der Boeren, ter rechter en ter linker zijde. Na het bulderen van de kanonnen, ten aanschouwe en aanhooren van honderden kafferhoofden, uit Oost en West te zamen geroepen, deed de eerstgenoemde waardigheidsbekleeder der wereld kond, dat de daad van de annexatie in 1877 was vernietigd, en wekte hij in naam van Koningin Victoria alle ingezetenen van de Transvaal op tot gehoorzaamheid aan de herstelde regeering.

Het was een praalvertooning, zooals Engeland ze liefheeft, waarbij macht, luister en rijkdom worden ontwikkeld, waar de schitterende uniformen, de wapperende banieren, de schelle muziek, onder een helderen Zuidelijken hemel, gestoffeerd met

de bruine tinten der inboorlingen, het schouwtooneel eener Indische Durbar voor den geest roepen.

Maar den ontwerpers van deze voorstelling in Pretoria ontsnapte de ernstige les, die uit alles sprak. Hun was het te doen om eene machtsvertooning. In de diepe minachting van den Engelschman voor alle andere volken, bedoelde hij den indruk te geven, dat de herstelde Transvaalsche Republiek eene vrije genadegift was van de absolute Souvereine der aarde.

Voor ons kwam de ernst der historische rechtvaardigheid aan het licht, Engeland, dat in 1877 het volkenrecht schond, moest op de plaats zelve van het onrecht, bekentenis van zijn onrecht doen en geschonden eer herstellen.

III.

1881—1896.

Er liggen nu meer dan 15 jaren tusschen die herstelling van onze onafhankelijkheid en heden, een tijdvak van twee-, driemaal grooter van duur dan het voorafgaande. Toch zal ik over deze jaren kort kunnen zijn.

Deze 15 jaren behooren aan de historie der herstelde Republiek, en het zou belachelijke ijdelheid van mij zijn hier te herhalen, wat ik recht had te zeggen over de jaren van 1879—1881, dat mijne geschiedenis samenvalt met die der Republiek.

Als Staatsprokureur was ik de politieke raadsman der Regeering, ook in alle zaken van het rechtswezen, want de Staatsprokureur is tevens landsadvokaat, en treedt in alle civiele acties voor den Staat op.

Al zeer spoedig braken verdrietige onlusten aan de Westelijke grenzen uit; de Boeren drongen over de grenzen, gedeeltelijk uit zucht tot zelfbehoud, om zich te dekken tegen de aanvallen van Montsioa en Mankorane. Meer dan drie jaren lang was Bechuanaland het tooneel van allerlei strooptochten. Twee kleine republieken, Stella- en Gosenland, verrezen.

De Britsche Regeering mengde zich in die twisten.

Eene lange, dikwijls hoogst onaangename correspondentie tusschen de regeering en den Britschen resident gaf mij meermalen de gelegenheid om mijn vriend, den toenmaligen Staatssecretaris Eduard Bok, ter zijde te staan. Er werd geen brief door de regeering verzonden, die niet vooraf

aan mijne goedkeuring was onderworpen, zoo niet door mij was opgesteld.

Mijn voornaamste werk was evenwel mijn praktische bezigheid als Hoofd van het Openbaar Ministerie en als Landsadvokaat.

Toen in Juni of Juli 1882 de Hoofdrechter Kotzé voor zijn ambt bedankte en eene betrekking als rechter in de Kaapkolonie aannam, werd ik door de regeering tot wnd. Hoofdrechter benoemd. Op mijn advies benoemde de Staatspresident den rechter M. de Villiers van den Vrijstaat tot Hoofdrechter, die evenwel meende te moeten bedanken. Door deze weigering heeft hij het den heer Kotzé, die intusschen spijt had gekregen van zijn stap, mogelijk gemaakt, daarop terug te komen, en opnieuw als Hoofdrechter op te treden.

Twee redenen bewogen mij het volgend jaar naar Europa te gaan. Na de inspanning der laatste vier jaren haakte ik naar ontspanning en rust, en heimwee naar het oude Vaderland bewoog ook mijne vrouw. Daarbij kwam de hoop, dat deze tijdelijke afwezigheid aan vele kleine afgunstigheden den kop zou indrukken. Men is toch niet straffeloos aan het hoofd der zaken geweest. Achterdochtig vermoeden dat ik naar hooger streefde, paarde zich aan den nijd, die mij in zijn weg vond om de plaats in te nemen, door mij bekleed.

Maar de machtigste drijfvêer voor een reis naar Europa vond ik in de hachlijke toestanden der Zuid-Westelijke grenzen, in het later als Bechuanaland bekend grondgebied. Zooals ik reeds opmerkte, de correspondentie tusschen de Britsche regeering en ons nam gaandeweg eene ongunstige wending. Ik vreesde voor nieuwe twisten met Engeland, en verlangde naar Londen, te gaan om rechtstreeks met Lord Derby, den minister van Koloniën, de zaken te bespreken en zoo mogelijk eene wijziging der Conventie van 1881, en eene rectificatie der grensscheiding in het Westen te verkrijgen.

Ik stelde dit plan aan den heer Kruger voor en verklaarde mij bereid zonder officiëele zending te gaan, en geheel voor eigen rekening, mits men officieus van mijne komst kennis gaf. Zulk eene officieuse zending had het groote voordeel dat er geen sprake kon zijn van een échec. Gelukte het mij in Londen een open oor te vinden en bereidvaardigheid, om de onzerzijds gewenschte veranderingen toe te staan, dan kon men mij eene officiëele afvaardiging zenden met een of twee collega's.

Geviel het daarentegen anders, dan was er niets verloren, ik had natuurlijk de regeering tot niets gebonden, en wij waren bewaard gebleven voor een diplomatieke nederlaag.

De heer Kruger vereenigde zich met mijn gevoelen, en er werd in behoorlijken vorm door den Staatssecretaris der Republiek kennis gegeven van mijne reis, aan de Gouverneurs van Natal en de Kaapkolonie, en door dezen aan den Secretaris van Staat voor Koloniën in Londen.

Ik was in Londen zeer gelukkig. Geen wonder, Lord Derby was een hoogst koel, maar absoluut eerlijk staatsman, ver verheven boven alle kinderachtige zucht om een klein land te kwellen, rechtschapen genoeg om het goed recht van onze wenschen te doorzien. Hij erkende dat de rechtstoestand der republiek, uit een oogpunt van internationaal recht, een ongunstige en onverdiende was. Wij waren volkomen onafhankelijk geweest toen we met geweld geannexeerd werden; wij hadden ons met de wapenen in de hand ontrukt aan den dwang; Engeland was grootmoedig geweest, en had ons bijna alles teruggegeven, wat wij vóór 1877 hadden gehad, maar had ten onrechte zich nog een soort van Suzereiniteit voorbehouden. De Britsche minister gaf mij duidelijk te kennen dat hij niet stond op het laatste. Van mijn doen en laten gaf ik geregeld wekelijks verslag aan de regeering. Ziende, dat ik op weg was het ge-

wenschte doel te bereiken, vroeg onze Staatssecretaris mij in een vertrouwelijk schrijven, wie ik naast mij verlangde als medeafgevaardigde voor de herziening der Conventie.

In het begin van Juli 1883 was ik eindelijk in staat te seinen, dat de Britsche regeering bereid was afgevaardigden te ontvangen, om over de herziening van de Conventie van 1881 te onderhandelen.

Op denzelfden dag toen ik dit des morgens naar Pretoria kabelde, kwam in den loop van den achtermiddag het telegrafisch bericht dat Dr. Jorissen uit zijn post was ontslagen.

Gaarne zou ik hier de pen nederleggen, maar ik ben het aan mijzelven verplicht, al gebeurt zulks dan ook zonder hartstocht, uiteen te zetten wie de drijvers zijn geweest van deze onrechtvaardige, en voor mij diep beleedigende handeling, en waarom? Heeft niet nog in ditzelfde jaar Dr. H. Muller, toen hij in „Mannen van beteekenis" eene biografische schets van president Kruger leverde, gemeend te moeten meedeelen, dat ik ontslagen was, omdat ik het met den Volksraad niet vinden kon? Dwazer inval is nauwelijks denkbaar. De staatsprokureur heeft weinig met den Volksraad te doen. Slechts nu en dan wordt hij geroepen, om op eene rechtskwestie advies te geven. In 1882, het jaar aan mijn ontslag voorafgaande, was ik waarnemend Hoofdrechter, en heb dus geen enkele vergadering van den Volksraad bijgewoond. De laatste volksraadszitting, die ik als staatsprokureur bijwoonde, was die van November 1881, en de grootst mogelijke harmonie heerschte tusschen dit achtbaar lichaam en mijzelven. Ons voornaamste werk destijds was de behandeling van de Conventie en de ratificatie daarvan.

Het ontslag, mij gegeven, is uitgelokt door de zucht van eenige mannen te Pretoria, om eene reis naar Europa te doen en, als vertegenwoordigers der republiek, met de Britsche Regeering het werk van de herziening der Conventie

van 1881, door mij aanvankelijk met zulk eenen goeden uitslag begonnen, voort te zetten. Mijn persoon stond hun in den weg. Niets zou redelijker en beschaafder zijn geweest dan mijne plaats op fatsoenlijke wijze in te nemen, zonder mij eenigszins te ergeren. Ik was landsambtenaar met verlof. Een kalme kennisgeving van de zijde van den Staatssecretaris, dat ik terugverwacht werd op den aangegeven tijd, desnoods; loffelijkheid schaadt nooit, met dankzegging voor het door mij verrichte... en ik zou wel gedwongen zijn geweest terug te keeren, en de taak van de voltooiing der onderhandelingen aan anderen, aan mijne waarde afgunstigen, over te laten.

Voor het oog der wereld hadden wij vrienden kunnen blijven. Waarom niet? In het politiek gedrang wordt men voortdurend op zijde geschoven, of schuift op zijde. Ik zou mij dit hebben moeten laten welgevallen; tout aurait été pour le mieux dans la meilleure des Républiques.

Men heeft goed gevonden een anderen weg in te slaan, en de voorkeur gegeven aan eene reeks laf hartige en zelfs misdadige handelingen. Ik ben overtuigd, dat de toeleg is geweest, mij zedelijk te vermoorden. In de zitting van den Volksraad van dat jaar werd eene Commissie voor financiëele zaken benoemd. Deze bracht een uitvoerig rapport uit, grootendeels gewijd aan de onderhandelingen van de regeering met de Nederlandsche Handelmaatschappij over het oprichten van eene Nationale bank. Die onderhandelingen waren op niets uitgeloopen, en de mislukking van dat plan werd door de rapporteurs aan mijn invloed toegeschreven, en daarbij werd geïnsinueerd, dat ik geleid was geworden door het streven, om eene andere Bank-concessie, uitgegaan van een zekeren Loibl te bevorderen, waarbij ik verondersteld werd financiëel belang te hebben. Het is treurig te moeten zeggen, dat van dit kwaadaardig rapport

hooggeplaatste personen, zelfs rechters de opstellers waren. Het is een ongehoord feit in de geschiedenis onzer republikeinsche instellingen, dat leden van het Hooggerechtshof zich verlagen, om rapporteurs van een Volksraad te worden, feiten en personen beoordeelende, waarover en over wie zij ambtshalve geroepen kunnen worden, vonnis uit te spreken.

Zoodra dat rapport in mijne handen kwam, heb ik er onmiddellijk in het openbaar op geantwoord, in eene brochure getiteld: „Mijn Advies." 1)

Tegelijkertijd met dit rapport verscheen in de „Patriot", waarvan de heer S. J. du Toit mede-eigenaar en hoofdredacteur was, (deze heer du Toit was ook lid van de Volksraadscommissie in zake de financiën) eene reeks van walglijke beschuldigingen tegen mij. Zij werden in eene afzonderlijke brochure gedrukt, uit de Paarl naar de Transvaal gezonden, en bij honderden over het geheele land verspreid, met het bepaalde doel de publieke opinie tegen mij te vergiftigen. Als een staaltje van de laaghartigheid, misschien moet ik zeggen van de domheid des schrijvers, haal ik de beschuldiging aan, dat Dr. Jorissen een som van ongeveer £ 600 in den oorlogstijd onder zijne bewaring zou hebben verduisterd. Hoe kwam men aan dat cijfer? Uit de rekeningen door mijzelf ingediend, waarin een post van dat bedrag voorkomt, als de sluitpost. Of ze dit niet begrepen hebben laat ik aan zijn plaats, maar niet hun onvergeeflijke toeleg, om mij verdacht te maken. Het voordeelig saldo van £ 600 (om dit in het voorbijgaan te vermelden) was bij mijn vertrek in Maart 1881 uit Heidelberg in handen gesteld van den heer E. Bok, en door dezen onmiddellijk gestort in den Heidelbergschen tak van de Standard Bank. Deze

1) Utrecht 1883 bij J. C. Beyers.

som moet een der eerste posten geweest zijn in de nieuwe boeken van den Thesaurier-generaal, na Augustus 1881. Deze ambtenaar had de heeren kunnen opmerkzaam maken op hun onedel en dom beweren.

Niets werd gespaard. Geen middel ongebruikt gelaten, om mijn goeden naam te bezoedelen. Zelfs Nederlanders, uitgezonden, om relaties tusschen Nederland en Transvaal aan te knoopen, werden door de samenzweerders in den arm genomen en met hen, zeer verontwaardigd over het slecht gedrag van Dr. Jorissen, lieten zij zich gebruiken, om allerlei booze en onteerende geruchten over dezen naar Nederland te zenden. Het is hun tot mijne grievenden spijt gelukt, wat mijn persoon betreft, de publieke opinie in Nederland op een dwaalspoor te brengen.

Mij dwaas! Ik meende in Nederland fier het hoofd te kunnen opheffen, als een, die in Transvaal de eer en den naam van Nederlander hoog had opgehouden; men wist daar beter en anders.

Toen nu de tijd der vervulling gekomen was, sloegen de samenzweerders den laatsten slag. In geheime zittingen van den Volksraad was mijn persoon herhaaldelijk behandeld, meer nog in de „kajuitsraden". Met dit oude zeemanswoord, dagteekenende nog uit den tijd der eerste vrijgelaten burgers in de Kaapstad (uit Riebeeks tijd), waarschijnlijk meerendeels ontslagen matrozen, worden de geheime, dikwijls nachtelijke confabulaties, bedoeld, waarin zoo menig Volksraadsbesluit is geconcipieerd.

Het terrein was voorbereid en het zaad rijp. Bij de behandeling der Begrooting over het dienstjaar 1884 kwam ook het salaris van den Staatsprokureur voor. Een voorstel werd gedaan dat van £ 650 op £ 1000 te brengen. Onschuldiger kon het niet.... Maar een der edele landsvaders gevoelde zich bezwaard zulk een hoog cijfer toe te staan, als

misschien de dignitaris niet de noodige bevoegdheid bezat. Edel gewetensbezwaar.... Zoo dacht er de heer S. J. du Toit, Superintendant van Onderwijs en kandidaat voor eene reis naar Europa, ook over en aanstonds formuleerde hij op een groen stukje papier het beruchte Volksraadsbesluit, waarbij in éénen adem werd bepaald het nieuwe salaris van den Staatsprokureur, en tevens dat de tegenwoordige plaatsbekleeder de bekwaamheid en de bevoegdheid voor die betrekking missende, met 1 Augustus a. s. moest aftreden. 1)

Het voorstel door du Toit geschreven, ging met een kleine meerderheid in den Volksraad door.

Dit verachtelijk Volksraadsbesluit, verachtelijk omdat een ambtenaar zonder onderzoek werd ontslagen op gronden, die leugenachtig waren, want de man was advokaat, en behoorlijk als zoodanig door twee hooggerechtshoven toegelaten, vond helaas eene plaats in de officiëele uitgave der Locale wetten.

Ik had intusschen een groote voldoening. De brieven mijner vrienden, de eenstemmige opinie der pers, van welke nationaliteit, ook, brachten mij de betuigingen eener algemeene sympathie. Na zooveel jaren zie ik op het toen gebeurde met zekere kalmte neder. De man, wien een misleide Volksraad de bevoegdheid voor Staatsprokureur ontzeide, werd in 1890, zonder dat er iets in zijne wetenschappelijke positie was veranderd, tot lid van het Hooggerechtshof benoemd, na gehoord advies van den Hoofdrechter, die den Uitvoerenden Raad de verzekering gaf, dat Dr. Jorissen daartoe de wettelijke bevoegdheden bezat.

Vele dezer samenzweerders zijn van het tooneel verdwenen.

---

1) Deze bijzonderheid vindt men in de brieven van Bok en mijn zoon S. G. Jorissen.

Een ander heeft, zijn onrecht inziende, mij om vergiffenis gevraagd, en die verkregen.

Wij kwamen van onze reis in Europa, in Februari 1883 aangevangen, een jaar later in Pretoria terug. Ik had opgehouden in eenige betrekking tot de regeering te staan. De vroegere vertrouwelijke omgang met den heer Kruger was onherroepelijk voorbij. Het lag en ligt ook nu nog niet in zijn karakter, openhartig een onrecht te erkennen of openlijk te herstellen. Wie der ouden heeft niet gezegd, dat men haat, wien men heeft benadeeld?...

Intusschen, waar goed advies noodig was, heeft men die dikwijls bij mij gezocht en verkregen. Zóó toen na den terugkeer der afgevaardigden (Kruger, N. Smit en S. J. du Toit) uit Europa, door het waanzinnig beleid der regeering de pas gesloten Conventie van 1884 werd verbroken, en een oorlog met Engeland dreigde; toen, gelijk nu in dit jaar bij den inval van Jameson.

Wie deze bladzijden leest, houde wel in het oog, dat ik geen historie schrijf, maar slechts de mijlpalen aanwijs mijner loopbaan. Mijn oordeel over de onlusten in 1884, die zoo dreigend waren voor onze Republiek, vindt men in het tweede gedeelte mijner „Herinneringen en Waarschuwingen", onder den titel van „de Vredesonderhandelingen op Langenek", in 1884 door mij uitgegeven. Ik schreef dit boekje juist met het oog op die onlusten, in de historie bekend als de Bechuanaland-kwestie.

Na mijn terugkeer zocht en vond ik werk als consulteerend advokaat. Twee redenen beletten mij als praktiseerend advokaat op te treden. Het Hooggerechtshof was samengesteld uit personen, die alle drie openlijk tegen mij

waren opgetreden. En verder had mijn oudste zoon, Mr. S. G. Jorissen, met zijn vriend Mr. F. B. Tobias, een kantoor als prokureurs en advokaten opgezet, en het was daarom raadzaam, hen vooreerst niet door optreden mijnerzijds te storen.

Eene vacature in den Volksraad, voor den zetel van Pretoria, bewoog de ingezetenen van die stad mij kandidaat te stellen, en ik behaalde eene gemakkelijke overwinning op den regeerings-kandidaat, wijlen den heer Skinner. Twee jaren nam ik mijne verplichtingen als lid van den Volksraad waar, tot in Juli 1886. Ik reisde toen weder naar Europa.

Het was ons gelukt, de concessie aan de Heeren Van den Wall Bake en Cluysenaer verleend voor het bouwen van den spoorweg, die Pretoria te Lourenço Marques met de zee moest verbinden, voor de concessionarissen te bewaren. Sterke oppositie werd tegen dezen spoorweg gevoerd. Van de zijde der Kaapkolonie waren, ondershands natuurlijk, alle middelen in het werk gesteld, om in den Volksraad de concessie vervallen te doen verklaren, op grond dat de bepaalde tijd voor de uitvoering verstreken was.

De regeering hield zich goed, met name President Kruger en Dr. W. J. Leyds, de pas opgetreden Staatsprokureur.

Wij hadden in den Volksraad een zwaren kamp; maar de heeren Jan Celliers, Heystek en eenige anderen werkten met mij samen, om de pogingen der andere zijde te verlammen. In eene huiselijke vergadering bij den Staatspresident, dwongen wij de bestrijders kleur te bekennen, en het voor de eenvoudige maar oprechte leden van den Volksraad, wien de onafhankelijkheid der Republiek ter harte ging, duidelijk te maken dat de bestrijding van dien spoorweg voortkwam uit de zucht om Transvaal voor altoos aan handen en voeten gebonden, in handen te stellen van de Kaapkolonie.

Het is merkwaardig, hoe deze spoorweg in 1876, toen Burgers nog slechts de eerste zwakke schreden had

gezet op den weg, die ons naar een vrije van Engeland onafhankelijke zeehaven moest brengen, alle Kaapsche koopmansharten in Durban, East London, Port Elisabeth en Kaapstad, in een lichtelaaien gloed van verontwaardiging had gezet. Ze vlogen naar hun eenigen redder, Lord Carnarvon en overtuigden hem, dat de Boeren zulke onbarmhartige onderdrukkers der kaffers waren, dat de edele Lord wel niet anders kon, als den gewilligen Shepstone naar Pretoria te zenden, om een einde aan de Republiek en .... aan de gehate spoorwegplannen te maken. Het monopolie der Engelsche havens was daarmede gered.

In 1881, dadelijk na de teruggave des lands, was het mijn werk geweest, een Spoorweg-Commissie te doen benoemen, waarvan ik als Voorzitter optrad. Wij lieten de Elandsvallei opmeten, en traden in onderhandeling met de Portugeesche Regeering, om ons een bekwaam ingenieur uit te zenden, die den weg voor de ijzeren baan op Portugeesch terrein, en op onze kosten ook in de republiek, zou opmeten. Zoo kwam de heer Machado.

Steunende op dezen voorarbeid kon de Transvaalsche Deputatie, die na het sluiten der Conventie in 1884 naar het vaste land overstak, aan Nederlandsche personen als Maarschalk, Groll en van den Wall Bake de concessie voor den spoorweg verleenen.

Sinds dien waren twee jaren verstreken. Twee der concessionarissen en wel de twee vurigste, Maarschalk en Groll, overleden, des eersten plaats werd door den Ingenieur Cluysenaer en die van den tweeden door een zoon van den overledene ingenomen. De tijd bij de concessie voor het optreden der Maatschappij bepaald, was bijna verloopen. De concessionarissen drongen op verlenging van tijd aan, er op wijzende hoe moeilijk het was op behoorlijke termen eene leening te sluiten. De regeering ondersteunde dit verzoek.

Van dat moment maakte de vijand gebruik voor zijne oppositie.

De Volksraad liet zich niet misleiden, en verlengde den termijn voor de uitvoering der concessie.

Het kwam er nu op aan, de Nederlandsche heeren te overtuigen van de noodzakelijkheid, om hunne schouders onder het wiel te zetten. Om daartoe het mijne aan te wenden, ging ik naar Nederland. Ik kon terugkeeren met de groote voldoening, dat eene maatschappij gevormd en het noodige kapitaal voor den aanbouw van den spoorweg gevonden was. Evenwel, dat was niet mijn werk.

Na mijn terugkeer in Augustus 1887 zette ik mij als advokaat en prokureur in Pretoria neder. Aan mijn lidmaatschap van den Volksraad had dat lichaam in 1886 een einde gemaakt, door een besluit, waarbij, als maatregel van bezuiniging, de vertegenwoordiging der steden werd afgeschaft. Jammer voor het land, dat bij toegenomen rijkdom de Volksraad dat besluit niet heeft teruggeroepen.

Het Hooggerechtshof was toen samengesteld uit de HH. Kotzé, Esselen en Jorissen.

In 1888 werd ik door de regeering uitgenoodigd een rechterschap in Johannesburg te vervullen, noodzakelijk geworden door de snelle uitbreiding van deze, als Jona's boom, overnacht opgeschoten stad.

In 1889 verloor ik mijn oudsten zoon, Mr. S. G. Jorissen, Rechter in het Hooggerechtshof.

Het jaar daarop bood de regeering mij eene plaats in hetzelfde college aan. De laatste zes jaren heb ik daar een aangenamen en rustigen werkkring gevonden; tijdelijk gestoord, ik zal niet zeggen op aangename, doch zeker op interessante, wijze door den gewapenden inval van de Chartered Company in onzen staat.

Natuurlijk nam ik een levendig aandeel in de bekamping van dit jongste staaltje der Britsche aanmatiging.

Ik wensch geen historie te schrijven van dien inval; de werkelijke gegevens ontbreken daartoe, maar de lezer zal het misschien niet onaangenaam vinden enkele bijzonderheden te vernemen uit de eerste dagen van Januari des vorigen jaars.

Op Maandag den 30sten December 1895 maakte een klein aantal invloedrijke ingezetenen van Pretoria hunne opwachting bij den President en den Uitvoerenden Raad. Wij waren ongerust over de aanstaande volksvergadering van den 6den Januari 1896 te Johannesburg, door Charles Leonard in zijn manifest aangekondigd, en vreesden dat er dien avond een oproer zou uitbreken. Naar onze overtuiging moest de regeering bedacht zijn op ernstige hervormingen; want hoewel de toon door de leiders in Johannesburg aangeslagen, onwelvoeglijk en bijna misdadig was, niet al hunne grieven waren denkbeeldig, en met vele hunner wenschen vereenigden wij ons. De Staatspresident luisterde met aandacht, bleef op sommige punten van ons verschillen, maar liet toch in eene reeds opgestelde proklamatie een nieuwe zinsnede inlasschen, die het uitzicht op hervormingen opende.

Terwijl wij samen praatten, kwam de heer Piet Joubert haastig binnen en vertelde dat hij telegrafisch bericht van den landdrost van Zeerust had ontvangen, dat Britsche troepen te Malmani de grenzen waren overgetrokken. Wij staarden elkander ongeloovig aan, maar een tweede en derde telegram kwam bevestiging brengen, en wij moesten wel het ongelooflijke gelooven. Bliksemsnel verspreidde zich het gerucht over heel Zuid-Afrika. Onze regeering seinde onmiddellijk naar den waarnemenden Staatspresident van den Oranje-Vrijstaat, om zijne hulp in te roepen. Zij was daartoe gerechtigd volgens de Potchefstroom-Conventie. De waarnemende Vrijstaatsche President antwoordde, dat men zich in Pretoria noodeloos ongerust maakte; dat hij van goede

zijde de inlichting had ontvangen, dat de „Mounted Police" der Chartered Company in Bechuanaland bijeengebracht, langs een korten weg door de Transvaal naar Mashonaland terugging.

Dienzelfden Maandag komt een der hoogstgeplaatste personen van zijn buitenverblijf in Kaapstad, verneemt van den inval, doet ter behoorlijke plaatse onderzoek, en verkrijgt de geruststellende verzekering: de „Mounted Police" gaat langs een „short cut" over de Transvaal naar Mashonaland.

Een geacht ingezetene van Pretoria ontmoet op straat een in Bechuanaland en Mashonaland welbekend burger van de Transvaal en vraagt, wat hij van den inval denkt? Het antwoord is: onzin, die politie gaat langs een „short cut" naar Mashonaland terug.

Alles was, gelijk men ziet, berekend. Zelfs was men er op bedacht geweest de natuurlijke onrust, die men als gevolg van het eerste bericht van den inval voorzien kon, te sussen; vandaar op drie plaatsen, honderden mijlen van elkander verwijderd, hetzelfde geruststellend antwoord klaar; een antwoord voor het eerste gehoor niet onwaarschijnlijk, en in alle gevallen berekend en bedoeld, om Jameson tijd te geven voor de uitvoering van het helsche plan, en de tegenweer onzer burgers te verlammen.

Toen de waarheid nog dienzelfden dag aan het licht kwam, was er één kreet van verontwaardiging over geheel Zuid-Afrika. Ik vergis mij, daar was ééne uitzondering: in de bureaus der Chartered Company te Kaapstad vloeiden stroomen van champagne.

Het spreekt vanzelf dat wij dagen van groote spanning hadden, nog vergroot door allerlei en dikwijls zeer onzinnige geruchten, b.v.b. dat gewapende Johannesburgers op weg naar Pretoria waren.

Op Oudejaarsavond werd ik nog laat uit mijn bed gehaald

en naar het huis van den President gebracht, waar wij tot 3, 4 uur in den nacht bijeenwaren. Het bleef gelukkig bij den schrik. Donderdags was aan het gevaar van Jamesons inval een einde gemaakt. Met merkwaardig beleid, onvergelijkelijke vlugheid en koel beraad, hadden de Boeren den indringer omsingeld en gedwongen zich over te geven. Alles was spontaan geschied; vrijwillig verlieten de burgers hun woning, zonder dat hun vanwege den Commandant-generaal instructies waren gegeven.

„Wat met Jameson en zijn gezellen aan te vangen?" was de moeilijke vraag, die wij te beantwoorden hadden. Toen wij — ik bedoel daarmede den Staatspresident, de leden van den Uitvoerenden Raad, den wnd. Staatssecretaris, den Staatsprokureur, mijne ambtgenooten Kotzé en Ameshoff en mijzelf, (die de eerste helft van Januari geregeld als adviseurs de zittingen van den Uitvoerenden Raad bijwoonden) — toen wij eindelijk tot eene beslissing gekomen waren op deze vraag, werd het antwoord voorloopig geheim gehouden omdat men den schijn moest vermijden door toegeeflijkheid de onderwerping der Johannesburgsche oproermakers te willen koopen, en vooral ook, omdat het volk moest geraadpleegd worden. Wij moesten zeker zijn van algemeene instemming met een zeker zeer ongewonen maatregel, dien wij ons voorstelden te nemen.

Het zal Zaterdag geweest zijn toen wij deze zaak beslistten, ongeveer op het oogenblik dat Sir Hercules Robinson, de Hooge Commissaris der Kaapkolonie, Pretoria bereikte. Maandag daaraan volgende had een onderhoud plaats. Een jaar tevoren had hij onze spoorwegfeesten medegevierd; zijne houding was toen fier, zoo niet hooghartig; recht als een kaars bewoog hij zich, niettegenstaande zijne 70 jaren, met veêrkrachtige lenigheid. Nu trad hij onze raadzaal binnen, gebogen, leunende op een stok, dankbaar voor de sopha die

men voor den podagrist gereed hield. Ook moreel had hij iets van een gebroken man, niets meer van de fierheid eens Romeinschen Proconsuls, dien de Engelsche hooge ambtenaren zich zoo gaarne tot voorbeeld nemen.

Zijne taak was pijnlijk. Hij was niet door ons geroepen. Integendeel, wij hadden zijn aanbod twee dagen lang onbeantwoord gelaten, en toen eerst hem kennis gegeven dat wij het aannamen, om „verder bloedvergieten" te voorkomen. Behalve toch Jameson's bende, moest ook Johannesburg bedwongen worden. In hunnen lichtzinnigen overmoed en snorkende grootspraak hadden de heeren „reformers" ons door eene Commissie laten vertellen, dat zij 14000 geweren en 12 of 14 kanonnen hadden. Zij kwamen, zoo hadden ze gezegd, met de rifle in de ééne hand, boden de andere als vrienden aan, maar eischten: ja, wat niet al....

Toen nu Sir Hercules den President toesprak, en zijne afkeuring uitsprak over den inval, begon hij over de wenschelijkheid van hervormingen te spreken. De President hield hem dadelijk staande, en verklaarde, dat over niets anders kon gehandeld worden dan over maatregelen om verder bloedvergieten te voorkomen. Johannesburg moest de wapenen overgeven.

„Ja, op welke voorwaarden?"

„Onvoorwaardelijk"....

„Dan vrees ik dat ze die niet zullen overleveren."

„Dan ga ik ze halen."

Hiertoe bepaalde zich het onderhoud, dat een groot uur duurde en ook het eenige was. Sir Hercules poogde te vergeefs den President tot andere gedachten te brengen. Met onverstoorbaren ernst en bijna ijzige kalmte herhaalde Kruger zijne woorden en voegde er nog aan toe: „dat hij aan Johannesburg 24 uur tijd gaf, om aan zijn eisch te voldoen."

De macht, om aan onze woorden kracht bij te zetten, was daar. In ééne week tijds waren er een 12000 tal gewapende burgers opgekomen, tusschen Pretoria en Johannesburg gelegerd.

Dienzelfden dag had des middags te 4 uren een ander onderhoud plaats, dat naar mijn oordeel een der aangrijpendste momenten uit die dagen mag genoemd worden. Men had de in Pretoria aanwezige Commandanten naar den Uitvoerenden Raad genoodigd, om hun mede te deelen dat de regeering besloten had Jameson en zijn gezellen aan de Engelsche regeering uit te leveren ten einde door deze te worden terechtgesteld. Eenmaal van de instemming der Commandanten verzekerd, kon men aannemen, dat het volk bijval zou schenken aan het plan. Aan president Kruger verbleef het natuurlijk de zaak voor te stellen en te bepleiten. Wij waren tot dat besluit, zeide hij, gekomen, volstrekt niet uit een gevoel van menschlievendheid of grootmoedigheid, maar door zuiver politieke motieven geleid. Hier te lande terechtgesteld, zou het lot, althans der aanvoerders niet twijfelachtig zijn. Hetzij ze voor den krijgsraad kwamen, hetzij voor het Hooggerechtshof, over hen zou het doodvonnis worden uitgesproken, en hij, „ de President ", zou geen gratie kunnen geven. Wat kon ons het leven van die menschen schelen? We hadden te letten op de toekomst. Duizenden Engelschen leefden in ons land, en hoe rechtvaardig ook het vonnis mocht zijn, hoe welverdiend ook het doodvonnis, de zeven of negen ter dood gebrachten zouden als zoovele martelaren gegolden en de scheuring tusschen de Burgers en Engelschen bijna ongeneeslijk gemaakt hebben. Laat Engeland in die moeilijke positie geplaatst worden! En zelfs ingeval deze misdadigers in Engeland niet gestraft werden, dan nog zou het voordeel aan onzen kant zijn, wijl alsdan die trotsche natie de laatste aanspraak zou verliezen om als beschaafde natie op te treden. Het was de

beste troefkaart, die wij konden uitspelen. Heftig, hartstochtelijk was het bijna algemeen verzet van de Commandanten, ofschoon er slechts twee of drie spraken, maar van de voornaamste en meest invloedrijke. Vier uren lang heeft Kruger geworsteld. Het was inderdaad een moreele worsteling. Zes, zeven maal rees hij op en bezwoer in bewoordingen van steeds grooter pathos „zijne broeders, zijne vrienden", toch op het doorzicht van den Uitvoerenden Raad en diens adviseurs te vertrouwen.

Eindelijk, verklaarde hij, als ze dan niet anders wilden, wel, dan liet hij de zaak in hunne handen, maar dan stelde hij hen ook aansprakelijk voor de gevolgen.

Twee afgevaardigden van den Oranje-Vrijstaat, de heeren Klijnveld en Fischer hadden, gelijk wij allen, in ademlooze stilte toegeluisterd, en het schouwspel aangestaard, hoe een krachtig man kampte om onwilligen mede te sleepen. Zij vroegen verlof een woord te mogen zeggen, en beiden spraken in aangrijpende taal de Commandanten toe.

Van de rede des heeren Klijnveld herinner ik mij eenige zinsneden. „Broeders", zeide hij, „luistert toch naar de woorden van wijsheid van uwen president; hij heeft gelijk; 25 jaar geleden waren wij verplicht in Bloemfontein een Engelschman ter dood te brengen. Hij had het vonnis verdiend en het was op wettige wijze gegeven. En toch, tot nog toe, kan er haast nooit over gesproken worden of de hartstochten beginnen te koken en tweedracht tusschen den Afrikaner en den Engelschman breekt uit. Hoeveel te erger zal het hier zijn, wanneer gij Dr. Jameson en zijn gezellen terechtstelt; gij moet op hen de doodstraf toepassen, maar dit vonnis zal voor eeuwig de samenwerking tusschen de beide nationaliteiten onmogelijk maken."

Het getij kenterde. De heer Schalk Burger, zich tot zijne ambtgenooten wendende, sprak: „Broeders, ik ben het nog

niet eens met het voorstel der regeering, maar ik begrijp dat wij moeten buigen voor de grootere wijsheid van den Staatspresident. Ik beschouw het als onzen plicht, ons overtuigd te houden, dat hij grooter doorzicht en kennis heeft in politieke zaken dan wij. Daarom stel ik u voor, dat wij met algemeene stemmen het besluit nemen om de zaak van Dr. Jameson in handen van den President en den Uitvoerenden Raad te laten. Hun besluit zullen wij bij het volk verdedigen."

Zoo geschiedde.

Vier volle uren had de vergadering geduurd. Toen werd de Britsche agent, de heer Jacobus de Wet, geroepen en hem het besluit medegedeeld, met verzoek dat aan den Hoogen Commissaris over te brengen. De heer de Wet was kennelijk getroffen door zooveel edelmoedigheid van de zijde der diep beleedigde Transvaalsche regeering. En zeker heeft hij, toen hij den volgenden morgen naar Johannesburg vertrok, om de oproermakers tot vreedzame overgaaf van de wapenen te bewegen, van onze grootmoedigheid een heilzaam gebruik gemaakt om hun onwil te overwinnen.

Sir Hercules Robinson nam het voorstel met beide handen aan, en liet ons door den Imperialen secretaris, Sir Graham Bower, dank zeggen. Ik verdenk dezen van minder met het plan ingenomen te zijn geweest, want na een paar dagen werden allerlei kleine bezwaren geopperd, en als zoovele belemmeringen in den weg gegooid.

Sir Graham Bower was kennelijk van hetzelfde gevoelen, als door den heer Dicey in het September-nummer van de Fortnightly review van 1896 is uiteengezet. Deze bekende Engelsche schrijver neemt het den Hoogen Commissaris zeer kwalijk, dat hij het voorstel der Boeren heeft aangenomen. Hij doet ons de eer aan van meer listigheid dan edelmoedigheid in ons besluit waar te nemen, en kan er als echte

Jingo zijn spijt niet over verbergen, dat men de Boeren niet zelf de misdadigers heeft laten straffen. De gevolgen daarvan zouden zeer in hun nadeel geweest zijn.

Toch zegevierde het gezond verstand en de gouverneur van Natal kwam naar Pretoria om de overneming der gevangenen zelf te regelen.

Johannesburg boog het hoofd, leverde de wapenen uit, en den 10den Januari publiceerde de President eene proklamatie van verzoenenden aard.

Ik had haar opgesteld. 1)

De aanvallen der Britsche regeering, zich schijnbaar onkundig houdende van den rooverstocht van Rhodes en zijn gezellen, bleven aanhouden, en Mr. Chamberlain trachtte door insolente missives de regeering der republiek in het ongelijk te stellen, haar moreel aansprakelijk te maken voor de oproerige bewegingen in Johannesburg. Het lag niet op den weg der regeering in discussie te treden met een zeer heetgebakerden Engelschen minister van Koloniën. Toch moest hij op zijn plaats gezet worden. Het was mij een groot genot, ongevergd dezen dienst aan mijn land te bewijzen, en ik heb Mr. Chamberlain onze opinie over zijn optreden in zeer duidelijke bewoordingen te kennen gegeven. 2)

Het werd mij nu mogelijk nog eens eene reis naar Europa te aanvaarden, die voor mij vol aangename souvenirs is van schoone landstreken, rijke kunstschatten, en bovenal door

1) Zie Aanteekening no. 6.
2) Zie Aanteekening no. 7.

de ontmoeting voor het eerst, of opnieuw, van belangwekkende en invloedrijke personen.

In Londen was het een lust, de rondborstige verontwaardiging aan te hooren over den inval der Chartered Company in ons land. De 80-jarige Sir George Grey, Oud-Gouverneur der Kaapkolonie, Leonard Courtney, oud vriend van de Transvaal, de gewezen Minister John Morley, Professor Lecky en, last not least, de heer Labouchere van de „Truth" spraken in duidelijke woorden hun walging uit. Engeland is toch niet geheel en al bedorven.

En het vasteland van Europa?

Een stroom van sympathie met ons vloeit daar door alle landen; er is geen onderscheid. Natuurlijk speelt het politiek eigenbelang ook zijn rol. Engeland maakt daarvan gebruik, is heden Frankrijk in Tonkin gunstig, om morgen Duitschland weder eens een dienst te bewijzen; maar men bedriege zich in Engeland niet.

Het Europeesch gevoel van sympathie met ons wordt nog in warmte overtroffen door het gevoel van afschuw, dat men voor Engeland heeft. Er is eene algemeene welgevestigde overtuiging dat de Britsche natie bijna nooit, en dat zegt veel, een lager rol heeft gespeeld dan in 1896.

Terwijl ik deze regelen schrijf, is Cecil Rhodes op reis naar Engeland om terecht te staan voor eene Parlementaire Commissie. Geheel Zuid-Afrika heeft den blik op Engeland gericht. Wie staat terecht? Misschien Rhodes, maar in allen gevalle: Engeland. Het behoort niet tot de onmogelijkheden dat de loyale Afrikaner — ik heb het oog op den Afrikaner in de Britsche Koloniën — zich zal gaan schamen langer deel uit te maken van eene natie, die het recht van den zwakke met voeten treedt.

Wat ik mij nooit heb kunnen voorstellen nog in mijn leeftijd verwezenlijkt te zien, zou dan vrij spoedig tot stand

komen; de hoop, door mij in 1881 voor den Vrijstaatschen Volksraad uitgesproken, zou vervuld worden: De Vrijheid zal in Afrika rijzen, gelijk de zon uit morgenwolken, zooals de vrijheid rees in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika; dan zal het zijn van de Zambesie tot aan Simonsbaai: Afrika voor den Afrikaner! (laatste woorden van de „Petitie van Rechten").

AANTEEKENINGEN

EN

OPHELDERINGEN.

N°. 1*a* (Zie blz. 27).

UITTREKSEL uit de redevoering van Lord Carnarvon bij gelegenheid, dat de lezing van de Zuid-Afrika Confederatie Bill voor de tweede keer werd voorgebracht in de „House of Lords".

Wij hebben het, geloof ik, te danken aan den invloed van Sir Theophilus Shepstone, dat nog geene vijandelijkheden zijn uitgebarsten langs al de grenzen der Europeesche nederzettingen. Werkelijk hebben geruchten ons hier te lande bereikt, als zou hij zijn voornemen bekend hebben gemaakt, om de Transvaal met geweld van wapenen te annexeeren. Het komt mij voor, dat men de taal, welke men Sir Theophilus toeschrijft te hebben gesproken, uitermate heeft overdreven. Zijne woorden waren openhartig, maar tevens verzoenend en gematigd, en het plaatselijke Gouvernement heeft die dan ook in bepaalden vriendschappelijken geest opgenomen. Volkomen op de hoogte van den aard der kwestie tusschen inwoners en gezaghebbenden in de Transvaal, heeft hij niet geaarzeld, het ernstige gevaar dat in den toestand verscholen lag, aan te duiden, hen te zeggen, dat Harer Majesteits Regeering geen onverschillig toeschouwer kon blijven bij de handelingen en gebeurtenissen, welke aanleiding kunnen geven tot eene algemeene uitbarsting, doch al behandelde men hen ook met alle vriendschap en verdraagzaamheid, en wachtte men ook, op wat zij konden doen voor hun eigen behoud, hij voorzag, dat daaraan een einde zou komen waarna het onmogelijk zou zijn, eene afwachtende houding te bewaren.

Ook ik, er mede bekend, hoe een groot gedeelte van het volk uit de Transvaal verlangend is, onder de Britsche Regeering te komen, heb een voorgevoelen, dat de Transvaal niet anders dan een Britsche Staat kan worden. Het is mijn verlangen niet, dien Staat over te nemen, indien zulks vermeden kan worden. Wij hebben grondgebied genoeg en te over in Zuid-Afrika; evenmin behoef ik te zeggen, dat ik geen onwillige leden in deze Confederatie verlang.

Hansard, 23 April 1877. p. p. 1649.

N°. 1*b* (Zie blz. 27).

UITTREKSEL uit de preek van Bisschop Colenso, gehouden den 12den Maart 1879, en onmiddellijk daarna gepubliceerd door Davis & Sons, Pieter Maritzburg.

Hebben wij in het verledene dan „rechtvaardig gehandeld?" Welk kolonist twijfelt er nog aan, of de directe aanleiding tot dezen Zulu-oorlog, en daardoor tot den onlangs gebeurden grooten ramp, is de annexatie van de Transvaal geweest, waarvan de Boeren klagen, dat wij op slinksche manier toe gekomen zijn, „gelijk een dief in de nacht"; dat wij hen van hunne rechten beroofd en hun land in bezit genomen. Wij weten allen, dat toen de Staats-secretaris op den 23sten April 1877 van zijnen zetel in de „House of Lords" zeide: „Wat de veronderstelde bedreiging aangaande annexatie van de Transvaal betreft, heeft men de woorden van den Specialen Commissaris zeer overdreven," zij toen reeds geannexeerd was geworden op den 12den April, op orders welke door hemzelf maanden van te voren gegeven waren. Zonder twijfel was hij om den tuin geleid door den schijn van groote oneenigheid, van een algemeen verlangen onder het Transvaalsche volk tot annexatie, terwijl zooals wij weten, dat verlangen hoofdzakelijk geuit werd door Engelschen, waarvan de meesten eerst sinds kort in het land waren gekomen, en geenszins door de groote menigte der oud-Hollandsche bevolking. Hij was natuurlijk ook diep getroffen geweest door de verhalen, welke hem ter oore waren gekomen omtrent den toestand van het land, de zwakheid der Regeering, de ledige schatkist, het mis-

lukken der oorlogsplannen tegen de inboorlingen en de wreede geweldadigheden door sommige Boeren bij eenige dezer botsingen gepleegd. Doch deze geweldadigheden waren veroordeeld door hunne eigen landslieden. En de vriendendiensten, raadgevingen en hulp, welke eerst verondersteld en later werkelijk werden voorgegeven te zijn aangeboden, zouden veel hebben kunnen bijdragen om recht te maken wat krom en sterk, wat zwak was in de Staatsmachine, alsmede tot herstelling der andere gebreken, waarover werd geklaagd. En op die wijze zou tegelijker tijd de grond gelegd worden voor eene warme en voortdurende vriendschap tusschen de twee blanke naties, welke binnen kort zou zijn uitgeloopen — zoo niet in eene gewillge vereeniging, toch in alle gevalle — in eene gelukkige Confederatie onder den Britschen Vlag, eene gebeurtenis, welke een ieders verlangen moet zijn, zoodra de tijd daarvoor is aangebroken. Maar neen, we konden niet wachten de Confederatie werd direct verlangd, het was de afgod van het oogenblik. Wachten totdat zij door den gewonen loop van omstandigheden tot stand zou worden gebracht, door die trapsgewijze, hoewel zekere veranderingsprocessen, waarvan de natuur houdt, zou te lang geduurd hebben. En zoo geschiedde het, en wij zonden eenige van onze ambtenaren om met het werk te helpen, en vijf en twintig van onze bereden politie, werkelijk een klein troepje naar den schijn, maar toch voldoende gewapende macht ter bereiking van het doel, dat men op het oog had, met een troep soldaten binnen bereik op de noordelijke grenzen, en met de legers van Engeland achter zich, want wij wisten zeer goed, en de Boeren wisten het ook, dat, ware slechts een enkel schot in drift op dat troepje afgevuurd, dan zou geweldadige onderwerping en misschien verwoesting van hun land daarvan het zekere en spoedige gevolg zijn geweest.

p. p. 6—7.

N°. 2 (Zie blz. 46).

In Sir Bartle Frère's biographie vindt men eene merkwaardige bladzijde. 1) Hij of zijn levensbeschrijver weet te vertellen, dat bij het onderhoud op Kleinfontein over belangrijke zaken gesproken is. Mijn geheugen bewaart een zeer tegenovergestelde herinnering van het voorgevallene. Martineau verhaalt dat Sir Bartle Frère, na eenige minuten gesproken te hebben, aan zijn hoorders meedeelde dat hij aan Piet Joubert in Maritzburg een boodschap voor de Boeren had medegegeven. „Maar", zei M. W. Pretorius, „we hebben daarvan nooit iets gehoord".

„Wel, stuur om Joubert en roep hem", zei Frère.

Joubert was niet in de tent en kon in de eerste oogenblikken niet gevonden worden, zoodat er van alle kanten geroepen werd: „Piet Joubert, Piet Joubert!..."

Ten laatste, na veel gesukkel, kwam hij zeer onwillig en diep beschaamd in de tent.

„Heb ik u niet dat en dat verteld, Mr. Joubert?" zei Frère.

„Ja".

„Heb je niet begrepen, dat jij die boodschap moest overbrengen?"

„Ja".

„Wel, hoe ben je dan zoo brutaal geweest om die boodschap *niet* over te brengen?... Ga uit de tent weg, ik ben klaar met jou"....

Ik weet niet, hoe mij op beschaafde wijze uit te drukken.

---

1) The life and correspondence of Sir Bartle Frère, by Martineau, deel II, bladzijde 296.

Naar mijn overtuiging is elk woord hier gesproken: leugen. De Hooge Commissaris was geheel onder den indruk van de beleefde, maar koele ontvangst der Boeren. Deze waren de meesters en het is ondenkbaar dat een doorreizend man, al ware hij ook de Hooge Commissaris van Zuid-Afrika, zich zulk een machtsvertoon zou hebben aangematigd. Bovendien is het een feit, dat de Commandant-generaal P. J. Joubert in de tent was, gereed om elk woord van Sir Bartle Frère te kunnen beantwoorden.

De geheele vertelling behoort op ééne lijn met de bombastische verhalen van Rider Haggard bij de annexatie van 12 April 1877.

N°. 3 (Zie blz. 47).

MEMORIE.

AAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN VAN GROOT-BRITTANJE EN IERLAND, ENZ.

De ondergeteekenden, Uwer Majesteits nederige smeekelingen, leggen voor Uwe voeten hunne smeekbeden met al den ernst van mannen, die twee jaren lang voor hunne rechten gestreden hebben met wapenen van orde en lijdelijk verzet en die nog altoos door daarbij volharden.

Zij richten nu het oog op Uwe Majesteit, als de bron van recht, en vragen van U hun recht; zij smeeken het met een ootmoed, die bijna gelijk is aan dien, waarmede wij ons in het stof buigen voor den Almachtigen God.

Twee jaren geleden, op den 12den April 1877, werd onze vrije en onafhankelijke Zuid-Afrikaansche Republiek door Sir Theophilus Shepstone in naam van Uwe Majesteit geannexeerd. Dit vreeslijk feit, die vertrapping van een arme, zwakke, maar rustige bevolking, is zonder wedergade in de geschiedenis. Dit feit is in lijnrechte tegenspraak met de plechtige beloften uwer Majesteits regeering; in strijd met de heilige trouw aan traktaten verschuldigd, wederkeerig opgemaakt door de vertegenwoordigers van Uwe Majesteit en door de vertegenwoordigers van ons Volk in 1852, geschied aan de Zandrivier. Het was Uwer Majesteits regeering zelve, die als de vertegenwoordigster van Uwe Majesteit in Zuid-Afrika meer dan eens en uitdrukkelijk

voorschreef, letter en geest van het traktaat van 1852 te eerbiedigen.

Wij hadden daarop 25 jaren lang rust en vrede gehad en in volkomen vriendschap met Uwer Majesteits vertegenwoordigers in Zuid-Afrika, met de kolonisten, geleefd.

Toen bijvoorbeeld Uwer Majesteits kolonie Natal in kaffer-ongelegenheden was gebracht door den kaffer-rebel Langalibalele, heeft de Republiek haar hulp niet onthouden, zoodat dan ook in het Parlement dier kolonie de dank aan de Republiek is uitgesproken voor hare hulp en ondersteuning. En nog meer. Toen Sir Theophilus Shepstone in Pretoria vertoefde, hebben de Regeering en het volk der Zuid-Afrikaansche Republiek in plechtig besluit verklaard, dat het genegen was samen te werken met de regeering van uwe Majesteit in de andere kolonies, in alles wat tot de eendracht en het welzijn van Zuid-Afrika kon strekken.

Uwe Majesteit, wij waren zwak en twee jaren geleden zwakker, omdat wij juist een oorlog hadden gevoerd met een oproerig kafferhoofd, een oorlog die juist geëindigd was.

Op dat oogenblik heeft Sir Theophilus Shepstone de Republiek geannexeerd. Hij was uitgezonden door Uwe Regeering onder andere omstandigheden. Onware en verkeerde berichten naar Engeland overgezonden, hadden den Secretaris van Staat voor Koloniën een onjuiste voorstelling gegeven van den toestand hier.

In plaats van Uwer Majesteits Regeering trouw en naar waarheid te berichten wat hij hier vond, heeft Sir Theophilus Shepstone onware berichten naar Engeland overgezonden, en den schijn verwekt alsof de bevolking ten gunste eener annexatie was. De waarheid is het, dat listige bedriegers velen op adressen hebben laten teekenen, die zij niet begrepen. Het zijn menschen, die wij niet beter kunnen aan-

duiden, dan met de woorden van den Hoogen Commissaris: Vreemde fortuinzoekers, die geen belang stellen en geen belang hebben in het land, hebben de Republiek verraden.

Hoever Sir Theophilus Shepstone zijn macht te buiten is gegaan, blijkt uit de bewoordingen van zijne instructie waarin uitdrukkelijk staat, dat hij in overeenstemming had te handelen met den Wetgevenden Raad van het land.

Welnu, de Volksraad heeft plechtig te kennen gegeven, de onafhankelijkheid van het land niet te zullen opgeven, maar, zooals boven reeds is gezegd, tot alles bereid te zijn wat tot de eendracht en het welzijn van Uwer Majesteits kolonies in Zuid-Afrika kon leiden.

Hoe heeft nu Sir Theophilus Shepstone Uwer Majesteits Regeering tot de goedkeuring van de annexatie kunnen krijgen? Door de onware berichten, dat de groote meerderheid van het volk voor de annexatie was.

Het tegendeel is nu zoo duidelijk dat dit verder geen bewijs behoeft.

Hoe heeft Sir Theophilus Shepstone het land kunnen annexeeren zonder dat de burgers zich met de wapens in de hand hebben verzet?

Uwe Majesteit, het grieft ons diep dit te moeten zeggen, maar wij kunnen niet anders dan de waarheid spreken: hij heeft het gedaan met list, bedrog en bedreiging. Nadat hij het land was ingetrokken met de plechtige verklaring dat hij als vertegenwoordiger van Uwe Majesteit, als een vriend tot vrienden kwam, om grieven uit den weg te ruimen, en in die heilige hoedanigheid door ons met vriendschap was overladen, heeft hij kort daarna, in den Uitvoerenden Raad, land en volk bedreigd met die barbaren, met wie Uwer Majesteits dappere troepen nu in Zululand een bloedigen oorlog voeren.

Hij heeft op dezelfde plek en bij dezelfde gelegenheid ons

bedreigd met de gewapende macht van Uwer Majesteits troepen, door hem reeds op de grenzen verzameld, waaraan hij dan ook op den dag der annexatie order heeft gegeven binnen te trekken; en evenwel schreef hij aan Uwe Regeering, dat hij zich stiptelijk had onthouden van alles, wat naar bedreiging zweemt.

Daarop heeft onze Regeering besloten, niet naar het zwaard te grijpen, om die gruwelen van bloed te voorkomen, waarmede Sir Theophilus Shepstone haar had bedreigd.

Uwe Majesteit, wij hebben bitter spijt daarvan, want in plaats dat wij daardoor onze zaak versterkt hebben, schijnt het alsof men ons nu voor zóó zwak houdt, dat men zich alles met ons veroorloven mag.

Ons, die het zwaard niet hebben willen grijpen, juist om al de ellende van kafferoorlogen te voorkomen, ons verwijt men de oorzaak van die oorlogen te zijn.

Intusschen, sedert twee jaren is veel licht opgegaan, en ook over die zaak. Wij weten het, dat eerlang ook het laatste duistere punt zal opgehelderd worden, en Uwe Majesteit zal zien door wie of door wien de inlandsche stammen zoo zijn opgezet.

Maar neen, Uwe Majesteit, wij leven nog altijd in het vertrouwen dat wij door onze afwachtende houding in Uwer Majesteits oogen meer gewonnen dan verloren hebben, dat Uwe Majesteit ons dankbaar zal zijn wijl wij door ons lijdelijk verzet Hare Regeering bewaard hebben voor het storten van onschuldig bloed, bewaard voor den gruwel om, na vooraf de vrijheid van een volk vermoord te hebben, dat volk als opstandelingen te vuur en te zwaard te vervolgen.

Twee jaren lang hebben wij nu geprotesteerd. Dat protest is in 1877 door twee ambtenaren der Republiek naar Londen gebracht, maar de toenmalige Secretaris van Staat voor

Koloniën heeft de deputatie dadelijk te kennen gegeven, dat hij geen woord over de annexatie wilde hooren.

Toen deze deputatie terugkeerde en haar negatieven uitslag meedeelde, rees het volk als één man op en zond onmiddellijk eene tweede deputatie met eene memorie, door duizenden en duizenden geteekend, om den geest van het volk te doen zien. Ook naar deze deputatie werd niet geluisterd door den toenmaligen Secretaris van Staat voor Koloniën.

Bij de terugkomst dezer deputatie was het Volk diep gegriefd, en in plaats van onderwerping, besloot het te volharden.

Het meende dat de aanstaande komst Uwer Majesteits Hoogen Commissaris het middel zou zijn om hun recht te laten wedervaren. Hier was, sprak het, voor het eerst een hooggeplaatst ambtenaar, de eenige vertegenwoordiger Uwer Majesteit in Zuid-Afrika die nu met eigen oogen zich kon overtuigen, aan welke zijde het recht en de waarheid was.

Maar de] eerste samenkomst van den afgevaardigde van het volk, den heer P. J. Joubert, met den Hoogen Commissaris van Zuid-Afrika, dd. 4 Februari 1879 in Pieter Maritzburg, was vruchteloos.

De heer P. J. Joubert gaf door de couranten te kennen, dat hij verslag van zijne verrichtingen zou geven op een aangewezen plek, en zonder eenigen aandrang, zonder eenigen dwang, zijn duizenden mannen daar verschenen en wachtten daar sedert eene maand op Uwer Majesteits Hoogen Commissaris, maar Zijn Excellentie verklaarde dat hij geen macht bezat om de annexatie ongedaan te maken, doch gaf ons de belofte, onze wenschen naar waarheid aan Uwe Regeering voor te stellen. Hieraan is dan ook door Z.Exc. voldaan.

Wat Zijn Excellentie ons in naam van Uwe Majesteit aanbood, kan in één woord geteekend worden. Het zijn onschatbare vrijheden, maar zij maken de vrijheid niet uit en die

begeeren wij terug. Het zijn kostelijke vrijheden, zonder hetwelk ook een vrij volk nog ongelukkig is, maar het zijn juist de vrijheden, die wij tot den 12den April 1877 hebben gehad en die Sir Theophilus Shepstone ons heeft ontnomen. Geen volk, dat eerbied voor zichzelf heeft, kan zich het verlies zijner vrijheid laten afkoopen door een gedeeltelijke teruggave van hetgeen het eens heeft bezeten.

Op het verslag van dit onderhoud met Uwer Majesteits Hoogen Commissaris beroepen wij ons, om den ernst, den heiligen wil van het volk te doen gevoelen.

Wat kunnen wij anders?

Moeten wij naar het zwaard grijpen?

Uwe Majesteit, wij kunnen u niet verbergen wat op dit oogenblik in Pretoria, de oude hoofdstad onzer Republiek, geschiedt. Het is een open stad, vol met huisgezinnen, vrouwen en kinderen. Een handvol Uwer Majesteits troepen is daar aanwezig. Uwe vertegenwoordigers daar hebben bevolen of toegelaten, in de open straten schansen en borstweringen op te richten; private huizen zijn met schietgaten doorboord. Waarom? En tegen welken vijand? Tegen ons, het ware volk der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Is er een duidelijker bewijs noodig, dat de annexatie tegen den wil van het volk is, als na twee jaren de hoofdstad van het land beschermd moet worden op die wijze tegen het volk?

Het schijnt, dat men ons verleiden wil tot het aanrichten van een bloedbad en wij zijn er zeker van dat, evenzeer als dit ons onuitsprekelijk grieft, het Uwer Majesteits ongenoegen zal verwekken. Te meer wanneer Uwe Majesteit verneemt, dat onder de verdedigingsmiddelen ook dynamiet wordt aangewend. Wij willen niet beslissen of op dien maatregel niet toepasselijk is de afkeuring over het gebruik van ontplofbare kogels, waarvan de toenmalige Secretaris van Staat voor Koloniën in 1876 de Republiek, hoewel ten on-

rechte, verdacht. De edele Lord noemde zulks eene barbaarsche wijze van oorlogvoeren. Moet het dan tot een oorlog komen? Het kan Uw wil niet zijn, evenmin als het onze wensch is.

Uwe Majesteit kan niet willen regeeren over onwillige onderdanen.

Wij smeeken U, maak een einde aan dezen ondraaglijken toestand en gelast Uwen Hoogen Commissaris in Zuid-Afrika, ons onzen Staat terug te geven.

Onwillige onderdanen Uwer Majesteit, maar oprechte, trouwe buren willen wij zijn. Drie jaren geleden was het de Zuid-Afrikaansche Republiek, die hare bereidwilligheid te kennen gaf om eene conferentie bij te wonen, om over algemeene belangen van Zuid-Afrika te spreken, uitgenoodigd door Lord Carnarvon om over de confederatie te spreken. Twee jaren geleden heeft onze Volksraad besloten, als boven is gezegd, en in naam van het volk der Zuid-Afrikaansche Republiek herhalen wij die verzekering plechtig: in alles wat tot eendracht en welslagen van de verschillende Staten van Zuid-Afrika kan strekken, willen wij medewerken, nu en altoos.

Ten slotte, indien bij Uwe Majesteit eenige twijfel mocht bestaan of wij werkelijk de overgroote meerderheid vertegenwoordigen, zijn wij gelukkig Uwe Majesteit te verklaren dat niets ons aangenamer zal zijn, dan door de stemmen der burgers dit te laten beslissen.

Wij hebben de eer ons te noemen,
van Uwe Majesteit de onderdanige dienaren,

Namens het Volks-Comité:

(*get.*) M. W. Pretorius, } *Voorzitters.*
„ M. J. Viljoen, }
„ W. Eduard Bok, *Secretaris.*

Kleinfontein, 16 April 1879.

N°. 4*a* (Zie blz. 76).

Heidelberg, 10 Maart 1881.

AAN DEN WELEDELEN HEER P. A. CRONJÉ, WAARNEMEND COMMANDANT-GENERAAL, Potchefstroom.

Weled. Gestr. Heer,

Hiernevens een hoogst belangrijk stuk, dat ons tot dankbaarheid aan den Heer stemmen moet. Aangezien ik op het punt sta om te vertrekken naar de Drakensbergen, moet ik kort de hoofdpunten aanroeren.

1. In dit contract worden wij erkend als Boeren-Gouvernement; als vertegenwoordiger van het Boeren-Gouvernement teekent de generaal Joubert het stuk. Derhalve, wanneer men weigert ons als Boeren-Gouvernement te erkennen is het contract vervallen en kunnen wij later maatregelen nemen en desnoods de op te zenden provisies aanhouden.

2. Het is uw plicht aan den majoor Winsloe kennis te geven van de overeenkomst tusschen Wood en Joubert, maar de wapenstilstand begint bij U in Mooirivier niet, voordat de provisie aankomt en in uwe handen is overgegeven ter bezorging. Vóór dien tijd zijt gij vrij de krijgsoperaties voort te zetten.

3. De provisie is slechts voor acht dagen; derhalve moet gij nauwkeurig opgaaf ontvangen van den majoor hoeveel personen er in het kamp zijn, om daarnaar te berekenen hoeveel provisie gij kunt veroorloven. Ik zal laten nazien in Wolseley's Pocketbook for Soldiers, wat de gewone rant-

soenen per dag zijn en U onmiddellijk daarvan in kennis stellen.

4. Wanneer de provisie aankomt en overgeleverd is, dan vangt de wapenstilstand aan; maar zooals U uit generaal Joubert's zijn brief ziet, beteekent de wapenstilstand alleen stilstand van strijd en gelegenheid voor de troepen om te eten. Zij mogen niet uit hun kamp, niet uit hunne positie, en niemand mag bij hen komen.

5. Ik vestig uw aandacht zeer ernstig op den brief van generaal Joubert. Hij heeft gelijk. Nu komt het er voor ons op aan vol te houden, alle man op te commandeeren en als, wat God verhoede, de Engelschman geen behoorlijken vrede wil sluiten, dadelijk meer dan ooit klaar te staan en onze vrijheid te verdedigen tot den dood toe. Ik draag U op aan generaal Piet Joubert's orders te voldoen.

6. Het zal uwe aandacht niet ontgaan zijn dat niemand der mannen, die provisie brengen, in het kamp mag komen, noch er gemeenschap meê hebben; wees dus op uwe hoede tegen verraad!

7. Bied Winsloe aan, als er gewonden zijn in zijn kamp die uit te brengen en te doen vervoeren, zooals in de acte van overeenkomst staat.

8. Laat mij hier nog bijvoegen, ten einde de menschen tevreden te stellen, wanneer zij misschien bezwaar hebben tegen die voorziening van acht dagen provisie aan de kampen, dat wij verplicht waren dit toe te staan omdat het een algemeene regel is onder de beschaafde volken; wij konden dus niet anders. En naar wij vurig hopen is de vrede misschien gesloten vóórdat die acht dagen voorbij zijn.

9. Nog een verblijdend bericht. De Volksraad van den Oranje-Vrijstaat heeft met bijna algemeene stemmen een besluit genomen, waarbij hij onze rechten als vrij volk en

ons als Zusterstaat erkent en aan Engeland verzoekt een einde te maken aan zijn oorlog met ons. De President Brand zal 15 Maart ook op de Drakensbergen wezen, om zijn invloed voor vrede te gebruiken. Ik draag U op, bericht van deze geheele zaak en copyen der stukken naar Rustenburg te sturen, met copy van dezen brief aan U.

Ik heb de eer enz.

(get.) S. J. P. KRUGER.

In des generaals brief wordt gesproken van slachtvee; ik draag U op daaraan te voldoen.

N°. 4*b* (Zie blz. 76).

Bij Mount Prospect, 6 Maart 1881.

Termen en voorwaarden van een wapenstilstand tusschen de Britsche en Boerenlegers.

Tegenwoordig bij de vergadering:

Engelschen:	Boeren:
Sir Evelyn Wood.	Mr. P. J. Joubert.
Majoor Fraser R. E.	„ D. C. Uys.
Capt. Maude.	„ C. J. Joubert.
Mr. Thornburgh Cropper.	„ G. H. Fouché.
	„ A. J. Vorster (tolk).

Zij het duidelijk dat het doel van dezen voorgestelden wapenstilstand is: den heer Kruger tijd te geven om te overwegen en te beantwoorden de voorstellen van den overleden Sir G. Colley, en alle verdere voorstellen die tusschen de respectieve partijen mogen worden gedaan, met de bedoeling om tot vreedzame oplossing te geraken in de punten van geschil.

Ik, Evelyn Wood, in naam van H. M. Britsche Gouvernement, kom tot het besluit, en ik, Pieter Joubert, in naam van het Transvaalsche Boeren Gouvernement, kom tot het besluit om de vijandelijkheden te staken, van af 's middags den 6den Maart 1881, tot middernacht van Maandag den 14den Maart 1881.

Dit op de volgende voorwaarden:

Art. 1. Gedurende dien tijd belooft elke partij, geen

voorwaartsche beweging te maken buiten zijne tegenwoordige positie; noch door gewapende patrouilles, noch door spionnen; ieder behoudt de vrijheid zich te bewegen binnen zijn eigen grenzen.

Art. 2. Sir Evelyn Wood, of zijn opvolger, is vrij, om provisie en brandhout te zenden voor acht dagen, maar geen ammunitie, door de Boerenlijnen, voor al zijne garnizoens in Transvaal, als hij dit noodig oordeelt.

De Boeren-ambtenaren nemen op zich om dat door te zenden naar zulke garnizoens, en evenals de Britsche garnizoens alle vijandelijkheden te staken voor acht dagen, volgende op de aankomst van de provisie; alle personen die met die wagens gezonden worden, zullen met die wagens terugkomen, zonder evenwel binnen te gaan in die plaatsen waar zij naar toe gezonden zijn, en niet te blijven om de garnizoens te vermeerderen waar zij provisie naar toe brengen. Zulke personen, wagens en geleiders moeten als onzijdig worden beschouwd, totdat zij weder binnen de Britsche lijnen zijn.

Art. 3. Piet Joubert neemt op zich dadelijk kennis te geven van de voorwaarden van den wapenstilstand aan de respectieve garnizoens en aan de Boeren-Commandanten aldaar; hij zal zijn invloed gebruiken om deze Commandanten er toe over te halen, al de gewonden in de genoemde garnizoens te laten vertrekken binnen de Britsche grenslijnen in Natal.

EVELYN WOOD,
Majoor-generaal.
P. J. JOUBERT,
Commandant-generaal.

N°. 5 (Zie blz. 101).

DERDE PROKLAMATIE.

IN Naam van het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek, onder biddend opzien tot God, doen wij, S. J. P. Kruger, Vice-President, N. W. Pretorius en P. J. Joubert, door den Volksraad in zijne zitting van den 13den December 1880 aangesteld als het DRIEMANSCHAP, dat voorloopig het OPPERBESTUUR voert der Republiek, te weten als volgt:

1. Drie maanden zijn sedert de herstelling der Z. A. Republiek voorbijgegaan en nog altoos zijn wij genoodzaakt, onze rechten en vrijheden en de heiligheid van traktaten, met H. M. de Koningin van Engeland gesloten, met ons leven te verdedigen. Al onze weerbare mannen staan in het veld en overal hebben wij ons tegen de aanvallen der Britsche troepen te verdedigen. Het geheele land heeft in den korten tijd van 10 of 12 dagen onze Republiek hersteld, met uitzondering van die kampen bij of in vier dorpen, welke voortdurend het gewapend verzet tegen onze Regeering volhouden.

2. Aan de Natalsche grenzen staat een groote Britsche macht, die voortdurend uit Engeland versterking ontvangt en dreigt ons land binnen te trekken. Driemaal is het ons door Gods wonderbaren zegen gelukt, hunne aanvallen af te slaan en zegevierende den vijand terug te werpen: op 28 Januari bij Langenek, op 8 Februari bij Schuinshoogte en op 27 Februari bij Amajuba.

3. Hoe meer de Heer ons zegent, hoe meer wij den

vrede wenschen, maar een eerlijken vrede, die onze rechten erkent.

4. Van den aanvang van onzen strijd af, zijn ons uit geheel Zuid-Afrika ontelbare bewijzen van sympathie getoond en vooral ook krachtige raadgevingen gezonden, om van onzen kant alles te doen en niets te verzuimen wat tot eene vreedzame oplossing der moeilijkheden kan leiden.

5. Behalve de roerend hartelijke sympathie van onze landgenooten in de Kaapkolonie, is bovenal de Volksraad van den Vrijstaat ons broederlijk te hulp gekomen door het nemen van het bekende raadsbesluit, waarbij ons recht, ons heilig recht als onafhankelijk volk, werd erkend.

6. De HoogEdele President van den O.-Vrijstaat is onvermoeid werkzaam geweest in ons belang; talloos zijn de telegrammen door hem met de Engelsche autoriteiten gewisseld, om hun te smeeken eene vreedzame schikking te bewerken. Even nadrukkelijk heeft hij ons zonder ophouden vermaand toegeeflijk te zijn en desnoods met gedeeltelijke opoffering onzer rechten de hand der toenadering aan te nemen. „Kunt gij", zoo schrijft ZHEd. ons nog den 25sten Februari, „geen middel beramen om onder zekere waarborgen en bepalingen het gewapend verzet te staken?"

7. Wij hebben naar dien raad geluisterd, gewillig om te toonen aan vriend en vijand dat wij, voor een heilige zaak strijdende, gematigd en toegeeflijk konden zijn. Er was een telegram uit Londen van den 22sten Februari, dat ons moed gaf een stap van toenadering te doen. Dit telegram berichtte, de Premier had gezegd: dat stappen genomen werden om de Transvaalsche aangelegenheden te schikken en verder bloedvergieten te voorkomen, behoudens de eer der kroon. Dit woord van den Right Hon. W. E. Gladstone gaf ons moed; in zijn mond kon het woord: de eer

der kroon nooit beteekenen: de oneer van de burgers der Zuid-Afrikaansche Republiek.

8. Op den 6den Maart heeft er dus een samenkomst plaats gehad tusschen de generaals Sir Evelyn Wood en P. J. Joubert en werd door hen een wapenstilstand gesloten op de bekende termen.

9. De Regeering, daarmede in kennis gesteld, heeft hare tevredenheid aan den Commandant-generaal P. J. Joubert te kennen gegeven. Er waren toch in dien wapenstilstand twee belangrijke punten vastgesteld:

1. Door middel van den generaal Sir Evelyn Wood erkent het Britsche Gouvernement het Boeren-Gouvernement;
2. De reden van den wapenstilstand is het uitgedrukte doel, om tot eene vreedzame schikking van de punten in geschil te komen.

Zonder die twee concessies zou de wapenstilstand voor ons onaannemelijk zijn geweest, omdat wij er hoegenaamd geen voordeel van hadden. Het eigenlijk voordeel was geheel voor de Britsche macht, die de bevoegdheid verkreeg om hare erg benarde garnizoenen van voedsel te voorzien.

10. Op den 16den Maart hadden wij eene samenkomst met Sir Evelyn Wood. Onze Regeering werd vertegenwoordigd door het Driemanschap en drie leden van den Uitvoerenden Raad. De uitslag dier samenkomst is begrepen in het gemeenschappelijk goedgekeurd telegram.

11. Ten einde een goed begrip der onderhandelingen te geven, voegen wij hier ook twee telegrammen van Lord Kimberley bij, dd. 8 en 12 Maart, welke als het ware de voorwaarden van Engelsche zijde waren waarop de vrede zou kunnen gesloten worden.

12. Hoewel zulk eene wijze van onderhandeling in ons nadeel was, en ook in tegenspraak met den feitelijken toestand aangezien wij zeker niet de overwonnenen waren,

hebben wij ons met die ondergeschikte rol tevreden gesteld, omdat wij naar de redenen onzer vrienden luisteren en dus den schijn vermijden wilden, alsof wij de termen van vrede op hooghartige wijze voorschreven.

13. Maar hoe dit zij, wij kunnen het in die bijeenkomst beslotene het best aldus samenvatten:

Van onze zijde namen wij aan:

1. De Suzereiniteit der Koningin van Engeland, volgens de definitie door Sir Evelyn Wood daarvan gegeven.
2. De contrôle door H. M. over onze betrekking met buitenlandsche aangelegenheden, blijvende er vrijheid voor ons tot het ontvangen en uitzenden van consuls.
3. Terugtrekken van de positie op Langenek.
4. De aanstelling eener Koninklijke Commissie, samengesteld, buiten den President, uit een gelijk aantal leden van Engelsche en van onze zijde, voor de regeling van ondergeschikte punten.

Van den kant van Engeland werd toegestemd:

1. Volkomen zelfbestuur voor het volk der Transvaal, behoudens de Suzereiniteit.
2. Geen militair voordeel te zullen nemen uit de terugtrekking der Burgers van den Nek.
3. Aan de militairen, zoolang zij als eene representatieve macht nog in de garnizoenen blijven, te zullen bevelen niets te doen ten nadeele van het bestaande Gouvernement.
4. Dat het uiteengaan der Boeren niet bedoelt, het niet bijeenhouden van een genoegzaam aantal Burgers tot handhaving van orde en wet en bescherming van het Gouvernement.

14. Het is duidelijk dat wij veel, belangrijk veel toegaven, en als er nog iets noodig is om onze vredesgezindheid te toonen, dan is zeker die onderhandeling wel

het bewijs daarvoor. Wij wenschen een wezenlijken vrede, die tot verzoening leidt voor altoos, en boden Sir Evelyn Wood aan, indien hij behoorlijk volmacht had, dadelijk den vrede te teekenen, hetgeen hij weigerde.

15. Sir Evelyn Wood seinde den uitslag der onderhandelingen naar Londen. De Engelsche Regeering antwoordde eerst Donderdag, des avonds te acht uur. Dit, en ook de verwachte aankomst van President Brand, deed ons opnieuw den wapenstilstand voor drie dagen verlengen.

16. Laat ons nu zien wat de Engelsche Regeering op ons aanbod antwoordt.

Lord KIMBERLEY aan WOOD, Natal.

Londen, 17 Maart, des avonds 8 uur.

Het voorstel eener Koninklijke Commissie is van de zijde der Boeren gekomen en wij hebben er in toegestemd, geloovende dat het de geleidelijkste weg was om de dingen te onderzoeken en bijzonderheden te overwegen. Zulk eene Commissie kan alle voorstellingen beoordeelen en eene beslissing voordragen, maar finale beslissing staat niet aan haar. Eene gemengde Commissie kunnen wij niet toestaan; Commissarissen zullen de afgevaardigden der Boeren ontmoeten en de zaken met hen bespreken. Gij bericht dat van de punten in mijn telegram van den 12den dezer de Suzereiniteit en de Resident zijn aangenomen, en wij leiden daaruit af dat het toezicht op de buitenlandsche betrekkingen en grenszaken ook is aangenomen. Wat de inboorlingen binnenslands aangaat, dient het een punt van overweging te zijn wat waarborgen er zullen gegeven worden voor de behandeling der inboorlingen in de toekomst. En wat aangaat de nieuwe regeling van grenzen, wij hebben er nooit aan gedacht om grondgebied benoorden de Vaal, of ten Westen der Olifantsrivier, van de Transvaal

af te scheiden. De Commissie moet overwegen hoeveel, indien iets, van het grondgebied ten oosten eener lijn, die wij feitelijk bij den 30sten lengtegraad trekken, zal behouden worden (door Engeland).

Joubert schijnt gunstig gestemd te zijn (voor afscheiding), zoover het den grond bezuiden de Vaalrivier betreft, en wij denken dat eene scheiding tusschen de Transvaal en zulke kafferstammen als Swazies en Zulus zal blijken wel zoozeer in het voordeel der Boeren als in het onze te zijn. En wat uiteengaan der gewapenden betreft, wij begrijpen dat de Boeren in het algemeen gewillig zijn om onze termen, zooals in uw telegram is uitgelegd, aan te nemen; maar onze troepen moeten in de Transvaal blijven tot na afloop der finale schikking en het zal hun plicht zijn te zorgen, dat geen partij den toestand gebruikt ten nadeele der Boeren.

17. Dit beteekent:

1. De Koninklijke Commissie zal geen leden van onze zijde bevatten. Zij zal alleen eene Commissie van onderzoek zijn zonder eenige volmacht.
2. Lord Kimberley behoudt aan zich het recht ten finale te beslissen. Over den tijd binnen welken hij zulks, zoo al, gehouden zal zijn te doen, geen woord.
3. Van de Transvaal zal worden afgesneden bij den 30sten paralel oosterlengte, zoodat Zoutpansberg, de houtbosschen, Marabastad, Sekukuni's land, Comati, Lijdenburg en Nieuw Schotland worden afgescheurd. Bovendien vindt Lord Kimberley het wenschelijk voor ons, dat Utrecht en Wakkerstroom van de Transvaal zal worden afgescheiden.
4. Van een Gouvernement onzerzijds is geen sprake. Lord Kimberley brengt, als wij uiteengegaan zijn, in plaats van het autokratisch civiel bestuur dat tot in December ons land regeerde, een puur militair be-

wind, tot tijd en wijle eener eindelijke schikking.

5. Voor de naleving dezer overeenkomst, of laat ons liever zeggen (want nergens in dit telegram is er van eenige autoriteit of Gouvernement onzerzijds sprake), voor de volvoering dezer beloften is absoluut geen waarborg.

18. Er zijn nog een paar zaken die onze aandacht verdienen. Vooreerst de aanhef: „dat het denkbeeld eener Koninklijke Commissie van den kant der Boeren kwam".

Zoover wij weten is dat denkbeeld uit de Kaapkolonie afkomstig, maar nooit door ons gevraagd. In ons onderhoud van 15 Maart meende Sir Evelyn Wood den Vice-President Kruger voor den voorsteller van dit denkbeeld te moeten verklaren en verweet hij hem inconsequentie, alsof deze later van gedachten veranderd was. De heer Kruger wees op zijn brief van den 12den Februari aan Sir George Pommeroy Colley. Wel had de heer Kruger recht om in dien brief te schrijven: „Excellentie, wij weten het dat al onze bedoelingen, brieven, of wat ook nog, steeds het ware doel missen, omdat zij voorgesteld en verkeerd begrepen worden door de Regeering en het Volk van Engeland. Het is om die reden dat wij zelfs vreezen UEd. deze regelen te doen toekomen".

Die vrees is gerechtvaardigd. Van een brief waarin ZHEd. duidelijk verklaart: „niet te kunnen ophouden den eenmaal ingeslagen weg van zelfverdediging te vervolgen", en „den laatsten droppel bloeds te geven voor ons goed recht" en „wanneer de annexatie vernietigd wordt aan H.M.'s troepen verlof te zullen geven met volle eer uit het land te gaan, maar wanneer de annexatie wordt volgehouden en het bloedvergieten door Sir Colley voortgezet, zich onder zijnen God aan zijn lot te zullen onderwerpen en tot den

laatsten man te zullen strijden tegen het aangedane onrecht en geweld", wordt niets gelezen en niets opgemerkt. Alleen wordt met een list, een kleinen advokaat waardig, gebruik gemaakt van een zinsnede, en die nog verkeerdelijk voorgesteld en van hare ware beteekenis ontdaan. De heer Kruger schreef: „Wij zijn zoo sterk in deze overtuiging, dat wij niet zouden schromen het onderzoek eener Koninklijke Commissie, die, wij weten het, ons in ons goed recht zal stellen en daarom zijn wij bereid".... waartoe? Om eene Koninklijke Commissie te vragen? Wel neen, om... „wanneer de troepen weggaan, onze ingenomen positie te verlaten."

De heer Kruger zeide eenvoudig: „eene Koninklijke Commissie zal ons recht geven." Het recht nl. van de herstelling onzer weggeroofde onafhankelijkheid. En nu laat men het voorkomen dat de heer Kruger gevraagd heeft om eene Commissie zooals nu ter elfder ure door Lord Kimberley wordt aangeboden; eene Commissie zonder eenige macht, eene Commissie waarvoor we te verschijnen zouden hebben zooals getuigen voor een jury verschijnen; eene Commissie wier eenig werk zal zijn te oordeelen, wij weten niet eens waarover. Lord Kimberley is wel zoo goed om haar werk hoogst gemakkelijk te maken. Hij knipt de helft van ons land af, brengt drie vijfden van de burgers, welke sedert maanden hun leven offeren voor de onafhankelijkheid van het land, onder Britsche macht terug en zal te eeniger tijd gereed zijn het rapport te lezen, door zijne Commissarissen op te maken. En dat zou de Commissie zijn door de Boeren gevraagd!... Die Commissie zal naar het geloof van Lord Kimberley de beste weg zijn om alles te onderzoeken!

President Brand ried ons, in zijn brief van 22 Februari jl. in de benoeming van eene Koninklijke Commissie te

berusten, maar hij sprak van eene Commissie „met uitgebreide volmacht". Ook uit de Kaapkolonie gaf men ons denzelfden raad (zie een telegram van J. H. Hofmeyr M. L. A. aan den generaal Joubert dd. 8 Maart 1881), maar, voegde men er bij: „zulk eene Commissie moet volkomen volmacht hebben". De Koninklijke Commissie, werkelijk door den Vice-President Kruger gevraagd, is eene Commissie, zooals die omschreven is in ZHEds. brief dd. 12 Februari aan wijlen Sir Colley, nl. eene Commissie van afgevaardigden van weerszijden, om de grondslagen voor vrede te leggen. Voor zulk eene Commissie hebben wij Woensdag 16 Maart onze toestemming gegeven. Wat Lord Kimberley ons nu daarvoor aanbiedt, kan een ieder zien.

19. In het laatste deel van zijn telegram maakt Lord Kimberley den heer Joubert, (waarschijnlijk den generaal P. J. Joubert) aansprakelijk en gunstig gezind voor een afstand van grond bezuiden de Vaal, d. i. waarschijnlijk Utrecht en Wakkerstroom. Het gaat alle palen van geoorloofde slimheid in politiek te buiten een der leden van het Driemanschap de verantwoordelijkheid te willen laten dragen voor iets, wat weinig anders kan genoemd worden dan verraad aan het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek. Het zal onnoodig zijn te verklaren dat de Commandant-generaal P. J. Joubert, wiens verwanten allen, gelijk hij zelf, met al hun have en goed in de bedoelde streken wonen, even weinig aan den afstand daarvan dacht als aan de overgave van Pretoria, zeg maar aan Secoecoeni....

20. Wij hebben een getrouw verslag van de onderhandelingen gegeven. Overgaande tot de samenvatting van al het gebeurde, komen wij tot een diep treurig slot, tot eene smartelijke gevolgtrekking. Van onzen kant alles, van de andere zijde niets. Van onzen kant een eerlijke, op-

rechte toestemming, van de andere zijde ontwijking, uitstel en misschien .... bedrog.

Sir Evelyn Wood zonder eenige volmacht, zelfs de Koninklijke Commissie zonder eenige bevoegdheid. Geen erkenning van ons Gouvernement, geen erkenning van onze rechten. Het land gesmaldeeld, de burgers verzocht naar hunne huizen te gaan, de leiders als begenadigde rebellen vrij om een goed woord te doen, een militair gezag van Engelsche troepen in ons land en Downingstreet oppermachtig en willekeurig ons behandelend naar zijn welgevallen. Nergens een waarborg.

21. Hebben wij daarvoor in den wapenstilstand toegestemd? Hebben wij daarom al de voordeelen aan den vijand gegeven, en niets voor ons zelven behouden? Is het onnatuurlijk dat wij, lettende op dat alles wat men ons ontneemt en onthoudt, tot de bittere gevolgtrekking komen: het is Engeland niet om vrede te doen maar om uitstel, teneinde zijn troepen bijeen te vergâren en ons te vermorselen met zijn bommen en vuurpijlen? Is het onnatuurlijk als wij verklaren: de wapenstilstand is onder valsche voorstellingen opgedrongen, de erkenning van ons als Boeren-Gouvernement en de uitgedrukte bedoeling om vrede te maken — daarin opgenomen — die ons bewogen hebben om in den wapenstilstand toe te stemmen, waren lokazen, uitgeworpen om ons te verschalken, teneinde ons beter te kunnen verstrikken?

22. Het is ons hard na al ons lijden van vier jaren, na de bloedige worsteling van drie maanden, na den zegen van God zoo kennelijk op onze wapenen ondervonden te hebben, tot de slotsom te moeten komen: er is geen oor voor recht en billijkheid in Engeland. De Right Hon. W. E. Gladstone sprak van de eer der kroon; indien Lord Kimberley de zuivere tolk is van de laatste en onverander-

lijke gevoelens der Engelsche Regeering daarover, dan is het van nu afaan duidelijk, dat de eer der Engelsche Kroon onbestaanbaar is met de eer van andere volken; dat die eer een afgod is, waaraan goed recht, goede trouw, kracht van heilige traktaten, geloof aan eenmaal gegeven beloften, zonder aarzeling moet worden opgeofferd. Dan is het duidelijk dat wij ons bedrogen hebben; dat wij, die nergens voor strijden dan voor ons goed recht, hetwelk over de geheele wereld erkend wordt, dat wij, burgers der Zuid-Afrikaansche Republiek, vertrapt, vernederd, beroofd en vermoord moeten worden, om te voldoen aan de Eer der Engelsche Kroon.

23. Vermoord, zeggen wij, want indien de oorlog wordt voortgezet, is het van den Engelschen kant niet langer een eerlijke oorlog, maar een verachtelijk werk van onderdrukking, waarin de officieren en soldaten de rol van gehuurde moordenaars vervullen. Er is niet de minste verontschuldiging voor Engeland van nu af. Wij willen den vrede en bieden dien aan. Wij willen de minsten zijn, ofschoon wij tot nu toe overwinnaars waren. Wij nemen de Suzereiniteit van H. M. de Koningin aan. Wij zullen onze positie bij Langenek verlaten. Maar dit is voor Engeland niet genoeg, en het wijst den vrede af....

24. Wij zullen alzoo den krijg voortzetten. Onze God, die ons tot nog toe geholpen heeft, zal ons niet verlaten.... De Heer zal het voorzien....

25. Maar wij doen twee ernstige verklaringen:

Aangezien het nu blijkt, dat de wapenstilstand onder valsche voorstellingen en met bedriegelijke redenen ons is afgedwongen, verklaren wij ons in geen opzicht daardoor gebonden en wij zullen de levensmiddelen niet naar de belegerde kampen laten gaan, maar die verbeurd verklaren.

Ten tweede: de geschiedenis leert ons hoe een volk zich

tegen een tiran verdedigt. Wat Willem III van Oranje, die koning, welke Engeland verlost heeft van de tirannie, in 1672 zeide: „liever een bedorven land dan geen land," toen hij order gaf om de dijken van Holland door te steken en het land onder water te zetten; wat Rusland deed toen het in 1812 bevel gaf Moskou in brand te steken, zal ons leeren wat wij te doen hebben. Wij zeggen: indien gij ons land hebben wilt, neemt het, maar over onze lijken en de puinhoopen van have en goed.

26. En eindelijk, broeders in Zuid-Afrika, strijdt met ons! Wij roepen U nu allen met vrijmoedigheid op, om nevens ons te strijden. Onze strijd is van nu af een strijd voor recht en waarheid tegen een gemeenschappelijken tiran, die heden ons en morgen U zal vertreden. Het is aan U om te zeggen: wie zal in Afrika regeeren: de Afrikaner of eenige dwingelanden in Downingstreet? Of wilt gij met gevouwen handen blijven toezien hoe wij vermoord worden? Ons geloof is het Uwe; wie zijn leven wil verliezen voor de vrijheid, zal het behouden, maar wie het behouden wil, zal het verliezen.

N°. 6 (Zie blz. 142).

PROKLAMATIE, door ZHEd. Stephanus Johannes Paulus Kruger, Staatspresident der Z. A. Republiek, met advies en consent van den HEd. Uitvoerenden Raad.

Aan alle Ingezetenen van Johannesburg.

Ik, Stephanus Johannes Paulus Kruger, Staatspresident der Zuid-Afrikaansche Republiek, met advies en consent van den Uitvoerenden Raad, blijkens art. 6 zijner notulen dd. 10 Januari 1896, maak aan alle ingezetenen van Johannesburg en omstreken bekend, dat ik met onuitsprekelijken dank aan God vervuld ben, dat door de kloekmoedigheid en dapperheid mijner Burgers de verachtelijke en verraderlijke inval in mijn land teruggeslagen is en de onafhankelijkheid der Republiek is gered.

De personen, die schuldig aan dit misdrijf zijn, moeten natuurlijk volgens wet gestraft worden, d. w. z.: terechtstaan voor het Hooggerechtshof en eene jury. Maar er zijn duizenden die misleid en bedrogen zijn geworden en het is mij duidelijk gebleken, dat zelfs onder de zoogenaamde leiders der beweging vele zijn, die men heeft bedrogen.

Een klein aantal listige mannen binnen en buiten het land hebben de arme ingezetenen van Johannesburg en omgeving kunstmatig opgestookt, onder den schijn voor politieke rechten te strijden, dag aan dag als het ware opgehitst, en toen zij in hunnen waanzin meenden dat het oogenblik gekomen was, hebben zij een Dr. Jameson de grenzen der Republiek doen overtrekken.

Hebben zij zichzelven ooit afgevraagd, waaraan zij U blootstelden?

Ik huiver als ik er aan denk, wat bloedbad zou hebben kunnen zijn aangericht, indien niet eene genadige Voorzienigheid U en mijne burgers had gered. Ik spreek niet van de geldelijk aangerichte schade.

Nu wend ik mij met vol vertrouwen tot U: sterkt nu de handen der Regeering en werkt met haar samen om deze Republiek te maken tot een land, waar alle nationaliteiten als het ware broederlijk samenwonen.

Maanden en maanden lang heb ik beraamd, welke veranderingen en verbeteringen in het staatsbestuur wenschelijk zouden kunnen geacht worden; maar de gruwzame opstokerij, vooral ook van de pers, hebben mij teruggehouden. Dezelfde mannen, die nu in het openbaar zijn opgetreden als leiders, hebben van mij verbeteringen geëischt op een toon en op eene wijze, die zij in hun eigen vaderland, uit vrees voor de strafwet, niet zouden gewaagd hebben aan te slaan of te volgen. Daardoor werd het mij en mijnen burgers, de stichters dezer Republiek, onmogelijk gemaakt hunne ruwe voorstellen in overweging te nemen.

Het is mijn plan in de eerste gewone zitting van den Volksraad een voorstel van wet te doen, waarbij een stadsraad, met een burgemeester aan het hoofd, van Johannesburg wordt benoemd, waaraan het geheele (gemeentelijk) beheer der stad zal worden toevertrouwd.

Naar alle constitutioneele beginselen zou zulk een stadsraad door rechtstreeksche keuze der ingezetenen moeten worden benoemd.

Ik vraag U met ernst, legt de hand op het hart en beantwoordt mij deze vraag: „kan en mag ik, na het gebeurde, dit aan de Volksvertegenwoordiging voorstellen?" Wat ik zelf op die vraag zeg, is dit: Ik weet, dat er

duizenden in Johannesburg en omgeving zijn, aan wie ik met vertrouwen die rechtstreeksche keuze kan toevertrouwen. Ingezetenen van Johannesburg, maakt het nu der Regeering mogelijk om voor den Volksraad op te treden met de leuze: vergeten en vergeven.

God behoede land en volk!

Gegeven onder mijne hand ten Gouvernements-kantore te Pretoria, op heden den 10den dag van de maand Januari 1896.

S. J. P. KRUGER, *Staats-President.*
G. VAN BOESCHOTEN, *wnd. Staats-Secretaris.*

N°. 7 (Zie blz. 142).

AAN

DEN RIGHT HONOURABLE J. CHAMBERLAIN,

Secretaris van Staat voor de Koloniën,

Londen.

Het heeft u behaagd den 4den Februari 1896 een lange depêche te schrijven aan H. M.'s Hoogen Commissaris in Zuid-Afrika, handelende over Transvaalsche zaken en die onze Regeering van zeer nabij betrof.

Zonder te wachten dat deze depêche den geadresseerde kon ter hand komen, of wel, wat in mijn oog gewichtiger is, drie weken vóórdat de inhoud van Uw schrijven onze Regeering kon bereiken, hebt gij goedgevonden dit officiëele stuk publiek te maken. Ik keur dit af, ik vind de leer van Lord Salisbury diplomatiek juister, toen hij zich beklaagde dat de President der Vereenigde Staten zijn gewichtige boodschap over de Venezuela-grenskwestie en de Monroeleer had gehouden, vóór en aleer de Britsche Regeering daarmede in kennis was gesteld. Die leer gaat uit van het beginsel, dat men — althans als minister — het groote publiek niet in zijn vertrouwen neemt, op gevaar af van bevriende Regeeringen onaangenaam aan te doen.

Daags na deze publicatie, 8 Febr. 1896, werd door u een zeer uitgebreid resumé langs telegrafischen weg gezonden aan Sir Hercules Robinson, welke daarvan een copy zond aan de Regeering hier. In dit stuk werd, ik denk bij wijze van excuus, gezegd, dat gij die depêche hadt laten

publiceeren om redenen van politiek. 't Is mijn zaak niet, na te vorschen aan welke politiek gij dacht. Ik laat aan deskundigen gaarne de keuze tusschen deze drie: de Engelsche Minister heeft zich laten leiden door redenen van buitenlandsche, òf wel van binnenlandsche (d. i. Britsche) politiek, òf wel door motieven van partijbelang. Mij is het om het even.

De Regeering heeft u in haar telegrafisch antwoord te kennen gegeven, dat zij niet kon toelaten dat men zich bemoeide met hare binnenlandsche aangelegenheden en ik verklaar daaruit uwe houding in het Parlement, waarin gij gedeeltelijk terugtrekt wat gij hadt geschreven en de zeer merkwaardige woorden gebruikt: „If I have done wrong it is a lesson to persons who endeavour to diplomatise on new methods."

Verleden week bereikte uwe depêche Pretoria. Of de Regeering haar heeft beantwoord, of denkt te beantwoorden, is mij onbekend. Naar mijn oordeel is het voor haar onnoodig, omdat zij reeds telegrafisch over den hoofdinhoud daarvan haar gevoelen heeft te kennen gegeven. Het is zeker niet geraden voor haar met u in discussie te treden over uwe historische beschrijving van de Transvaal, noch over de verbeteringen die kunnen aangebracht worden in het bestuur der Republiek. Officiëel is zulk eene gedachtenwisseling ondenkbaar.

Maar wat zij niet vermag, kan een privaat man, burger der Republiek, zeker wel. Ik heb mij die taak op de schouders gelegd. 't Gewicht van uwe hooge positie geeft een bijzonder gewicht aan uwe depêche. Wanneer een Minister zich zoo breedvoerig en nadrukkelijk uitlaat over den stand van zaken in een ander land, dan kan het niet uitblijven of zijn woord moet in het land, door hem medebestuurd, op het volk door hem geregeerd en op de Volks-

vertegenwoordiging een diepen indruk maken en de publieke opinie in eene bepaalde richting leiden.

Ik wensch de andere zijde te laten zien. Wij hebben het recht, zonder de Regeering te binden en ook zonder van haar verlof te vragen, in uw persoon het Engelsche volk toe te spreken. Gij hebt het publiek in uw vertrouwen genomen en geen burger der Republiek schendt eenigen regel van diplomatieke etiquette wanneer hij, door u aan te spreken, dat publiek tracht te leeren inzien, dat uwe voorstellingen in de depêche onjuist en uwe plannen of voorstellen ongeraden zijn.

Uw hooge rang legt mij onder eene aangename verplichting en wel deze: nooit een oogenblik uit het oog te verliezen dat althans parlementaire beleefdheid mijne pen moet besturen, dat het fortiter in re moet samengaan met het suaviter in modo.

Ik zal uw stuk niet op den voet volgen, maar mij tot eenige hoofdpunten bepalen, die mij aanleiding zullen geven om ook zaken aan te roeren, die niet in uwe depêche staan, die ik er noode in mis, omdat Engelands aandacht daardoor niet gevestigd wordt op de hoofdzaak.

I. Welke is uwe opvatting van de Zuid-Afrikaansche Republiek?

Voor u bestaat hare bevolking uit Uitlanders, levende in de mijnstreken, en de Boerenbevolking, geheel overgegeven aan hare pastorale bezigheden. Zoo was het, toen in 1881 de Pretoria-conventie werd geteekend. Die Boerenbevolking is zeer behoudend, maar gij hoopt „that they will have learnt enough from recent events, to perceive that the true interests of their country lie in accepting proposals which will remove just causes of discontent", en dat zij zullen ophouden met een „denial to the Uitlander

Community of what are the primary rights, which the governed may demand of those who undertake to govern them."

In deze laatste woorden ligt de sleutel van uwe opvatting. Gij beschouwt het als een soort aanmatiging van den kant der Boeren, dat zij den Uitlanders de wet willen stellen.

Laat mij u mogen herinneren dat wij hier een beschaafden Staat hebben, sedert 1852 door de Regeering van uw land solemneel bij de Zandrivier-conventie erkend. Een Staat van weliswaar een zwak volk, maar met zijn eigen wetgeving, zijn eigen bestuur. Een land, vóór eenige instrooming van goudzoekers verdeeld in 13 districten, elk met een zelfstandig bestuur, met vele welvarende dorpen, waar niet alleen het herdersvolk leefde. Onze wetgeving kan zich laten kijken; ons recht overtreft in vele opzichten uw feodaal recht. Hier is geen aristokratisch landbezit. Een uwer voortreffelijke landgenooten , die in 1873 of 1874 onze Republiek bezocht, wijlen de heer R. Campbell Johnston, sprak het onomwonden als zijn gevoelen uit, dat het een zegen voor Engeland zou zijn als men daar ons systeem van registratie volgde. Wij hebben een goede rechtspraak, een zelfstandig Hof, omgaande rechters voor elk district, lang vóór uwe vrienden, de Uitlanders, kwamen. Toen, zeven jaren na de Zandrivier-conventie, het volk eene constitutie aannam, stelde het zijn grondgebied voor elken vreemdeling open, mits hij de wetten eerbiedigde, en verleende hem de meest mogelijke vrijheid van godsdienst, van eigendom, van vereeniging. Toen reeds was de vrijheid der drukpers gewaarborgd. En tot op den dag van heden is dat zoo gebleven.

Deze Staat heeft bovendien eene historie, die hooger opklimt dan tot 1881 en waarop zijne burgers trotsch zijn,

zeer terecht. Weggegaan uit de Kaapkolonie, hadden zij van 1834 tot 1852 te worstelen tegen de maatregelen van het Engelsch bewind, dat eens in den persoon van Sir Harry Smith zich zoodanig vergat dat hij een hoofdgeld zette op het hoofd van den onvergetelijken Andries Pretorius, den eersten President der Republiek. Een betere richting dreef in Engeland door, en de Zandrivier-conventie maakte een einde aan de tweedracht. Bij die Conventie beloofde Engeland feitelijk niet ten noorden der Groot- of Oranje-rivier te zullen gaan.

Er bestaat een hoogst interessante depêche van een uwer voorgangers in het Departement van Koloniën, den heer Labouchère, die dit betere standpunt ontwikkelt.

Zij dagteekent, indien ik mij niet vergis, uit het jaar 1859.

Er is door de Britsche Regeering, helaas, niet de hand aan gehouden.

Auri sacra fames, zei Horatius — en wat nu Kimberley heet is wel een bewijs, hoe de gouddorst ook regeeringen kan benevelen. Het is u natuurlijk bekend dat Engeland niet de minste aanspraak kon doen gelden op de streek, waar de rijke diamantmijnen lagen; hoe dit een gedeelte was van den Oranje-Vrijstaat en hoe evenwel Britsche onderdanen daar de Engelsche vlag heschen en de ambtenaren van den Vrijstaat verdreven. Ik twijfel er geen oogenblik aan, dat de „Uitlanders" daar ook hun grieven deden hooren. Wijlen President Brand zuchtte steeds als hij aan dat onrecht dacht, en verklaarde dat hij toegegeven had om des lieven vredes wille. Lord Carnarvon heeft later dat onrecht erkend en stopte als het ware den mond der Vrijstaatsche ontevredenen met £ 90.000.

Voor onze Republiek had deze gewelddaad de verwikkelingen over de westelijke grenzen ten gevolge, verder de onverkwikkelijke Keate-Award.

Daarop is gevolgd de annexatie dezer Republiek, op last van Lord Carnarvon, 12 April 1877. Onder valsche voorstellingen werd zij uitgevoerd, en na een driejarig lijdelijk verzet heeft het volk de wapens aangegord, zijn regeering hersteld en zich tegen elken aanval met succes verdedigd. Gij hebt er u dezer dagen op beroemd, in 1881 medegewerkt te hebben tot het herstel dezer Republiek. En terecht. Het is een der schoonste lauweren in den krans, die de staatsmannen van dat jaar siert, dat zij gevoeld hebben hoe recht boven macht gaat en dat ook een zwak volk aanspraak heeft op eerbiediging van zijne rechten. Geloof mij, Sir, er is geen enkele burger in dezen Staat, wiens hart niet klopt van vereering en bewondering voor den grooten Staatsman die in Maart 1881 de verpersoonlijking mag geheeten worden van alles, wat uwe Engelsche natie aan grootheid van ziel en aan rechtvaardigheidsgevoel bezit.

Gij zult mij wel willen gelooven als ik u de verzekering geef, dat het mij met deze historische herinneringen niet te doen is om eene akademische studie te leveren over een afgeloopen tijdperk onzer geschiedenis. Ik heb een zeer zuiver, praktisch doel: in het licht te stellen dat uwe opvatting over ons volk en ons land geheel bezijden de waarheid is. Gij hebt te doen met een Staat, die door plechtige traktaten, en niet alleen met Groot-Brittannië en Ierland maar ook met andere mogendheden, in zijn volle onafhankelijkheid is erkend. Met een volk, dat fier is op zijn onafhankelijkheid, zoo duur gekocht, en te aller ure bereid daarvoor de wapens aan te gorden. Dit volk zet zijne grenzen gastvrij open voor den vreemdeling, maar wil baas in zijn eigen land blijven.

Indien er onderhandelingen door uwe Regeering gevoerd moeten worden, dan mag men dit standpunt niet uit het oog verliezen. Anders kunnen die onderhandelingen nooit slagen.

Er kan op verschillende wijzen inbreuk op die onafhankelijkheid gemaakt worden. In 1877 geschiedde het met geweld, den 29sten Dec. 1895 evenzoo met geweld. 't Waren pogingen om de Transvaal te annexeeren. Er is echter nog een andere vorm van annexatie, dien ik zou willen noemen: de papieren annexatie. Lord Salisbury schijnt mij daarvan een eclatant voorstander geweest te zijn, toen hij den 31sten Januari van dit jaar aan het banquet van een Associatie der Unionisten verklaarde: „Wij zijn volkomen in staat om de binnenlandsche aangelegenheden van de Transvaal te contrôleeren," en toen hij de relaties tusschen Transvaal en Groot-Brittannië gelijkstelde met Ierland, zooals dit land zou gestaan hebben, als de Home Rule tot stand ware gekomen. Zulke onderstellingen moeten de publieke opinie bij u te lande op een dwaalspoor brengen.

Niet anders is het met het gebruik van het woord Suzereiniteit, dat onverwacht weer uit den nacht van het verleden is komen oprijzen. Ik behoef u niet te verzekeren dat zulk een relatie, als door dit woord wordt aangeduid, sedert 1884 niet meer bestaat. Gij waart ook nog in 1883 lid van het Ministerie; hieldt gij niet in April of Mei van dat jaar een welsprekende rede ten gunste van de Transvaal? Gij weet dus hoe uw toenmalige ambtgenoot, de Secretaris van Staat voor Koloniën, Lord Derby, over deze zaak dacht, en hoe hij instemde met elke verandering in de Conventie van 1881, die het boven elken twijfel verhief dat er voortaan van Suzereiniteit geen sprake meer kon zijn.

Maar volgt gij zelf niet de voetstappen van Lord Salisbury? In welk ander licht kan men die reeks van voorstellen over verandering en verbetering van ons Staatsbestuur beschouwen dan als een vernieuwde aanval op onze onafhankelijkheid? Men kan die raadgevingen noemen: vriendelijke wenken van een bevriende Mogendheid. Werkelijk is zoo door u in

het Parlement gedaan. Ik heb er vrede mede, maar wat beduiden dan uwe onmiddellijk daarop volgende woorden, „dat wanneer President Kruger deze voorstellen niet goedkeurt, hij van zijn kant u tegenvoorstellen zou doen?"

Mag ik u vragen: met welk recht verwacht gij dit? Moeten veranderingen hier te lande vastgesteld worden na gemeenschappelijk overleg tusschen den Staatspresident en den Engelschen Minister van Koloniën, of wel door de wettige vertegenwoordiging van het volk? Ik ga een stap verder en aarzel niet als mijn gevoelen uit te spreken, dat elk ministerie van een Britsche Kolonie, met eigen zelfbestuur, zich zou gekrenkt gevoelen indien gij tegenover haar zulk eene houding aannaamt, die alleen rechtens te pas komt in wat men Kroon-kolonies noemt zonder eigen zelfbestuur.

Hetzelfde verkeerde streven spreekt uit verschillende mededeelingen, door u officiëel gedaan, dat gij een onderzoek hebt laten instellen, b.v. over de arrestatie van eenige personen uit Johannesburg, over de hervatting van het voorloopig onderzoek door den Staatsprokureur tegen die personen ingesteld; over den borgtocht van eenige dier gevangenen. Als belangstellend waarnemer van de gebeurtenissen van den dag, binnen- en buitenlands, kan ik mij begrijpen dat gij alles wilt weten quod scibile is, maar aan den Secretaris van Staat voor Koloniën ontbreekt, naar mijn bescheiden inzicht, zelfs de schijn van recht om zulke vragen ambtshalve te stellen.

Ons aller streven is verbroedering en samenwerking te bevorderen tusschen de verschillende elementen hier te lande, of, zooals onze geëerbiedigde Staatspresident het uitdrukte in zijne proklamatie van den 10den Januari 1896 toen hij zijn verwachting voor de ingezetenen van Johannesburg uitsprak dat zij met de Regeering zouden samenwerken:

„with a view of making this Republic a country where all nationalities may dwell together as brothers."

Een der eerste voorwaarden om daartoe te komen is de eerlijke, mannelijke erkenning van de onafhankelijkheid onzer Republiek. Elke gedachte dat daaraan, al ware het maar indirect, werd getornd, kweekt een wantrouwen, waarop ook de beste raadgevingen afstuiten.

II. Ik ga over tot een tweede punt en stel de vraag: Welke historische voorstelling hebt gij van de jongste schending van ons grondgebied?

„There were rumours that violent measures were in contemplation, but these rumours were continually falsified by the event, so that in the long run the opinion gained ground, that the Uitlanders did not mean to risk a collision with the Government... It seems that view is the correct one...

„Such was the opinion of affairs, when on the 30 December I learned the grave fact, that Dr. Jameson had invaded the territory of the South African Republic at the head of a force of armed police. It need hardly be stated that neither you (Sir Hercules Robinson) nor Her Majesty's Government had up to the last moment any reason which would lead us to anticipate that this invasion was likely to take place.

Ik spatiëer.

„Men heeft wel gezegd, dat de concentratie van de Mounted Police te Mafeking en Pitsani Potloge ons had moeten doen vermoeden dat eene vijandige beweging tegen de Republiek gaande was, maar ten onrechte."

Zeer wel. Gij hebt dus niet vóór Maandag 30 Dec. geweten van eene aanstaande vijandige beweging. Ik moet deze ruimere verklaring aan uwe woorden geven en mag uwe onkunde

niet beperken tot Dr. Jameson's inval, die eerst Zondag te voren plaats greep. Het is niet te veronderstellen dat de heer Rhodes, die Zondagmiddag te 5 uren het bericht ontving, het u nog dadelijk zou getelegrafeerd hebben. Hij hield het uren lang geheim voor zijn onmiddellijken chef, den Hoogen Commissaris, en verzweeg het voor zijne ambtgenooten.

Mag ik u vragen hoe gij deze verklaring van u, dat H.M.'s Regeering vóór 30 Dec. geen reden had om te gelooven, dat „some agressive movement was intended against the Republic", rijmt met hetgeen gij Zondag den 29 Dec. hebt gedaan? Hier zijn uwe woorden: „On the 29th Dec. however it was suggested to me that the Chartered Company police might be used to force matters to a head in Johannesburg. The suggestion appeared to me almost incredible, but as a precautionary step I immediately telegraphed tou you (High Commissioner) in order to put you on your guard, and instructed you, if you thought it necessary, to warn Mr. Rhodes of the consequence."

Vergist ge u niet in den datum? Denk er aan, 29 December was een Zondag! Aannemende dat uw datum juist is, mag het dan gezocht heeten te onderstellen dat reeds Zaterdags van te voren door u inlichtingen van dien aard waren verkregen; dat gij in Londen reeds eenigszins een onderzoek hadt ingesteld, en dat gij voor u zoo vast overtuigd waart geworden van de wandaad, door de Chartered Co. te begaan, dat gij, niettegenstaande den Zondag, uw waarschuwend telegram naar Kaapstad wegzondt? Misschien waart gij wel den 27sten eenigermate daaromtrent ingelicht. Vooralsnog ontbreken mij de bewijzen voor eene stelling die in Pretoria op goede gronden wordt verkondigd, dat Vrijdag 27 December u op gezaghebbende authoriteit van de woelingen der Chartered Co. is kennis gegeven.

In alle geval, volgens uwe eigene woorden, waart gij

29 December 1895 op de hoogte, ik zeg niet van een inval, te leiden door Dr. Jameson, maar van een voornemen der Chartered Co., om hare politie te gebruiken „to force matters at a head in Johannesburg".

Om tot de ernstige vragen te komen, die ik u ga stellen, maak ik als overgang gebruik van een ander deel uwer depêche, getiteld: „Were the Boers in the dark?" Gij zijt vriendelijk genoeg om uwen Hoogen Commissaris te gelooven, die u den 10den Januari telegrafeerde, „that the Government of the Republic was taken entirely by surprise". Alsdan gaat gij voort: „if it had been otherwise, it is clear that the Government of the Republic ought to have communicated its informations or suspicions to you" (High-commissioner.) Ik ben het met u eens en tevens oneens. Gij spreekt over het Gouvernement der Zuid-Afrikaansche Republiek, alsof het ondergeschikte ambtenaren van u waren, wien gij kunt vertellen wat hun plicht is. Ik had liever gezien dat gij hadt geschreven: indien de Regeering der Z.A.R. iets had geweten, zou ik er prijs op gesteld hebben dat zij als een bevriende Staat hare suspicions of informations aan mij had medegedeeld. Dat is ook mijn gevoelen. Indien onze Regeering iets geweten had van den vijandelijken inval die haar land bedreigde, dan was het haar plicht, uit een hoog moreel oogpunt, om als vriendin van Engeland de Engelsche ministers te waarschuwen, ten einde Engeland te bewaren tegen de onuitwischbare schande, dat Britsche onderdanen zich als vrijbuiters aanstelden, een bevriend land verraderlijk binnentrokken en zoo moord en doodslag veroorzaakten. Welnu, twee dingen staan vast: 1e. Dat in de Regeeringskringen in Engeland den 28 December ernstige suspicie bestond over kwaadwillige bewegingen der Ch. Co. tegen onze Republiek — en dat door u daarvan den 29sten kennis is gegeven aan den Hoogen Commissaris. 2e. Dat

het eene internationale beleefdheid is, of liever een verplichting der comitas gentium, dat de eene bevriende natie de andere van zulk een dreigende schending van het internationaal recht kennis geeft.

Mag ik dan vragen waarom gij de regeering der Republiek niet met uwe vrees hebt in kennis gesteld? Hadt gij dat gedaan, dan zouden onze burgers reeds Zaterdag of Zondag in massa zijn opgetrokken, Dr. Jameson gekeerd en hem en zijne ongelukkige lotgenooten bespaard hebben voor direct gewapend verzet tegen hun eigen Souverein. Misschien zegt gij: „Ik correspondeer niet rechtstreeks met den Staatspresident der Republiek!" Goed, maar waarom heeft uw Hooge Commissaris, die naar uw verhaal reeds Zondags er alles van wist, niet naar Pretoria getelegrafeerd? Waarom heeft het Ministerie, wiens hoofd, de heer Rhodes, des Zondags door u gewaarschuwd en bovendien in zijn privé denzelfden Zondag-achtermiddag er zeker van was geworden dat hij niet langer met uwe suspicies, maar met feiten te doen had, waarom heeft toen het Ministerie niet de voorschriften van het internationaal recht gevolgd en onze Regeering in kennis gesteld met het gebeurde?

Gij zult mij, naar ik vertrouw, het recht laten wedervaren, dat tot elk dezer vragen gij mij de aanleiding hebt gegeven.

Niemand spijt het meer dan mij, dat ik door de logische overweging van uw eigene voorstelling gedwongen werd ze te doen.

't Komt mij voor dat, toen gij den 26sten December den Hoogen Commissaris waarschuwdet tegen de machinaties der Chartered Co., gij op het ware spoor waart; maar dat gij sinds, èn den 4den Februari, als wanneer gij uwe depêche opsteldet, èn later, toen gij in het Parlement spraakt, daarvan zijt afgedwaald. Met één woord, ik meen dat uwe tegenwoordige opvatting van de jongste aanran-

ding van ons grondgebied geen juiste mag worden genoemd.

Met zekere voorliefde spreekt gij voortdurend van *Dr. Jameson's inval.* In het Parlement, bij de behandeling van de motie van den heer Labouchère voor het instellen van een onderzoek, legdet gij den staat van zaken in de Transvaal, einde December, uit; gij zeidet dat er destijds een constitutioneele agitatie bestond voor het verkrijgen van rechten, of wel, met de woorden in uw depêche: „the agitation was one proceeding on the only lines on which an agitation against an organised Government of military strength can proceed". Dit was alles; geen reden van onrust! Toen kwam Dr. Jameson en pleegde die niet te rechtvaardigen daad van inval.

Het is duidelijk, gij laat het voorkomen alsof Dr. Jameson's inval een ondoordacht waagstuk is geweest van een heethoofd, die daardoor de goede, edele, vreedzame beweging der constitutioneele Reformers in Johannesburg den kop heeft ingedrukt.

Een inval, geheel alleen door hem zelf beraamd! Zeidet gij niet in the House of Commons: „that in my belief Mr. Rhodes, the Chartered Company, the Reform Committee of Johannesburg and the High Commissioner were all equally ignorant of Dr. Jameson's intentions?"

Wanneer gij bericht hebt ontvangen dat onze Regeering 50 of 60 mannen in Johannesburg had doen gevangen nemen op grond van haar vermoeden, dat deze mannen schuldig waren aan een poging tot omverwerping der constitutie, schrijft gij zeer rustig dat „it seemed to you somewhat hard, that the suspicion, or even the certainty, that a handful of the wealthier inhabitants were more or less implicated in a treasonable conspiracy" zou vertragen het bespreken van hervormingen.

Het is duidelijk: de jongste schending van ons grond-

gebied is het werk van één man, met een handjevol officieren 1), Dr. Jameson had noch in Johannesburg, noch in Kaapstad, noch in Engeland medeplichtigen....

Dat is alles wat gij aan het Engelsche publiek mededeelt.

Ik luister met aandacht naar uwe slotwoorden: „I have said little or nothing as to the action of Dr. Jameson, and expressed no opinion of its moral and political aspect, although so long as any good could possibly be done thereby, I was not reticent, in giving expression to what I thought of his proceeding. The reason is that he and those of his officers [hier is een fout aan uw pen ontglipt, gij hadt moeten schrijven: „H. M.'s officers"] who seemed to have shared his counsels, are about to appear for their acts, and while those tribunals have pronounced upon him and them, it would be improper to say more upon the subject."

Hier spreekt een zuiver beginsel. Ik deel in uw gevoelen, dat vooral gij in uwe positie te eerbiedigen hebt: het groote beginsel van billijkheid om een beschuldigde, die nog terechtgesteld staat te worden, niet publiek met aantijgingen te bezwaren. Elke getuigenis te zijnen laste behoort nu alleen voor het forum van den rechter gebracht te worden, en het is de plicht van elken trouwen burger, die de wetten van zijn land eerbiedigt, zulk een getuigenis af te leggen. Ik verwijt u dus geen fouten van omissie.

Maar wel het tegenovergestelde: van commissie! Ik heb het oog op uwe woorden in het Parlement „that in your belief, Mr. Rhodes, the Chartered Company, the Reform Committee of Johannesburg and the High Commissioner were all equally ignorant of Dr. Jameson's intentions".

Deze woorden zijn in duidelijken strijd met hetgeen gij den 28sten December hadt ontdekt; wat u dwong Zondag

1) Meest allen nog «holding H. M.'s commission.»

29 December een telegram naar Kaapstad te zenden met de waarschuwing „that the Chartered Co. Police might be used to force matters in Johannesburg".

Inmiddels, tusschen 28 of 29 December en 4 Febr. kunt gij bewijzen gekregen hebben, die voor u zelven u het recht gaven te zeggen, dat gij niet geloofdet aan de medeplichtigheid der door u genoemde personen.

Hier ligt, wat ik noem een fout van commissie. 't Komt mij voor, gij hadt geen recht om zoo te spreken, tenzij gij bewijzen bracht. Door die terug te houden hebt gij de publieke opinie in Engeland van de juiste voorstelling van hetgeen in Zuid-Afrika gebeurd is afgeleid.

Waarom ten aanzien van Mr. Rhodes, de Chartered Co. en den Hoogen Commissaris — 't valt mij op dat nergens melding wordt gemaakt van den Imperial Secretary te Kaapstad — niet evenzeer het stilzwijgen bewaard?

Ook ik zal mij onthouden van in het publiek iets te zeggen wat de zaak van beschuldigden, die voor den rechter zullen verschijnen, kan bezwaren. Met u houd ik dit voor *improper*. Zonder meer plaats ik tegenover u eene aan de uwe geheel opposiete beschouwing van den jongsten geweldadigen inval. Geloof mij, zij is de juiste. 't Is mij een lust u te verwijzen naar de schitterende redevoering van het Vrijstaatsche Volksraadslid Fisher. Hij heeft den spijker op den kop geslagen. Er is hier eene ernstige samenzwering, niet van de laatste weken, zelfs niet van de laatste maanden, maar zeker bijna twee jaar lang aan den gang. Medeplichtigen daaraan leven in Engeland, sommige hunner woonden vroeger hier en bekleedden zelfs hooge Staatsbetrekkingen.

Een zeer klein aantal, misschien op zijn hoogst tien of twaalf personen, in Johannesburg waren in het geheim. De leider, die de draden in zijne hand had, leefde in

Kaapstad. Met hem werkten een of twee daar ter plaatse samen. Om de woorden van President Kruger te gebruiken: „Under the pretense of striving for political rights a small number of designing men, within and without the country, had craftily worked upon the feelings of the poor deluded people of Johannesburg, and day by day fanned the flame of rebellion, and then, when in their misguidedness they considered that the time had come, they caused one Dr. Jameson to cross the border of the Republic."

Uit een oogpunt van rechtvaardigheid betreur ik het diep, dat men de ware schuldigen laat loopen en van den armen Dr. Jameson, die met roekelooze luchthartigheid zijn leven in de waagschaal stelde, den zondebok (scapegoat) maakt.

Ik wil u een historische mededeeling doen. Maandag 30 December verspreidde zich bliksemsnel, in den achtermiddag, over geheel Zuid-Afrika het bericht, dat gewapende troepen van de zijde van Mafeking de Transvaal waren binnengetrokken. Onze Regeering seinde onmiddellijk naar den wd. President van den Vrijstaat om zijne hulp in te roepen. Zij was daartoe gerechtigd volgens de Potchefstroom-conventie. ZHEd. antwoordde, dat men zich in Pretoria noodeloos ongerust maakte; hij had van goede zijde de inlichting ontvangen, dat de Mounted Police der Chartered Company, in Bechuanaland bijeengebracht, langs een korten weg door de Transvaal naar Mashonaland terugging. Dienzelfden Maandag komt een der hoogst geplaatste personen van zijn buitenverblijf in Kaapstad, verneemt van den inval, doet te behoorlijker plaatse onderzoek, en verkrijgt de geruststellende verzekering: de Mounted Police gaat langs een „short cut" over de Transvaal naar Mashonaland. Een geacht ingezetene van Pretoria ontmoet op straat een in Bechuanaland en Mashonaland wel bekend burger van de

Transvaal, en vraagt wat hij van den inval denkt: 't antwoord is: onzin, die politie gaat langs een „short cut" naar Mashonaland terug.

Alles was, zooals men ziet, berekend. Zelfs was men er op bedacht geweest om de natuurlijke onrust, die men voorzag, dat het eerste bericht van den inval zou opwekken, te sussen, en vandaar op drie plaatsen, honderden mijlen van elkander verwijderd hetzelfde geruststellende antwoord klaar, een antwoord op het eerste oog niet onwaarschijnlijk, en in alle gevallen berekend en bedoeld, om Jameson tijd te geven voor de uitvoering van het helsche plan, en de tegenweer onzer burgers te verlammen.

Toen de waarheid nog dienzelfden dag aan het licht kwam, was er één kreet van verontwaardiging over geheel Zuid-Afrika. Ik vergis mij, daar was ééne uitzondering: in de bureau's der Chartered Company in Kaapstad vloeiden stroomen van Champagne.

Ik heb vermeden, zooveel mogelijk, den naam van Mr. Cecil Rhodes te noemen. Bij geen denkend hoofd in Zuid-Afrika is er de minste of geringste twijfel, hoe te denken over zijn aandeel in deze treurige historie. Dit is een leeuwenaandeel.

In een speech van u in het Parlement straalt een diep gevoel van sympathie voor Mr. Rhodes door, „Mr. Rhodes," zegt gij, „at all events, among the many offences alleged against him, had nothing to do with that document (de depêche van 4 Febr.). He goes back almost as a private individual, having not the control of a single policeman, having ceased to be Prime Minister, and for the moment at all events having seen his work jeopardised, possibly destroyed",

De sympathie wordt hier diep medelijden en Mr. Rhodes,

die zijn levensdoel ziet in de waagschaal gesteld, misschien wel vernietigd, wordt een martelaar, 't slachtoffer van anderen. Ik zeg hier verder niets over, 't is nu eenmaal uw stelsel. Dr. Jameson is de scapegoat. 't Zou mij niet verwonderen, naar hetgeen ik van hem hoor, dat hij grootmoedig genoeg is zich dit lot te laten welgevallen.

Maar over that work of Mr. Rhodes heb ik iets zeer ernstigs op het hart. Gij omschrijft die levenstaak van Mr. Rhodes aldus: „the work he set himself of consolidating together the Dutch and English races."

Van welke rassen spreekt gij? Waar woonachtig? Wat de heer Rhodes in de Kaapkolonie gedaan heeft, met betrekking tot dit zijn levensdoel, ligt buiten mijn kring. Mij dunkt, de brief door den heer J. H. Hofmeyr nu dezer dagen gepubliceerd, kan elken lichtbegeerige behoorlijk inlichten over hetgeen hij in de Kaapkolonie deed.

Maar behalve die Kolonie zijn er twee vrije Republieken in Zuid-Afrika. Er is geen staatsman in de laatste jaren werkzaam geweest, die meer gedaan heeft dan Mr. Rhodes, om die beide Republieken te vervreemden, en het haren regeeringen soms onmogelijk gemaakt heeft haar ongeduld en wrevel te bedwingen. Hij heeft het waarlijk niet onder stoelen en banken gestoken, dat hunne zelfstandigheid hem een doorn in het oog was.

Evenals over de jongste schending van ons grondgebied uwe opinie mij voorkomt onjuist te zijn, evenzoo vind ik uwe opinie over Mr. Cecil Rhodes niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Ik kan tot geen andere slotsom komen.

III. Ik ben genaderd aan het laatste punt, tot uwe beschouwing over de politieke beweging van hen die gij „Uitlanders" noemt, hunne grieven, en tot de middelen van herstel, die gij voorslaat.

Uit den aard der zaak kan ik hier kort zijn. Ik onthoud er mij natuurlijk van met een vreemdeling zaken van binnenlandsch bestuur te behandelen.

Er is ook nog een tweede reden. Wat gij ter neder hebt geschreven in uwe depêche over de pogingen ter hervorming enz. is niet nieuw. Gij hebt dit zelf in het Parlement erkend, toen gij zeidet: „I dit not think the President would take any exception to the publication of the despatch, because so far as he is concerned it contains absolutely nothing new — except the suggestion of Home Rule for the Rand." Volmaakt waar. Er is niets in uwe depêche, wat niet in het Manifest van de National Union, door Ch. Leonard onderteekend, voorkomt. Uwe depêche mag een zwakke weerklank daarvan heeten.

Uw stuk is er niet te beter om.

Laat ons twee voorbeelden noemen: gij haalt aan de Memorie van 1894, door zooals gij (Mr. Leonard volgende, zegt) 13,000 personen geteekend; eene memorie aan den Volkraad vragende uitbreiding van kiesrecht. Welnu, tezelfder tijd ongeveer vertoefde Sir Henry Loch, de toenmalige Hooge Commissaris, in Pretoria; een moedwillige hand haalde van het rijtuig, waarin ZHEd. de Staatspresident hem afhaalde, de vlag der Republiek weg en stelde er de Britsche vlag voor in de plaats. En uit Johannesburg werd aan den heer Loch een adres gepresenteerd, waarin de onderteekenaren hem te kennen gaven, dat zij „loyal British subjects" waren.

Is het wonder, als het waar is wat gij zegt, dat de Volksraad die memorie met minachting ter zijde legde?

Een jaar later had een memorie, door 32,500 personen onderteekend, hetzelfde lot. Mag ik u uitnoodigen eens een onderzoek te laten instellen, hoevelen dier duizenden aan het voorschrift onzer wet voldaan hebben, die gelast dat

elke vreemdeling binnen 14 dagen na aankomst zich bij den Veldcornet van zijn district laat inschrijven? Is het wonder dat eene Volksvertegenwoordiging, die zich respecteert, weinig égards heeft voor een monsterpetitie van menschen die zich aan de wetten van het land niet storen?

Geloof mij, schijn en niets dan schijn! Zulke memories, door het gepeupel onderteekend, worden opzettelijk opgesteld met het klare en welbewuste doel om een refuus te lijden, waaruit men politiek kapitaal slaat.

Doch komen wij een weinig meer ter zake!

In het reeds vermelde Manifest komen de volgende tien eischen voor:

1. The establishment of this Republic as a true Republic.
2. A Grondwet or constitution which shall be framed by competent persons, selected by representation of the whole people, and framed on lines laid down by them: a constitution, which shall be safeguarded against hasty attention.
3. An equitable Franchise Law, and fair representation.
4. Equality of the Dutch and English language.
5. Responsability to the Legislature of the heads of the great Departments.
6. Removal of religious disabilities.
7. Independence of the Courts of Justice, with adequate and secured remuneration of the Judges.
8. Liberal and comprehensive Education.
9. An efficient Civil Service, with adequate provision for pay and pension.
10. Free Trade in South-African products.

Ik keer mij nu tot uwe depêche en lees daar: „The list of grievances under which the Uitlanders labour is, as I have already intimated, formidable in length, and serious in quality".

Ik wrijf mijne oogen uit en kijk het programma van den heer Leonard in en vind daar niets „formidable", noch „serious" in.

Wie van u beiden weet nu wat „the grievances" der Uitlanders zijn?

Nog eens sla ik uwe depêche op en lees: „Then again there seems to be a serious ground of grievance". Gij zijt voorzichtig genoeg er bij te voegen: „at last in theory, in the exceptionel restrictions imposed by law upon the right of public meeting".

Ik houd van een fijnen geestigen spot; ik ontdek gaarne een sarcastische ader; maar dit overtreft bijna alles, wat ik van dien aard las. De vrijheid van spreken, van drukken, ik mag bijna zeggen van lasteren door de drukpers, de vrijheid van meetings te beleggen, waar politieke waanzin en onnoozele grootspraak 't hoogste woord voerden, heeft Johannesburg tot een Zuid-Afrikaansch Abdera gemaakt.

En gij komt in ernst met zulke zotte dingen als grieven der Uitlanders voor den dag.

Opnieuw zie ik het programma van den heer Leonard in; ik overweeg uwe klachten en zie, de schillen vallen van mijne oogen; gij zijt in een hinderlaag gevallen, en hebt den kostelijken inval gehad: wenschen voor verbetering van het nog altoos meer of minder patriarchaal regeeringsbeleid „grievances der Uitlanders" te doopen.

En dan in een haastige bui van hervorming geeft gij er aan uwen Hoogen Commissaris uw bedekt ongenoegen over te kennen, dat hij, niettegenstaande de gevangenneming van eenige rijke ingezetenen van Johannesburg, verdacht van hoogverraad, niet aangedrongen heeft op de discussie „of the question of granting to the vast majority of industrious and peaceable inhabitants concessions which seem urgently

called for by considerations alike of justice and expediency."

Wat gij „grieven der Uitlanders" gelieft te noemen zijn de wenschen, misschien ook van mij, misschien van honderd anderen in de Republiek, wenschen naar hervorming, waarvan wij verstandig genoeg zijn te weten dat ze niet in eens kunnen komen. Daar is b.v. het kiesrecht. Het heeft uw land, dat zich gaarne aan het hoofd der beschaving stelt, 60 jaren gekost daar op afdoende wijze toe te komen. Het afschaffen van begunstiging van een of anderen Staats-godsdienst, hoe lang duurde het eer Engeland de „Catholic or Jewish disabilities" kon afschaffen —, en gij verlangt van uwen Hoogen Commissaris dat hij deze en dergelijke kwesties even zal afmaken: *inter ova et poma!*

De groote fout door de zoogenaamde Reformers begaan is deze, dat zij de beschaafde en ontwikkelde kern der bevolking in de Republiek van zich hebben afgestooten voor hunne aanmatiging, en de Boeren zoozeer verbitterd, dat zij naar geen voorstellen van hervorming wilden luisteren.

Zooals de Staatspresident terecht in de reeds meermalen aangehaalde Proklamatie van 10 Januari zegt: „For months and months have I been studying what changes and improvements in the management of the State could be considered advisable; but the dreadful machinations, specially the tone of the Press, have kept me back. The same men who have now come forward openly as leaders demanded improvements from me in a tone and in a manner that they would not have dared to take up or assume in their own native country, for fear of the penal law."

Er is nog ééne grief der Uitlanders, die ik uw speciaal eigendom zou willen noemen. Het is „the condition of the police force"; gij meent, dat er een „strong prejudice" bij de burgers bestaat tegen het gebruik van Uitlanders. Achtens-

waardig vooroordeel, maar dwaas! Want het is duidelijk dat „a population like that of the Burgers cannot possibly be expected to furnish adequate material from which to select candidates for this department of the public service."

Alzoo hoopt gij, dat Uitlanders voor de politie zullen worden aangesteld.

Ik moet zeggen, gij treft het slecht. Ten vorigen jare nam men een proef met een „Uitlander," een British subject, een zekere Mr. Trimble, en hij was de man wiens huis het arsenaal werd der gesmokkelde geweren, en hij de persoon, die persoonlijk de wapenen uitdeelde.

Men kan met zijn voorbeelden ongelukkig zijn.

En nu uwe voorstellen van herstel!

Er is er eigenlijk maar één: Home Rule voor Johannesburg.

Ik had in Londen willen zijn, en in Club-land, om het Homerisch gelach te hooren dat er opging over uwe voorstellen van Home Rule; van u die om datzelfde panacée gebroken hebt met uw ouden Premier!

Gij zingt Home Rule, vier dagen nadat uw Eerste Minister er den draak heeft mede gestoken en het voor de geheele wereld aan de kaak gesteld.

Veroorloof mij om, wat de Zuid Afr. Republiek en hare bijzondere distrikten betreft, geheel van het gevoelen van Lord Salisbury te zijn; niet omdat in sommige omstandigheden zulk een stelsel van zelfbestuur niet wenschelijk is; leven in den grond der zaak niet alle Britsche koloniën, die selfgovernment genieten, onder Home Rule?

Maar ik verlang het hier te lande niet, omdat wij het niet noodig hebben; omdat Johannesburg binnen één of twee jaar volmaakt tevreden en gelukkig zal zijn. De laatste grief der Uitlanders zal zijn verdwenen, en de ingezetenen, van welken vreemden oorsprong ook, zullen het zachte,

humane stelsel der zoogenaamde domme Boeren-regeering ver boven elk ander bestuur verkiezen.

Laat mij eindigen met nog ééne aanhaling van uwe woorden in het Parlement. Gij zeidet dat uw aandringen op het herstel der grieven van de Uitlanders „ought not be resented by the President, but whether or no, I say.... all parties in the House will be united in this matter. In taking that course I believe I shall be supported not only by this country unanimously, but I shall be supported unanimously by the British in South Africa, and by the vast majority of the Dutch fellowsubjects in the same country, and in these circumstances I do not hesitate to say, it takes no prophet to predict that sooner or later justice will be done".

Dat is juist en goed. Justice will be done! Ja, maar *justice!*

De wetgevende vergadering van ons volk zal de Regeering bijstaan om, langs constitutioneelen weg, vrijwillig en zelfstandig te doen wat noodig is.

Ik plaats mijn naam niet onder dezen brief. Uwe betrekking is te hoog om een antwoord van u te verlangen aan een zich opdringend schrijver.

Maar in een begeleidend briefje zal ik u mijn naam opgeven.

EEN BURGER DER Z. A. R.